

~~26~~

26. 59.

IO. BERNARDI KOEHLERI IC.
INTERPRETATIONVM
ET
EMENDATIONVM
IVRIS ROMANI
LIBER SECVNDVS.

LIPSIAE
APVD IO. G. EMMAN. BREITKOPF ET SOC.
MDCXCII.

LECTORI ERVDITO S.

In ipso tenuioris, quod vides, opusculi limi-
ne non longo fermone morabor Tua tempora,
Erudite Lector. Habes nouum Interpretatio-
num et Emendationum (quoniam ita nunc pla-
cuit appellare) Iuris Romani Specimen: quo,
vt priore illo Goettingae olim euulgato, cuius,
si vitam Deus fecerit, repetita aliquando prae-
lectione emendatior, vt spero, prodibit edi-
tio; quo, inquam, corruptas aliquot leges
emendare, aliasque ab Interpretibus non recte,
vt mihi quidem videbatur, intellectas breui
quadam ac dilucida interpretatione illustrare,
imo et quae praeter scriptorum mentem inno-
vata viderem ab aliis, incorrupta, qua possem,
tueri sum conatus. Rectene et *πρὸς Διόνυσον,*

an

IV PRAEFATIO.

an fecus, Tui erit iudicii. Vale, Lector, meo-
que de optimis literis bene merendi studio faue.
Scribebam Lubecae, XIII. Calend. Nouembris
MDCCLXXXIX.

INDEX

I N D E X
C A P I T V M.

- I. *Lacuna expleta in L. ult. D. Si pars hered. pet. auctoribus Basilicis.* - - - Pag. 1.
- II. *Verbum, quod interierat incuria librarii, restitutum Vlpiano L. 5. §. 2. D. de Reb. eor. qui sub tut. et item alterum eidem ICto L. pen. D. Si ex nox. caus. ag. Item Cicero libro primo de Officiis hoc modo correctus, et item secundo de Legibus. Athenaeus item, et Rufinianus.* - - - 5
- III. *Restituta duum locorum sententia L. 61. D. de R. V. et L. 18. §. 1. D. de Minor. mutatis vulgaribus verborum interpunctis. Et de simili errato in verbis Theophrasti apud Rutilium Lupum.* - 14
- IV. *Verus sensus L. 91. §. 6. D. de Legat. I. Si legetur res, cuius commercium legatarius non habet, inutile esse legatum. Cuiacii correctio L. 40. D. eod. firmata.* - - - - 18
- V. *Explicatio et emendatio L. ult. D. Commun. praed. Nihil mutandum in L. 11. D. de S. P. R.* 24
- VI. *De sententia L. 26. D. de Vulg. et pup. subst.* 31
- VII. *De fide quaestionis memorabilis Vlpiani locus in L. 1. §. 23. D. de Quaest. qui emendatur et explicatur. Corrigitur item L. 1. §. 1. C. eod.* - 35
- VIII. *Intra annum luctus nubere cur prohibeantur viduae? Sententia L. 1. et L. 8. D. de His qui not. infam. Abrogasse Romani Iuris dispositionem Pontii.*

VI INDEX CAPITVM.

Pontifices t. 7. C. 2. qu. 3. c. pen. et ult. X. de Sec. nupt. De luctu propinquorum, iudicata Triboniani manu in L. 23. D. de His qui not. inf. Nihil mutandum in Paulo Sent. Lib. I. Tit. ult. §. 13. Emendata L. 23. D. de Furtis. - Pag. 41

IX. E Digestis mendae aliquot sublatae. Cicero de Officiis correctus. Item Suetonius duobus locis fide veteris libri, Columella restitutus. Plinii Iunioris lectio in Panegyrico asserta. Martialis complura emendantur, ab ingenio, aut a libro. Quaedam item Propertii, et Ovidii, et A. Sabini. Semel etiam corrigitur Anthologia Latina. - 61

X. Alii Digestorum, et Codicis etiam quidam loci restituti, partim de coniectura, partim ope exemplarium et Βασιλικῶν. Paulus emendatus in Sententiis. Laetantius excusus glossa. Suetonii de vetere libro locus castigatus. - - - - 108

IO. BERN. KOEHLERI
INTERPRETATIONVM
ET
EMENDATIONVM
IVRIS ROMANI
LIBER SECVNDVS

CAPVT I.

*Lacuna expleta in L. vlt. D. Si pars hered.
pet. auctoribus Basilicis.*

Mutilus est hic Papiniani Florentiae, et in Vulgatis quoque Noricisque exemplis locus, cui eandem nunc medicinam facere conabimur, explendo lacunam versionis Basilicae fide, quam priore libro, Pariatore collato Legum Mosaicarum et Romanarum, praestitisse arbitramur Callistrati in *L. 3. §. 5. D. de Testib.* verbis. Florentina responsi Papiniani scriptura est haec: *Cum heredis ex parte institui filius, qui patrem suum ignorabat viuo testatore decessisse, partem hereditatis, nomine patris, ut absentis, administrauerit, et pecunias, distraxis rebus, acceperit:*
Kochl. Interpr. L. II.   A   heredi-

2 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

*hereditas ab eo peti non potest: quia neque pro herede, neque pro possessore praedia possidet, sed, ut filius, patris negotium curavit. Negotiorum autem gestorum actio ceteris coheredibus, ad quos portio defuncti pertinet, dabitur. Illud enim utique non est metuendum, ne etiam patris, a quo forte exheredatus est, teneatur heredibus, quasi negotia hereditaria gesserit: cum id, quod administravit, non fuerit paternae hereditatis. Nam et si negotiorum gestorum actio sit ei, cuius nomine perceptum est: ei, cuius nomine, restitui aequum est. Sed in proposito neque patris negotia fuerunt, qui esse desierat: neque paternae successionis, quae fuerunt alterius hereditatis. In his autem verbis, Nam et si neg. gest. actio sit ei, cuius nomine perceptum est: ei, cuius nomine, restitui aequum est, prima statim lectio monebat intercidisse quaedam descriptorum vitio, et firmabat suspicionem Vulgatæ a Florentina lectione diffensus; nec aliud deinceps persuasit V. C. Herm. Cannegieterus *Obseru. Iur. Rom. Lib. II. Cap. 10.* qui βαρχυλογίαν esse ait Icti, inque his, cuius nomine, repetendum ex antecedentibus, perceptum est, ut hoc voluerit scriptum Papinianus: si negotiorum gestorum actio coheredibus tantum detur, quorum nomine pecunia sit percepta, hanc pecuniam quoque iis, quorum nomine percepta fuerit, esse restituendam. Brenemannus in Tusca membrana ad marginem appictam notat ☞ Gothicam, quod mendum interpretatur; adesse item crucem et punctum. Ipsi visum erat more Taurelliano locum sic edere, perceptum est: — ei cuius nomine) restitui aequum est; ut per errorem repetita viderentur*

tur a librario illa, *ei cuius nomine*, nec postea, uti debebant, deleta. Verum et hanc coniecturam, et, quas huc referre nihil opus, Vlr. Huberi in *Eunomia Rom.* p. 292. et Guil. Bestii in *Rat. Emend. Leg. Cap.* 19. correctiones impugnant tam veteres Editores, quam Basilica. Vulgares libri, cumque his, teste Brenemanno, Haloander et Hugo a Porta in vtraque, quam vocat, annorum nempe 1547. et 1551. nisi quod hi, *cuius suo nomine*, exhibent pro *cuius nomine*; (vt et ipse hoc modo repperi scriptum in Lugdunensi apud eundem Hugonem et heredes Aemonis a Porta 1541. et item in Parisiis apud Carolam Guillard, viduam Claudii Chevallonii, et Guil. Desboys 1552. decem minoris formae codicibus curata editione) Vulgares ergo libri mutilum pariter, vt clarius statim ostendam, sed non iisdem verbis, quibus membranae Etruscae, locum sic exhibent: *Nam et si neg. gest. actio sit ei, cuius nomine debitum exactum est: hoc tamen, quod alieno nomine perceptum est, restitui aequum est:* estque praeterea in Haloandri margine, *Al. ei, cui quod eius nomine debitum perceptum est, restitui aequum est:* quae lectio, vt iam in ora codicis sui admonuit Baudoza, est Ludov. Blaublommii apud Chevallonium 1523. factae editionis. Integriora autem Digesta, si quid iudico, habuere adhuc, cum ex Latio in Graeciam ius transferrent, auctores Basilici, qui mentem Papiniani nostri *Tom. V. p. 653. B.* reddiderunt his verbis: *Εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ὁ ἀπαιτήσας ὀνόματι με χρέος ὑπόκειται καὶ με τῇ τῆς δικήσεως λογοθεσία, ἕμως ἐνταῦθα ἔτε τε πατρὸς, ἔτε τῆς κληρονομίας αὐτῆ διοίκησιν ἐπραξά.* Nec dissentit Graecus Scholiastes p. 662. C. qui

4 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

totum locum Graece vertit, et interpretatus est inserta paraphrasi hoc modo: Καὶν τὰ μάλιστα γὰρ ἡ νεγοτιό-
 ρεσι γεσῶσι ἐμ' ἐκεῖνα δίδοται, ἔτινος τῶ ὀνόματι ἀπαι-
 τηθῆναι τὸ χρέος, ἔνθα δηλονότι πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῶ
 ἐπαφείλετο τὸ ἀπαιτηθῆναι ὀνόματι τῆς κληρονομίας,
 δίκαιόν ἐστιν ἐκεῖνα ἀποκαθίστασαι, ἔτι ὀνόματι ἀπητήθη
 ἀπητήθη ὀνόματι τῶν κληρονομῶν· κληρονόμος δὲ ἐκ ἐστὶ
 Τίτιος ὁ τῆ κομισαμένης πατὴρ· ἐπὶ γὰρ τῆς προκειμέ-
 νης ζητήσεως ἔτε τῶ πατρὶ διέφερον τῆ γενομένης διοική-
 σεις, ὅς ἔτυχεν ἤδη πρὸ τῆ τεσσάρων τελευτήσεως, ἔτε
 τῆ τῆ πατρὸς κληρονομία, καὶ ἐκ ἐπὶ τῆ πατρὸς· πῶς
 γὰρ, ὅτι νομίζων ἐστὶ περιεῖναι τὸν πατέρα, δίκαιον.
 Quibus lectis, dubium iam nemo, ut opinor, habe-
 bit, quin ita scripserit Papinianus: *Nam et si negotio-
 rum gestorum actio sit ei, cuius nomine debitum ex-
 actum est: hoc tamen, quod alieno nomine perceptum
 est, ei, cuius nomine, puta, perceptum est, restitui
 aequum est.* Facile vero vel me tacente intelligitur,
 causam errori dedisse vocem, nomine, quae ter in ea-
 dem oratione paucis interiectis recurrens fecit, ut in-
 intermediis omittendis varie peccarent librarii. Atque
 ipsa haec lectionum hoc in loco varietas, cuiusmodi
 differentiae etiam alibi reperiuntur in Vulgata editione,
 documento est, non esse fidem habendam his, qui
 cum Ant. Augustino *Emendat. Lib. I. Cap. 1.* et *Lib.
 III. Cap. 1.* ex unico Florentino libro omnes omnino
 Pandectarum codices dimanasse perhibent: quos et se-
 quitur nimio membranae Tuscae amore ductus Brenc-
 manus noster *Hist. Pandect. Lib. III. Cap. 1.* et in
Epistola ad Franc. Hesselium. Qua de re pluribus
 exposuit Celeberrimus quondam ICtus, Chr. Vlr.
 Gru-

Gruppen *Rer. et Antiquit. Germ. et Rom. Obs. XVI.*
p. 285 seqq.

C A P V T II.

Verbum, quod interierat incuria librarii, restitutum Vlpiano L. 5. §. 2. D. de Reb. cor. qui sub tut. et item alterum eidem ICtio L. pen. D. Si ex nox. caus. ag. Item Cicero libro primo de Officiis hoc modo correctus, et idem secundo de Legibus. Athenaeus item, et Rusticianus.

Vlpianus in L. 5. §. 2. D. de Reb. cor. qui sub tut. Si pupillus alienum fundum bona fide emptum possideat: dicendum puto, inquit, ne hunc alienare tutores posse. Ea enim, qua quasi pupillaris vero distractus est, venditio valet. Ita editum est caput illud Florentiae. Et in Annotatis ad vocem, qua, Franc. Taurellus: Sic visum rectius, i. venditione. In P. quae. Quod autem sequitur; vero, hoc est vere. An vero pretio? Vulgati autem codices et Norici, Etenim, si quasi pupillaris distractus est, venditio non valet. Quae quomodo alii in Florentino ad sanitatem tentarint reducere, alii explicando ad sententiam aliquam revocare sint conati, vt Sammetus V. C. in *Recept. Lect. ad Iacch. Disp. II. Cap. 14.* Sylloges eius *Opusc. p. 152.* et Ill. Püttmannus *Interpret. et Obseru. Cap. 7. §. 4.* longuin est dicere. Nuper doctissimus Herm. Cannegieterus *Observat. Iur. Rom. Lib. II. Cap. 16.* servata reliqua scriptura Florentina, negatio-

6 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

nem tamen inferendam putabat superponendo lineolam literae hoc pacto, *venditio valet*, ut esset, *venditio non valet*. Verum non inuenit Brenemannus, quod ex Notis eius vberioribus MSS. ad Pandectas olim mihi ad hunc locum annotasse reperio, in septem manu exaratis abnutiuam particulam. Itaque sequendum ego et hic arbitror librorum optinum; sed et reuocata voce, quam facile interceperunt duae vltimae verbi antecedentis syllabae, sic locum esse constituendum: *Si pupillus alienum fundum bona fide emptum possideat: dicendum puto, ne hunc alienare tutores possent. Ea enim, qua quasi pupillaris, tutoris vero, fundus putata, quem sciens quasi pupillarem vendidit, distractus est, venditio valet.* Atque ita de opinione iam correxeram Vlpianum, cum viderem sic habere disertim Basilicum *Tom. V. p. 125. C.* Εἰ δὲ πρῶγμα τὸ ἐπιτρόπος ὡς ὀρφανικὸν ἐκποιήσῃ, ἔρρωται. Et Scholiae *p. 147. A.* Μήτε ἀλλότριος ἀγρὸς, ὃν πῖσει καλῆ γέμεται ὁ ἀνηβος, ἐκποιῶμαι, εἰ μὴ τὸ ἐπιτρόπος ἔσῃ. Qui et post paulo, cum dixisset, neminem errantem rem suam amittere, *Δυνατὸν ἔν ἐπὶ τῷ παρόντος*, inquit, *ὑπεθέσθαι, ὅτι εἰδὼς τὸ ἴδιον ὡς τὸ πρὸ πᾶλλο πέπρακεν.*

Nihilo autem sanior videtur esse hoc, quem modo ad integritatem restitimus, alius eiusdem Vlpiani locus in *L. pen. D. Si ex nox. caus. ag.* cuius haec sunt verba: *Si seruum in eadem causa sistere quidam promiserit, et liber factus sistatur: si de ipso controversa est capitalium actionum, iniuriarumque nomine, non recte sistitur: quia aliter de seruo supplicium et verberibus de iniuria satis fit, aliter de libero vindicari*

ἔτι

Est sumitur, vel condemnatio pecuniaria. Ita legitur apud Florentinos. In Norico autem et Vulgaribus editis, et in scriptis Brenmanno visis quod exstat, *supplicio*, pro *supplicium*, id a correctore videtur profectum, nec probauerim cum Noodtio *Comment. ad D. h. t. p. 49. ed. Colon.* qui et verba, *de iniuria*, quae ab Editionibus Haloandri et Hugonis a Porta, sine causa delet, cumque Schultingio *ad Πρώτα Πανδέκτ. p. 160.* Hub. Greg. van Vryhoff *Observat. Iur. Civ. Cap. 6.* legis quidem sententiam, cui non aduerfatur *L. 1. D. de Poen.* bene explicans, nihil mutandum ait in codice Etrusco, sed *ὡς ἐν παρρησίᾳ* positum accipiendum esse illud, *et verberibus de iniuria satis fit.* At quis ferat tam inconcinnum loquendi modum, nec vlllo similis structurae exemplo ab eruditissimo Viro firmatum? Nec multo felicius, meo quidem iudicio, quod et similiter constructionem duram habet, Ill. Püttmannus in *Decade Coniectur. §. 4. Sylloges Varior. p. 94.* syllaba ex simili vicina repetita legit, *cum et verberibus de iniuria satis fit*; licet id ipsum placuerit quoque, qui Püttmannum non legerat, V. C. Herm. Cannegietero *Observat. Lib. II. Cap. 13.* Mihi suspicio, ne scribendum, *quia aliter de seruo supplicium sumitur, et verberibus de iniuria satis fit*, voce inferta, quae ut excideret, in causa fuit similitudo verbi praecedentis. Nec aliter scriptum videntur habuisse Graeci, cum verterent *Tom. I. p. 365 B.* ὁμολογήσας ὄβλον παρισῶν, εἰς ἐλευθεραθέντα παρρησίᾳ, εἰ μὲν κεφαλικόν, ἢ ὑβρις ἢ τὸ ἀμάχημα, εἰ δοκεῖ παρισῶν· ἄλλως γὰρ ὁ ὄβλος τιμωρεῖται καὶ σωφρονίζεται, καὶ ἄλλως ὁ ἐλεύθερος.

8 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

Additione autem dictionis vnus, quae exciderit ob similitudinem praecedentis verbi, corrigi etiam debet, vt mea fert opinio, locus ille deprauatus apud Ciceronem *Lib. I. de Offic. Cap. 7.* vbi de origine possessionum agens, *Ex quo fit*, inquit, *vt ager Arpinas Arpinatium dicatur, Tusculanus Tusculanorum: similisque est priuatarum possessionum descriptio. Ex quo quia suum cuiusque fit; eorum, quae natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat. Ex quo si qui sibi appetet;* (sic enim legendum omnino cum libris et de sententia Car. Langii; vt fit, si quis amplius petat, plus velit, quam teneat, quae vis est illius verbi: non, vt edidit nuper, libris quibusdam primitus cussis auctoribus, praecedentibusque Pearcio et Facciolato, eruditissimus Iac. Frid. Heusingerus, *Eo si qui sibi plus appetet) violabit ius humanae societatis. Sed quoniam, vt praeclare scriptum est a Platone, non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vindicat, partem parentes,* (haec duo verba cum aliis, dissentiente quamuis eodem Viro doctissimo, ex Platonis *Epist. 9. ad Archyt. adscribenda* censui; quia et in sequentibus parentum meminuit: et contractius extulit idem *Lib. II. de Fin. C. 14. Atque, vt ad Archytam scripsit Plato, inquit, non sibi se soli natum meminerit, sed patriae, sed suis; vt perexigua pars ipsi relinquatur) partem amici; atque, vt placet Stoicis, quae in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari; homines autem hominum causa esse generatos, vt ipsi inter se alii aliis prodesse possint: in hoc naturam debemus ducem sequi, communes utilitates in medium asserre, mutatio-*

tatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus devincire hominum inter homines societatem. Eamque scripturam tamquam *ἀναγκασθῆναι* quoddam tuetur, sed Cicerone, si quid iudico, invito ac nolente, Io. Mich. Heusingerus. Ego vero sensum omnino puto exposcere, ut legatur adscripta voce, atque, ut placet Stoicis, quae in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari constat: itaque malim, quam cum Pearcio reponi, constatque, ut placet Stoicis. Legisse vero id ipsum apud Cicero- nem visus est etiam Lactantius, cum *Instit. Divinar. Lib. VII. Cap. 4.* ita scriberet: *Videamus ergo, quae ratio fuerit fingendi generis humani, quoniam constat, id quod Stoici aiunt, hominum causa mundum esse fabricatum.* Et sic Suetonii locum in *Domitiano Cap. 3.* verissime, meo quidem animo, restituit Henr. Io. Arntzenius V. C. *Miscellaneor. Cap. 6.* *Inter initia principatus quotidie secretum sibi horarum spatium sumere solebat,* adscripta ex Ioannis Sarisberien- sis *Lib. III. de Nug. Curial. Cap. 14.* voce, *spatium;* ubi et illud, *horarum,* quod mutarunt alii in *horarium,* servat etiam Codex Suetonii MS. cuius excerpta habeo, Berolinensis regius. Apud Tullium autem sub finem eiusdem *Cap. 7.* dubium mihi non est, quin legendum sit, ordine verborum immutato, *quam si patriam, aut parentes, aut amicos deserat.*

Simile, ni fallor, infedit mendum codices Cicero- nis *Libro II. de Legib. Cap. 17.* quod et miror Viris doctis nondum sublatum. *Non enim, Quinte, recte existimamus,* respondet fratri, qui quam saepissime

10 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

impios poenam effugere dixerat, Cicero, *quae poena diuina sit; et opinionibus vulgi rapimur in errorem, nec vera cernimus. Morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offensione iudicii, hominum miseria ponderamus; quae fateor humana esse, et multis bonis viris accidisse: sceleris est poena tristis, et praeter eos euentus, qui sequuntur, per se ipsa maxima est.* In quibus postremis cum manifesta deprauatio sit, ut ego quidem arbitror; a Io. Iortinio *Miscell. Obseruat. Vol. III. Tom. I. p. 68.* iubemur interponere, *sceleris scelus est poena tristis.* Ego vero, inter haec itidem, sed alia et alio loco interiecta voce, postulante ita verborum ordine et nexu, totum refingo istum in modum: *Morte, aut dolore corporis, aut luctu animi, aut offensione iudicii, hominum miseria ponderamus; quae fateor humana esse, et multis bonis viris accidisse: sceleris est poena vita tristis; et praeter eos euentus, qui sequuntur, per se ipsa maxima est, poena nimirum.* *Das Leben des Lasterhaften selbst ist ihm die größte Strafe.* Quam verissimam sententiam confirmati nos dudum sumus hic exiisse e manu Ciceronis. Pariter *vitam tristem* dixit et Phaedrus *Lib. III. Fab. vlt.*

*Qui natus est infelix, non vitam modo
Tristem decurrat, verum post obitum quoque
Persequitur illum dura fati miseria.*

Et Plinius *Nat. Hist. Lib. XXVIII. Cap. 1.* *Qui ergo dixerimus herbas, et florum imagines, ac pleraque inuenta rara ac difficilia, iidem tacebimus, quid in ipso homine profuit homini, ceteraque genera remediorum*
inter

inter nos viventia? Cum praesertim, nisi carenti doloribus morbisque, vita ipsa poena fiat. Atque ita idem fere hoc loco Cicero, quod Seneca *Epist.* 97. Ita est: *tuta scelera esse possunt, secura non possunt.* Hoc ego repugnare sectae nostrae, si sic expediatur, non iudico. Quare? quia prima et maxima peccantium est poena, peccasse. Nec ullum scelus, licet illud fortuna exornet numeribus suis, licet tueatur ac vindicet, impunitum est: quoniam sceleris in scelere supplicium est. Sed nihilominus adhuc et illa (sic enim corrigendum cenfeo mendosum, et haec et illae) secundae poenae premunt ac sequuntur, timere semper et expavescere, et securitati dissidere. Ac pari modo iam pridem in *Biblioth. Comm. German. Vol. XLVIII, Tom. II. p. 555.* interpolandum esse diximus insignem de morte Ciceronis Velleii Paterculi locum *Lib. II. Cap. 66.* Nihil tamen egisti, M. Antoni: (cogit enim excedere propositi formam, operis erumpens animo ac pectore indignatio) nihil, inquam, egisti, mercedem coelestissimi oris, et clarissimi capitis abscondendo, auctoramentoque funebri ad conservatoris quondam reipublicae tantique Consulis invitando necem. Rapiisti tu M. Ciceroni lucem sollicitam, et aetatem senilem, et vitam miseriozem te principe, quam sub te triumpho mortem: famam vero gloriamque factorum atque dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris. Vivit, vivetque per omnem seculorum memoriam. Dumque hoc vel forte, vel providentia, vel utcumque constitutum rerum naturae corpus, quod ille pene solus Romanorum animo vidit, ingenio complexus est, eloquentia inluminavit, manebit inco-

incolumē, comitem aevi sui laudem Ciceronis trahet; omnisque posteritas illius in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur; citiusque mundo genus hominum, quam Cicero excidet. Nunc mendose est, ut habuit unicum illud, ex quo Velleius prolatus est, Murbacense exemplar, citiusque in mundo genus hominum, quam cedit. Sed confirmare aliquo modo nunc addimus emendationem nostram Propertium, ex quo Velleius videtur colorem duxisse, Lib. III. Eleg. I. extt. his versibus:

*Fortunata, meo si qua es celebrata libello:
Carmina erunt formae tot monumenta tuae.
Nam neque Pyramidum sumtus ad sidera ducti,
Nec Iouis Elaei caelum imitata domus,
Nec Mausolei dives fortuna sepulcri
Mortis ab extrema conditione vacant.
Aut illis flamma, aut imber subducet honores,
Annorum aut idu pondera victa ruent.
At non ingenio quaesitum nomen ab aevio
Excidet: ingenio stat sine morte decus.*

Obiter autem nunc emendemus loci occasione lacunosum etiam locum Athenaei *Lib. XIV. p. 634. F.* Διδυμος ὁ γραμματικὸς ἐν ταῖς πρὸς Ἴωνα ἀντεζηγήσειν μάγαδιν αὐλὸν ἀίκει τὸν κιθαριστήριον, ἢ μνημονεύει ἄριστόζενος ἐν πρώτῳ περὶ αὐλῶν τρήσεως, λέγων πέντε γένη εἶναι αὐλῶν, παρθενίους, παιδικὰς, κιθαριστήριους, τελείους. Scribendum voce interposita, et leuiter immutata postrema, παρθενίους, παιδικὰς, ἀνδρείους, κιθαριστήριους, δακτυλικὰς. Ita enim et ipse Athenaeus supra de Alexandrinis *Libro IV. p. 176. E.*

Ἄλλὰ

Ἀλλὰ καὶ περὶ αὐλῆς εἰσι μερικώτατοι ἔ μόνον τὰς παρθένους καλεμένους, καὶ παιδικὰς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀνδρείους, (οἵτινες καλεῖν τὰς τέλειοι τε καὶ ὑπερτέλειοι) καὶ τὰς καθαρισθεῖσας δὲ, καὶ τὰς δακτυλικὰς. Et hoc tam apertum aciem effugisse miror non magni Casauboni solum, qui intactum locum praeteriit, verum eruditi etiam Britanni in *Miscellan. Obseruat. Vol. I. Tom. III. p. 313.* qui rescribi iubet, καθαρισθεῖσας, τελείας, καὶ δακτυλικὰς, cum tamen hic idem etiam posteriorem Athenaei locum annotauit.

In transitu denique et illud adiiiciatur mendorum eiusdem generis exemplum ex Iulio Rufiniano in ipso initio libelli de *Schematis Dian.* p. 264. *Schemata dianoeas*, inquit, *id est, figuram sententiae intuentibus, aliquo a vulgari et simplici cum ratione mutamur.* Ita edidit ad primae Rhenani editionis fidem doctor olim meus nec sine grata memoria mihi colendus, Cel. Ruhnkenius, cui nullus subest sensus, quodque ex ingenio et coniectura mutauerat istum in modum Rob. Stephanus: *Schemata dianoeas, id est, figuras sententiae intuentes aliqua a vulgari et simplici oratione mutamur.* Ego vero miror, remedium non tulisse huic vlceri peritissimum Ruhnkenium ex *Quintiliani Lib. IX. Inst. Orat. Cap. i. p. 758. Burm.* ex quo, cum descripserit eum manifeste Rufinianus, reponendum procul dubio: *Schemata dianoeas, id est, figurae sententiae, cum in sensu aliqua a vulgari et simplici specie cum ratione mutantur.*

CAPVT III.

Restituta duum locorum sententia L. 61. D. de R. V. et L. 18. §. 1. D. de Minor. mutatis vulgaribus verborum interpunctis. Et de simili errato in verbis Theophrasti apud Rutilium Lupum.

Interpunctionum vel minima vitia haud raro in Iure nostro praeuere errandi causam melioris etiam notae Interpretibus. Cuius rei exemplum est primum ille Iuliani locus in *L. 61. D. de Rei vind.* qui vulgo ita legitur: *Minicius interrogatus, si quis nauem suam aliena materia refecisset, num nihilo minus eiusdem nauis maneret? respondit, manere. Sed si in aedificanda ea idem fecisset, non posse, Iulianus notat: nam proprietates totius nauis, carinae causam sequitur.* Ex verbis postremis negat (vt alios mittam) sensum elici idoneum Franc. Rygerbos *Observat. Iur. Rom. Fascic. Cap. 1.* nisi verba illa, *Sed si in aedificanda ea idem fecisset, non posse Iulianus notat*, includantur parenthesi, et sequentia referas non ad Iuliani notam, sed ad Minicii responsum. Ego perperam distinctum video, non quidem in Florentino, nec in Vulgatis Noricisque codicibus, qui omnes, quotquot euoluere mihi contigit, locum hunc rectius diuisum exhibent, sed in editionibus a Dion. Gothofredo curatis, et in Sim. Leeuwenii, quam vitiosior etiam a punctis Goettingensis, vt solet, sequitur; corrigendum autem aio ex antiquis illis, vt sit separata oratio, ad hunc modum:

dum: *Minicius interrogatus, si quis nauem suam aliena materia refecisset, num nihilo minus eiusdem nauis maneret; respondit, manere: sed si in aedificanda ea idem fecisset, non posse. Iulianus notat: nam proprietates totius nauis, carinae causam sequitur.* Ita vero non notat, siue vellicat Minicius in nota adiecta Iulianus; sed bene esse responsum monet, si quis nauem suam refecisset ex alienis tabulis, suam tamen et quidem totam manere, hac addita ratione, quod, cuius carina fuisset, id est fundus, siue infima pars navis, cui illa inaedificatur, eius sint etiam tabulae omnes reficiendae nauis adhibitae. Atque hac de Minicii Iulianique verborum interpretatione conuenire mihi quocumque cum Azone et Accursio, verbo indicasse sufficiat.

Alter locus Vlpiani est in *L. 18. §. 1. D. de Minor. XXV. ann.* qui ab interpunctione laborat non in nouitiis solum codicibus, sed et in antiquioribus Vulgatis, et in Goettingensibus etiam libris. *Minor autem magistratus, inquit, contra sententiam maiorum non restituet. Sin autem princeps sententiam dixit, perraro solet permittere restitutionem, et induci in auditorium suum* (hoc est, ne quis forte vocem in *L. 41. §. 1. D. de Recept. arb.* ubi cognitionem causae notat, cum libris editis quibusdam mutandam putet in arbitrium; locum cognoscendis ac iudicandis causis destinatum: quo sensu, cum et Hebraeis *מִשְׁכַּח* sit pro iudice, etiam *ἀκροατήριον* a D. Luca dicitur *Act. XXV. 23.* et idem apud Diodorum Siculum, vt ego arbitror, *Vol. I. p. 83. Wesseling. προστιθησαν κατὰ νόμον τῶ τετελευτηκότι ἀκροατήριον τῶν ἐν τῷ βίῳ πραχθέντων.*

των,

ταν, quamvis ibi Wesselingius ex ora H. Stephani et scriptis duobus κερήσιον dederit vice ἀνεπαρτησι) eum, qui per infirmitatem aetatis captum se dicat; dum ea, quae pro causa sunt dicta, non allegat, vel ab advocatis se proditum queratur. Cuius loci ut mittam quadruplicem ab Accursio proditam interpretationem, qui tamen in eodem, ut aiunt, luto semper haerere videtur, G. Budaeus *Annotat. Prior. ad P. p. 418.* verborum collatione peccatum censet, legendumque, *dum ea, quae pro causa sunt, non dicta allegat*: et sic edidit Haloander, Budaeum pro more secutus, cumque eo Baudoza, probante etiam Herm. Noordkerkio *Dec. Observ. Cap. 4.* et Wielingio *Lectio. Iur. Civ. Lib. II. Cap. 9. §. 4.* Franc. Car. Conradus autem, improbens I. G. Hoffmanni *Meletem. in P. Diss. V. §. 5.* suspicionem, *allegat*, id est *allegata*, pro recepta lectione interpretanda margini exemplaris sui, ex quo descriptas habeo eius annotationes Ill. Iugleri beneficio, adscripserat haec: *Id est, dum ea, quae pro causa iam sunt dicta, non allegat, sed omissa.* Ego vero, uti plane scriptum repperi in Florentinis exculis, sicilicet ita transferendum moneo, ut collocetur ante, non post vocem *dicta*, sitque, *dum ea, quae pro causa sunt, dicta non allegat*; hoc est, dum omissa esse causatur, quae causae conductura erant. Consimili ratione traiectione negantis particulae cum emphasi quadam utuntur interdum Graeci. Ut Arrianus *Lib. III. Comment. Epictet. Cap. 24.* Καὶ γὰρ ἀσχερὸν ἐ, τὸ φερεῖν μὴ ἔχειν. Ita vero bona ac plana est, contextu vel ordine verborum nulla ex parte immutato, loci Vlpiani sententia.

Simi-

Similem emendationem recipit Theophrasti apud Rutilium Lupum locus *Lib. I. Cap. 6.* *Item Theophrastus dicitur dixisse: Prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere, [non] appetitam probare.* Ita edidit Ruhnkenius V. C. vncis inclusa, quamque omnem dicti sensum inuertere putabat, negatione. Sed haud dubie erat pungendum, *Prudentis esse officium, amicitiam probatam appetere; non, appetitam probare.* Hoc enim dicit, prudentis non esse, cum amaerit, demum iudicare; sed iudicare, antequam amet. Id quod clarum omnino ex ipsis, quae hic vertit Rutilius, Theophrasti verbis, quaeque adscripsit ex Plutarcho *de Fraternali Amore.* etiam Ruhnkenius, vbi, Οὐ φιλέναι δὲ κρῖνεν, ἀλλὰ κρῖναναι φιλέν. Et vt mitam alia in hanc sententiam dicta, quae inibi annotauit Vir idem praestantissimus, cum Theophrasti etiam mentione Seneca *Epist. 3.* *Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti vero praepostere officia permiscunt, qui contra praecepta Theophrasti, cum amaerint, iudicant; et non amant, cum iudicauerint.*

CAPV.T IV.

Verus sensus L. 91. §. 6. D. de Legat. I. Si legatur res, cuius commercium legatarius non habet, inutile esse legatum. Cuiacii correctio L. 40. D. eod. firmata.

Sententiam, quae ex libro trigesimo sexto Digestorum Iuliani refertur in *L. 91. §. 6. D. de Legat. 1.* non recte mihi constituisse videtur summus olim Academiae Batavae Lugdunensis Ictus, Io. Conr. Rückerus *Interpretat. Lib. II. Cap. 2.* Ait Iulianus, vt in omnibus, quae videre contigerit, exemplaribus locus hic conscriptus extat: *Si mihi seruus a te herede legatus fuerit, et eidem seruo aliquis legauerit; et viuo eo, qui mihi seruum legauerat, dies legati seruo dati cesserit: confestim id legatum hereditati acquiritur. Et ideo quamuis postea moritur is, qui seruum mihi legauerat, ad me id, quod seruo legatum est, non pertinabit.* Difficultatis autem nonnihil in hoc est, quod Iulianus, vt doceret, legatum seruo relictum acquiri eius domino, id acquiri dixit domini adhuc viventis hereditati: quin id ipsum iam Iac. Cuiacio alienum adeo a sensu atque vsu communi visum est, vt satis regie, quod solvere non poterat, abscinderet in *Recitat. ad Iuliani Libros XXXVI. Digestor.* et in *Obseruat. Lib. XXV. Cap. 40.* nouam plane legem substituens Iuliano, legendo *mortuo eo* pro *viuo eo*, ac deinde pro *moritur is*, reponendo *adeatur hereditas eius.* Verum hac emendatione Cuiaciana, quam nec vllum re-
centio-

centiorum ab eo Interpretum secutum comperio, haud quicquam melior mihi videtur Rükckeri nihil immutantis opinio, loqui Iulianum de testatore illo, qui non proprium, sed alienum seruum, et quidem hereditarium, siue iacentis alicuius hereditatis legauit: plane enim quod praecipuum hac in causa est, et ex quo pendet responsi ratio, omisisset Ictus: quod certe non fecit subtilissimus breuitatis artifex, Iulianus. Rectius igitur iam Accursius noster, quod omnino et res ipsa, et sententiarum ἀνολεθία postulare videntur, proprium quidem seruum legatum putat; sed hereditatem accipit pro bonis, quae nunc sunt, spe futurae hereditatis. Quod ne dubites, neque legas cum Greg. Maiansio *Disputat. Iur. Tom. II. p. 46. heredi tibi, pro hereditati*; non grauabor Iuliani verba cum succincta paraphrasi, quemadmodum et Rükckerus fecit, iterum hic adscribere. *Si mihi*, inquit, per testatorem Titium, qui te scripsit heredem, *seruus eiusdem Titii, Stichus, a te herede legatus fuerit, et eidem seruo aliquis, puta Maenius, legauerit; et uiuo eo, qui mihi seruum legauerat, nempe Titio, dies legati seruo dati cesserit, aut existente conditione, aut mortuo Maenio, qui Sticho legauerat: confestim id legatum hereditati, futurae scilicet, vel futuro heredi Titii, acquiritur. Et ideo quamuis postea moritur is, qui seruum mihi legauerat, Titius nempe testator, iamque adeo seruus ipse ab herede Titii praestari mihi debeat; tamen ad me id, quod seruo legatum est, Titioque uiuo adhuc, eiusque heredi fuit acquisitum, cum dies legati cederet, non pertinebit, sed apud heredem Titii manebit. Haec mens, si quid iudico, illo loco Iuliani: nec*

video, quae excogitari queat interpretatio verbis et structurae orationis conuenientior. Nec offendit, quod ait acquiri legatum seruo Titii relictum, si dies uiuo adhuc Titio cedat, Titii hereditati: in quo elegans est ICTi verborum admodum parci *βραχυλογία*, cui cum esset proximum dicere, legatum seruo relictum acquiri eius domino, percommode verbo *hereditatis* usus est, quo indicaret, post mortem Titii legatum in bonis heredis Titii, non eius, cui seruus fuerat a Titio legatus, futurum. Et sic Iulianum etiam voce usum video in *L. 16. §. 2. D. Quand. dies leg. ced. Quod si seruus, cui ususfructus legatus fuerit, inquit, ipse legatus non fuerit: dicendum est, ususfructum ad hereditatem*, hoc est, ad heredem eius, cuius seruus fuerat, *pertinere, eo quod dies eius ante aditam hereditatem non cesserit*. Miror autem, eruditissimo Viro posteriorem legis nostrae partem, retenta Accursii interpretatione, inconcinnam plane atque indignam visam ICTo: fatisne enim credibile, quaesitum aliquando a Iuliano fuisse, an cum ipso seruo legato post mortem testatoris deberetur etiam legatum seruo relictum, cuius dies uiuo priore testatore cesserat? Respondit breuiter de iure aperto, ut et saepe alii, legatum non deberi, sed pertinere ad heredem eius, qui seruum legauerat; cui uiuo scilicet iam acquisitum fuerat legatum seruo suo relictum. Neque vero sic plane otiosa sunt in hac legis sententia, uti Rückero visum, verba illa, *a te herede*: monet enim statim Iulianus, legatum seruo relictum confestim acquiri hereditati Titii, adeoque non ad me transiturum, sed ad Titii heredem.

Adda.

Addamus hic vel supplendi capitis breuioris breuem de legato, cuius commercio legatarius deslituitur, obseruationem. Ill. Püttmannus *Aduersar. Iur. Vniu. Lib. I. Cap. 3.* post alios, etsi non ipsam rem legatam, tamen rei aestimationem deberi censet: ego, quod verbo iam monui, cum de libro Püttmanni sententiam dicerem in *Biblioth. German. Comm. Tom. XXX. p. 413.* cum Corn. van Eck *Princip. Iur. Ciu. sec. ord. Dig. tit. de Legat. §. 18. Tom. II. p. 232.* Gregor. Maianio *Disputation. Iur. Tom. I. p. 351.* Sam. Cocceio *Iur. Ciu. Controu. L. XXX. Qu. 14. Tom. II. p. 342 seqq.* aliisque sine distinctione inutile esse tale legatum aut fideicommissum, nec rei aestimationem consequi posse puto, quibus eiusdem rei prohibitum est commercium, vt si fundum aliquis, vel rem immobilem Iudaeo legauerit; ne scilicet fraus fiat legibus. Hoc enim planissime, si quid video, dixit Paulus *L. 49. §. 2. D. de Legat. II. Labeo refert,* inquit, *agrū, cuius commercium non habes, legari tibi posse, Trebatium respondisse: quod merito Priscus Fulcinius falsum esse aiebat.* Item Vlpianus *L. 7. §. 16. D. de Pact.* Et generaliter quotiens pactum a iure communi remotum est, seruari hoc non oportet, nec legari: nec iniurandum de hoc adactum, ne quis agat, seruandum Marcellus libro secundo Digestorum scribit: et si stipulatio sit interposita de his, pro quibus pacisci non licet, seruanda non est, sed omnimodo rescindenda. Quo loco non video, cur omnium librorum auctoritate comprobata lectionem immutandam censeant. Ita enim et Graecus Interpres *Tom. I. Βασίλειον p. 723. Α. Παρὰ τὰ κοινὰ νόμιμα συμφωνεῖν ἐκ ἕξ-*

22 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

ειν, εδδὲ λεγατεύειν, καὶ εἰάν τις ὁμῶς ἐπὶ τοῖς τοιέ-
 τοις μὴ ἐνόσγειν, ἐκ ἐξῆραϊα. Quae descripsit Harme-
 nopulus *L. 1. Promit. Tit. 9. §. 3.* Et Scholiaſtes *p. 755. B.*
 exemplo illuſtrans, Οἶον, inquit, τῷ αἰρετικῷ ἐδύναμαι
 λεγατεύειν. Ulpianus autem aperte hoc dicit, contra
 vim legum et auctoritatem iuris neque pactum valere,
 neque legatum, neque iusiurandum, neque ſtipulationem.
 Et ſuffragatur iis ea in re Theophilus *Paraphr. Inſt.*
Lib. II. Tit. 20. §. 4. cuius verba haec ſunt: εἰ δὲ τις
 τελευταῶν τοιῶτόν μοι ληγατεύσει πράγμα, ἐφ' ᾧ νομι-
 μέρτζιον ἐκ ἔχω, τερτέσι δικαίον τῷ κτῶδαυ αὐτό, ἐ-
 μόνον ἐκ ἐποφληθήσομαι αὐτό τὸ καταλειφθέν, ἀλλ'
 εδδὲ τὴν τέρτε διατίμησιν ἀπαιτεῖν δυνήσομαι· τί γάρ,
 ὅτι ἐληγατεύσε τις ἐμοὶ τὸν κάμπον τὸν Μάρτιον, (τό-
 πος δὲ ἐστὶ δημόσιος πλησίον τῆς Ρώμης) ἢ τὴν βασιλι-
 κὴν, ἢ τὸν ναόν, ἢ τὰ δημοσίαις χρεῖαις ἀφιερωθέντα,
 οἶον θέατρον, κυνήγιον, ἵππιον; πάντα γὰρ τὰ τοια-
 ῦτότροπα ληγάλα ἀνίχυρά ἐσιν. Et ſimile huic ſen-
 tentiae eſt etiam illud Pomponii *L. 9. §. ult. D. de*
Donat. Donari non poteſt, niſi quod eius fit, cui do-
natur. Item quod de inutili ſtipulatione, ſi quis rem
 ſtipuletur, cuius commercium non habet, ſcriptum eſt
 ab Ulpiano in *L. 34. D. de V. O.* hiſ verbis: *Multum*
inter eſt, utrum ego ſtipuler rem, cuius commercium
habere non poſſum, an quis promittat. Si ſtipuler
rem, cuius commercium non habeo: inutilem eſſe ſtipu-
lationem placet. Si quis promittat, cuius non com-
mercium habet: ipſi nocere, non mihi. Conſtat enim,
 a contractibus ad ultimas voluntates, et e conuerſo va-
 lere argumentum, niſi diuerſitatis aliqua ſubſit ratio,
L. 4. in f. C. de V. S. L. ult. C. de Legat. Non ob-
 ſtat

fiat etiam *L. 114. §. 6. D. de Legat. I.* nam ibi ab Vlpiano proponitur res legata licite, id est capaci, et extrinsecus accidisse ob animi corporisue, vel aliud vitium, vel impedimentum, vt capi aut possideri non possit: quo casu aestimatio debetur. Nec obstat *L. 11. §. 16. D. de Legat. III.* vbi, militia seruo alieno legata a testatore, qui seruum esse sciebat, idem Domitius dicit domino aestimationem deberi. Quamuis enim eius incapax sit seruus, ea tamen huius est legati natura, vt in quantitate potius, quam in corpore consistat, et aestimationem contineat, *L. 49. §. 1. D. de Legat. II.* Ex verbis autem Vlpiani *L. 40. D. de Legat. I.* *Sed si res aliena, cuius commercium legatarius non habet, ei, cui ius possidendi non est, per fideicommissum relinquatur: puto aestimationem deberi;* demi opinor debere cum Cuiacio *Notis Secund. ad Inst. tit. de Legat. et in Comment. ad L. 34. D. de V. O.* negandi particulam post vocem, *possidendi*, vt sensus sit: vile esse fideicommissum, et aestimationem deberi, si ius sit fideicommissario possidendi rem sibi relictam a legatario, quam tamen ipse legatarius parare non possit.

CAPVT V.

Explicatio et emendatio L. vlt. D. Commun. praed. Nihil mutandum in L. II. D. de Servit. praed. rust.

Quae sit *L. vlt. D. Commun. praed.* sententia, breviter nunc exponemus: est enim et in hac lege, meo quidem iudicio, interpretatione peccatum ab eodem illo, a quo et superiore capite dissensus, ICTO eximio. *Receptum est*, inquit in P. Florentinis Paulus, *ut plures domini, et non pariter cedentes, servitutes imponant, vel adquirant: ut tamen ex nouissimo actu etiam superiores confirmentur; perindeque sit, atque si eodem tempore omnes cessissent. Et ideo, si is, qui primus cessit, vel defunctus sit, vel alio genere, vel alio modo partem suam alienauerit, post deinde socius cesserit; nihil agetur. Cum enim postremus cedat, non retro adquiri servitus videtur; sed perinde habetur, atque si post, cum postremus cedat, omnes cessissent. Igitur rursus hic actus pendebit, donec novus socius cedat. Idem iuris est, et si vni ex dominis cedatur, deinde in persona socii aliquid horum acciderit. Ergo et ex diverso, si ei, qui non cessit, aliquid tale eorum contigerit, ex integro omnes cedere debent. Tantum enim tempus eis remissum est, quo dare facere possunt, vel diuersis temporibus possint: et ideo non potest vni, vel vnus cedere. Idemque dicendum est, et si alter cedat, alter leget servitutes. Nam si omnes socii legent servitutes, et pariter eorum adae-*

adeatur hereditas; potest dici, utile esse legatum: si diuersis temporibus, inutiliter dies legati cedit. Nec enim, sicut uiuentium, ita et defunctorum actus suscipi, receptum est. Primum hic illud, vel alio modo, ut interpretationem praecedentium verborum, vel alio genere, quae non iure deleuit Haloander, eliminandum censeo cum Scip. Gentile *Parerg. Lib. I. Cap. 15.* quem sequitur is, quem dixi, Rückerus, quo loco diligentius exponit nostram legem, *Interpretation. Lib. I. Cap. 2.* Genere enim quodam ualet apud nostros idem saepe, quod quodammodo, ut Cuiacius docuit *Obseru. Lib. IV. Cap. 8.* utque alia omittam, quae peti possunt ex Thesauro Gesaeriano, sic Iauolenus dixit *L. ult. D. de Manumission. seruum furiosum omni genere manumissum:* nec ibi, omni genere manumissionum ad libertatem perduci posse, cum Franc. Rygerbosio *Observation. Fascic. Cap. 14. p. 111.* legendum. Atque ita et Claudianus *Bello Gild. v. 262 seqq.*

— Quamuis discrimine summo

*Proditor apportet suspensam morte salutem,
Nusquam gratus erit. Damnum, luce reperta,
Perfidiam: nec nos patimur committere tali
Hoc genus entori.*

Salutem enim morte suspensam uoluit scripsitque sine dubio illic loci Claudianus, ut et olim edebatur; non suspensa morte. Tum in istis Pauli, atque si post, cum postremus cedat, omnes cessissent, delendum illud, post, de iudicio Brenemanni, utpote antiquis uncinolis Florentiae inclusum, ac deinde recentius linea transversa inductum, et ab Haloandro quoque et reliquis

Editoribus spretum. Denique ubi legitur, *Tantum enim tempus eis remissum est, quo dare facere possunt, vel diuersis temporibus possint*, sine causa et contra omnium exemplarium fidem Haloander expunxit prius, *possunt*, pro quo in Vulgaribus impressis legitur, *possint*: nec bene Cuiacius in *Comment. ad h. l.* corrigit, *qui dare facere possint*. Potest enim vel cum Rückero, geminatione retrograda adhibita, *possunt* Vel, id est, *possunt, ut vel diuersis temporibus possint*, scribi; vel, quod fere malim, nec maiori motu reponi, *ut et diuersis temporibus possint*. Haec de lectione. Ad sententiam autem legis quod attinet, lapsus est, si quid video, eruditissimus Rückerus, a quo totum locum bene interpretatum censebat Io. Gotfr. Sammetus V. C. *Recept. Lektion. ad Iauch. Disp. I. Cap. 4. Opusc. Sylloges p. 122.* in explicacione istius versiculi, *Idem iuris est, et si vni ex dominis cedatur, deinde in persona socii aliquid horum acciderit*. Manifestum enim esse ait, Paulum, cum sub initium statim monuisset, eadem obtinere circa imponendam, et circa acquirendam diuersis temporibus praedio communi seruitutem, per totam deinde legem agere tantum de imponenda seruitute; ideoque et versiculi, *Idem iuris est*, speciem, ut verbis ac menti Pauli plane conueniat, sic esse ponendam: Titius et Gaius, communi praedio imposituri seruitutem, cedunt eam pariter vni ex dominis vicini praedii, puta Maeuio: deinde, antequam alteri domino Sempronio quoque cedant, alteruter ex illis moritur, vel partem suam alienat: si postea superstes cum nouo socio cedat alteri vicini fundi domino Sempronio seruitutem, perinde atque

atque in praecedenti casu dicendum erit, nihil actum esse: non ideo, quia Maevio et Sempronio diuersis temporibus cessum est: in horum etenim personis nihil accidere ait Ruckerus, quod impediatur, quo minus inter ipsos cessionum tempora coniungantur: sed ideo, quia ille, qui prior cessit, Titius nempe vel Gaius, socius esse desit, antequam ipsorum fundo seruitus imposita esset. Haec Ictus ille doctissimus, acute sane ac subtiliter, ut solet; sed, si quid ipse iudico, non ex mente Pauli: neque enim hic dixit, *si vni ex dominis vicini praedii*, sed simpliciter, *si vni ex dominis*, communis puta praedii, *cedatur*: nec reuera, si quis animum attendat, casus ille, quem posuit Ruckerus, diuersus est a proxime praecedente: nec verbis denique, *in persona socii*, post ista, *si vni ex dominis cedatur*, significari potest alteruter eorum, qui seruitutem cesserunt; sed manifeste haec notant eius, cui iam cessum est, socium: ut recte et Hotomanus monuerat *Observation. Lib. II. Cap. 2.* cuius hoc quasi erratum reprehenditur a Ruckero. Nec magis probo, cuius non meminit Ruckerus, Ant. Fabri *Coniecturar. Iur. Ciu. Lib. XIX. Cap. 16.* sententiam, quamuis eam non improbet Bachouius ad *Treutler. Vol. I. Disp. XVIII. Th. 6. Lit. B.* qui dum emendare se crederet, pessime legem corrupit; verba illa, *in persona socii*, tamquam irreptitia ex prava interpretatione, delenda censens, ut ipse dominus dominantis praedii, cui cessa seruitus, intelligatur vel defunctus esse, vel partem fundi alienasse. Ego vero verba Pauli, quomodo et Glossatores accepisse indicio est summa legis ex Viuiano praemissa, sic intelligo: Idem iuris est, si vnus ex communis praedii domi-

dominis acquirat seruitutem, et socius, antequam ei cedatur, esse desinat vel morte, vel venditione suae partis: tunc enim pendebit et hic actus, perinde ac praecedens, donec nouo socio seruitus cedatur. Neque vero absonum videri debet, quod in solo hocce versiculo loquitur Paulus de acquisitione, non de impositione seruitutis: solum quippe casum imponendae diuersis temporibus a pluribus dominis seruitutis totum pertractat, de altero eadem obtinere, et ex iisdem rationibus, verbo monuisse, et exemplo insuper vno idem docuisse contentus. Redit igitur statim ad alterum de imponenda seruitute casum, ac pariter nihil actum ait cessione vnus, vel plurium dominorum, si is, qui nondum cessit, socius esse desinat: tunc enim ex integro ab omnibus esse cedendum. Et huius quidem sententiae suae rationem reddit hanc: *Tantum enim tempus eis remissum est, quo dare facere possunt, ut et diuersis temporibus possint: et ideo non potest vni, vel vnus cedere.* Quorum verborum non accedo Cuiacianam interpretationem probanti Rückero, vt *dare* sit cedere seruitutem, *facere* vero pati, vt alter seruitute vtatur; quia haec foret manifesta et inanis plane eiusdem sermonis repetitio. Imo *dare*, me iudice, valet seruitutem cedere; *facere* acquirere eam, vt et Viuianus intellexit. Hoc solum ex rigore iuris, inquit, fori disputationibus et interpretatione Prudentum remissum est, vt non eodem puncto temporis plures socios cedere, vel acquirere seruitutem necesse sit, sed possint etiam diuersis temporibus; ita vt nouissima cessione priores confirmentur, et perinde habeatur, ac si tum demum omnes cessissent: et ideo nec posse

posse vnum acquirere, nec vnum imponere praedio communi seruitutem. Atque in casu praemisso vere vnus tantum cessit, tum Titius, qui prior cessit, antequam Gaius, cessione nondum facta, decederet, quam nouus socius Maenius, qui socius nondum erat, cum Titius cederet: atque hoc pacto vltima cessio non accedit priori, vt confirmet eam; sed posterior cessio traheretur ad primam. Ex quo patet omnino, nihil esse actum cessione Titii, nouumque socium solum cessisse, ac firmandam adeo esse cessionem eius iterata cessione Titii. Atque hanc tam bonam Pauli ratiocinationem, causa certe nulla erat, cur moribus nostris velut nimiam subtilitatem explodendam censerent Sim. a Groenewegen *de Legib. Abrogat. Part. II. p. 112.* et Io. Voetius *Comment. ad D. h. t. §. 9. Vol. II. p. 518. seq.* merito tamen dissentiente a Groenewegio Vlr. Hubero, in *Praelect. ad Pand. h. t. §. 3. p. 811.* vbi, *Ego, inquit, Romanos nihilo ineptiores nostri seculi hominibus arbitror fuisse; nec quod idonea ratione nititur discrimen, temere abolendum censeo, nisi totum ius posituum facere velis arbitrarium.* Idem vero, quod Paulus receptum dicit ex aequitate et interpretatione Prudentum, (hoc enim iure, ciuili proprie dicto, id et ego admissum potius crediderim contra iuris regulas cum Rückero, quam ex benigna iuris Praetorii ratione cum Em. Merillio *Lib. fing. Differentiar. Iur. Cap. 7.* cumque hunc secuto Abr. Wielingio *Lesson. Iur. Ciu. Lib. I. Cap. 21.*) idem, inquam, tuetur etiam Celsus *L. 11. D. de S. P. R. Per fundum,* inquit, *qui plurimum est, ius mihi esse eundi, agendi, potest separatum cedi. Ergo subtili ratione non aliter meum*
fiet

fiet ius, quam si omnes cedant: et nouissima demum
 cessione superiores omnes confirmabuntur. Benignius
 tamen dicitur, et antequam nouissimus cesserit, eos,
 qui antea cesserunt, vetare uti cesso iure non posse.
 Quem locum corruptum existimans, legendumque,
 jus mihi esse eundi, agendi, non potest separatim cedi,
 fallitur certe doctissimus Halensium Ictus, Ern. Christ.
 Westphalius de Libert. et Seruitut. Praedior. Sect.
 III. Cap. 28. §. 789. Etenim Celsus, quod et iam
 Rückerus monuit, aperte hoc dicit, posse a pluribus
 dominis, etiamsi non pariter cedentibus, seruitutem
 fundo imponi, sed non aliter videri constitutam, quam
 si omnes cesserint; et ideo stricto quidem iure posse
 etiam illos, qui iam cesserunt, donec nouissimus cedat,
 cesso iure uti me prohibere; verum contra hos Praeto-
 rem me tueri, ne contra factum proprium venire pos-
 sint. Quin etiam, ut idem Celsus docet L. 10. D. de
 Euict. qui fundi communis cessit seruitutem, quasi
 dominus solus esset, mihi tenetur de euictione, cete-
 ris non cedentibus.

C A P V T VI.

De sententia L. 26. D. de Vulg. et pup. subst.

Iuliani item locus, cuius mentem ab eodem eruditissimo Rückero male explicatam deprehendi, in *L. 26. D. de Vulg. et pup. subst.* sic habet: *Si pater filium impuberem heredem scripserit, et ei substituerit, si quis sibi post mortem natus erit; deinde viuo fratre postumus natus fuerit: testamentum viuo rumpetur. Post mortem autem fratris viuo patre natus, solus heres patri suo existet.* Labuntur autem de Rückeri sententia *Lib. II. Interpretat. Cap. 7.* Interpretes omnes in eo, quod loqui Iulianum existimant de patre, qui filio impuberi heredi instituto postumum, quem sperabat, substituerit: hoc enim admisso, adeo ineptam fieri putat totam Iuliani disputationem, ut nemo unquam idoneum ex ea sensum trahere possit. Patrem igitur ipse vult impuberi extraneum quemdam substituisse, et quidem sub conditione, si postumus sibi post mortem suam nasceretur; quo, filio forte intra pubertatem moriente, si postumus natus foret, saltem impuberis portio ad proximum agnatum perueniret. Scripserat enim, si Rückero audis, sic pater: *Filius meus impubes heres esto. Si quis mihi post mortem meam natus erit, Titium filio impuberi substituo.* Verum non admittere istam interpretationem videntur verba legis, et recta loquendi ratio. Nam quod ait, *et ei substituerit*, sic intelligere, ut suppleas extraneum, plane nouum et commentitium est: et cum proxime sequa-

sequatur, *si quis sibi post mortem natus erit*, quid est apertius, quam verbis istis indicari ipsum postumum scripto heredi impuberi substitutum? Quare extra controuersiam positum id quidem videtur, de postumo fratre impuberi a patre substituto loqui Iulianum. At hoc valde controuertitur, vtrum filius post mortem patris natus substitutus dicatur impuberi; an post mortem impuberis natus, quem instituerat pater: constat enim, postumos in iure dici non solum, qui post mortem patris nascuntur, sed et qui post testamentum factum viuo patre. Equidem puto cum Accursio, Iulianum loqui de filio post mortem impuberis nato. Id enim haud obscure, vt mihi videtur, indicat Ictus, dum ait, *si quis sibi post mortem natus erit*; non, *post mortem suam*, vel *se mortuo*: et sequitur mox, *testamentum viuo rumpetur*, in quo subaudiendum sane ex antecedentibus, *fratre*; non, quod Rückero videbatur, ex sequentibus repetendum, *patre*: neque vt spurium auferri velim τὸ viuo cum Brenemanno, quamuis extrudant vocem Vulgati et Haloandrinus codex, et a manu exaratis nouem abesse testetur ipse Brenemannus. Saepe enim ponitur hoc modo ablativus absolutus; idque more quodam Graeco, vti scienter monuit Petr. Faber *Comment. ad tit. de Orig. iur. p. 37.* recte etiam et feliciter, meo quidem animo, in istis Pomponii *L. 2. §. 33. D. de O. I. Isque vocatur praefectus urbi, qui praefectus olim constituebatur, corrigens, qui profectis, puta magistratibus, olim constituebatur*; vt nempe breuiter hoc repetat Pomponius, quod paulo ante ita dixerat, *quotiens proficiscuntur*. Atque hoc modo Antiphon *Orat. περὶ τῆς*
Ἡρώ-

Ἡρώδης Φόνος p. 726. Reisk. Καὶ μὴν ἔτι ἐγγρηγορότων
 Φασὶν ἐκβῆναι τὸν ἀνδρα ἐκ τῆ πλοῖς. Item Sueto-
 nius, cui per familiare id loquendi genus fuisse reperio,
 in *Iulio Cap. 4. Cornelium Dolabellam, consularem
 et triumphalem virum, repetundarum postulavit, ab-
 solutoque Rhodum secedere statuit. Et Othonis Cap.
 8. Ea cum in castris sub noctem promerentur, insi-
 dias quidam suspicati, tumultum excitauerunt: ac
 repente omnes, nullo certo duce, in palatium cucurre-
 runt, caedem senatus flagitantes: repulsisque tribu-
 norum, qui inhibere tentabant, nonnullis et occisis,
 sicut erant cruenti, perruperunt in triclinium usque,
 nec nisi viso destiterunt. Itemque vitae eiusdem Cap.
 11. Circa lucem demum expergescens, uno se traie-
 cit ictu circa laeuam papillam, irrupentibusque ad
 primum gemitum, modo celans, modo detegens pla-
 gam, exanimatus est. Et ita Liuium quoque capien-
 dum arbitror illo loco, qui sine dubio nulla eget emen-
 datione, nisi aliqua tantum distinctionis, L. XXII.
 Cap. 9. Vbi satis quieti datum; praeda ac populatio-
 nibus magis quam otio aut requie gaudentibus profe-
 ctus, Praetutianum Adrianumque agrum, Marsos in-
 de Marrucinosque et Pelignos deuastat, circaque Ar-
 pos et Luceriam proximam Apuliae regionem. Sic
 denique et est apud Scaevolam L. 29. §. 7. D. de Lib.
 et post. vt omnino ex Florent. Pandectis legendum
 admonuit iam eo loco, quo diximus, P. Faber, *ibique*
uiu pariat, i. e. eo uiuo; non, vt in antiquioribus
 Vulgatis et margine Noricae editionis, *ibique uiuo auo*,
 et eius filio pariat; et post paulo, quod temere muta-
 uit Haloander, *redeatque mortuo*. Sed redeamus in
 Koehl. Interpr. L. II. C. viam,*

34 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

viam, et videamus nunc quaestionis a Iuliano tractatae decisionem; ex qua itidem, opinor, apparebit, hanc fuisse, quam diximus, Icto nostro mentem, nec merito Rückerum scripsisse, ea interpretatione admissa, frustra adhibere suas distinctiones Iulianum, quin ipsam substitutionem, quicquid contingat, inanem fore. Titius igitur pater filium impubere heredem scribit, eique vulgariter ita substituit: *Si quis mihi post mortem impuberis natus erit, is heres esto.* Deinde, viuo impubere, natus est ei frater. Eo casu testamentum rumpitur; quia non in hunc casum postumus fuerat institutus. At si nascatur post mortem fratris viuo patre, non rumpetur testamentum; sed solus ille postumus heres erit patri suo, existente iam duplici substitutionis conditione. Plana igitur hoc modo videntur omnia; neque alia Iuliani sententia, aut emendatio, quam et moliti quidam sunt hoc in loco, quaerenda.

CAPVT

CAPVT VII.

De fide quaestionis memorabilis Vlpiani locus in L. 1. §. 23. D. de Quaest. qui emendatur et explicatur. Corrigitur item L. 1.

§. 1. C. cod.

De fide quaestionis per tormenta habitae, quibus etiam apud Romanos fere serui tantum, vix vniquam liberi homines subiiciebantur, notabilis est Vlpiani in *L. 1. §. 23. D. de Quaest.* locus, in quo et ipse periculosum admodum ac fallacem probandi modum esse ait, dum criminum vere rei exquisitissima saepe tormenta contemnant atque superent, et contra alii, dolori cedentes, de se aliisque delicta, quae non patrauerant, confiteri potius, quam pati tormenta velint. Eam legem varie corrigenti non assentior Nic. Catharino *Observation. Lib. 1. Cap. 49. in Thes. Jur. Meern. Tom. VI.* tamen nec ipse per omnia Tuscam sequar lectionem. *Quaestioni fidem non semper, inquit in libro Pisano Domitius, nec tamen nunquam habendam, constitutionibus declaratur. Etenim res est fragilis et periculosa, et quae veritatem fallat. Nam plerique patientia, siue duritia tormentorum ita tormenta contemnunt, ut exprimi eis veritas nullo modo possit. Alii tanta sunt impatientia, ut quouis mentiri, quam pati tormenta velint. Ita fit, ut etiam vario modo fateantur: ut non tantum se, verum etiam alios comminentur.* Primum hic Brenemannus vocum serie legit immutata, *patientia tormentorum, siue duritia;*

C 2

fed

sed contra omnium tam formis cuforum, quam scriptorum manu, quos in consilium hic ipse aduocauit, consensum: quibus et suffragatur Basilicorum Scholiastes *Tom. VII. p. 812. B.* qui recte verba ista interpretatur, τῆ ὑπομονῇ αὐτῆ, ἥτοι τῆ πρὸς τὰς βασιάνες καρτερία. Ac vide quae de usu isto genitiui casus apud Scriptores utriusque linguae diximus in *Notis et Emendat. ad Theocr. XXV. 279. p. 66.* Quibus addam nunc ex Homero *Il. A. v. 284.* vbi de Achille:

ἔρκος Ἀχαιοῖσιν πέλεται πολέμοιο κακοῖο.

Et ibi Eustathius, Νοεῖται ὁ Ἀχιλλεύς, inquit, οἷά τι κατὰ τῶν πολέμιων πυργισδὲς ἔρυμα ἴσαοθαι. Item illud Sophoclis *Ai. Masligorph. v. 1229. seqq.*

Καὶ πρὶν μὲν ἔν ἐννοχίῃ
Δείματος ἦν μοι προβολὰ,
Καὶ βελῶν θέριος Αἴας.

Vbi obiter ex fide MS. Codicis Bremensis egregii, seculo forte XIII. in charta bombycina scripti, quem Goettingae humanissimus Kulencampius vtendum suppeditarat, corrigendum moneo hunc in modum Scholiasten: Ἐννοχίῃ· τῆ νοκλερινῆ φόβῃ, καὶ τῶν βελῶν, ἦγεν τῆ πολέμου, Φυλακλήριον ἦν ὁ Αἴας. Item illud Aristophanis *Pluti v. 886.*

Ἄλλ' ἐκ ἔνεσι συνοφάντε δῆγματος.

Quod vertendum, *Sed non est remedium ferens* (anulus) *contra sycophantae morsum.* Itemque illud denique de piscatoribus Orpiani *Ἀλιευτικῶν Lib. I. v. 45. seq.*

Οὐδὲ

Οὐδὲ τι φοιταλέων ἀνέμων σκέπας, εἰδὲ τιν' ὄμβρων
Ἄλιην· εἰ πρὸς ἄλικαρ ὄπαρινσίο φέρονται.

Atque ita et apud Ouidium *Lib. IV. Metam. v. 235.*

*Invidit Clytie, stimolataque pellicis ira
Vulgat adulterium.*

Id est, ira in pellicem concepta. Verum ut ad Vlpianum reuertar, mox pro corrupto, *quouis mentiri*, Vulgati habent codices, *in quouis potius mentiri*, et *in quouis mentiri*, scripti Brenemannio visi tres; Halolander autem et Rehdigeranus liber, *quoduis mentiri*: ego ab Vlpiano scriptum opinor, quod ex Bynkershoekiano profert Gebauerus, *ut potius mentiri, quam pati tormenta velint*: sic enim legisse videtur in suis libris et Basilicorum Interpres, cum verterit, ὡς μᾶλλον βέλονται ψεύδεσθαι, ἢ περὶ ὑποφέρειν βασιάνες: quamuis τὸ *potius* eleganter fileri nonnumquam atque intelligi non ignorem, ut in illo Plauti *Rud. Act. IV. Sc. 4. v. 72.*

Eo tacent, quia tacita bona est mulier, quam loquens.

Qua de forma pluribus vide diferentes I. Lipsium *Epistolicar. Quæst. Lib. V. Epist. 23.* et Andr. Schottum *Observ. Humanar. Lib. V. Cap. 34.* quaeque Cortius collegit ad *Sallust. Catil. Cap. 8. init. et. Cap. 9. extr.* Simili autem fere modo Cicero loquitur *Orator. Partit. Cap. 14.* *Saepe etiam quaestionibus resistendum est, quod et dolorem fugientes multi in tormentis mentiti saepe sunt, morisque maluerunt falsum fatendo, quam insitiano dolere.* Denique apud Vlpianum pro

verbo postremo restituendum omnino, quod in Vulgatis Noricisque libris, et Taurelliano in margine legitur, *criminentur*, approbante etiam doctissimo Westenbergio D. Marc. *Diff. XVIII. p. 86.* Sic enim vertit et *d. i.* Graecus Scholiasies: ἐντεῦθεν γίνεται καὶ τὸ διαφόρεος τρόποις ὁμολογεῖν τὲς ἐρωταμένους, καὶ μὴ μόνον καθ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων ἐπιφέρεσιν αὐτῶν ἐγκλήματα. Vlpiani autem locum (vt obiter moneam) Ill. de Sonnenfels in libello insigni, quo de ipsi olim in *Biblioth. Commun. Germ. Vol. XXVII. Tom. II. p. 351 seqq.* sententiam diximus, *Ueber die Abschaffung der Tortur p. 43.* non recte vertit in hunc modum: *Die Folter ist eine bedenkliche gefahrvolle Sache, wodurch die Wahrheit leicht hinterführt werden kann. Denn entweder aus Gefühllosigkeit, oder wegen der Härte der Qualen selbst, schätzen die meisten die Peinigung so gering, daß die Wahrheit ihnen auf keine Weise abgezwungen werden kann. Andre hingegen sind von einer solchen Empfindlichkeit, daß sie lieber lügenhaft gestehen, als die Qualen dulden wollen.* Nam verba postrema, vt intelligenda esse paulo superius docuimus, sic potius verti oportuit: *Denn viele, fühllos und abgehärtet gegen die Marter, schätzen die Peinigung so gering, daß die Wahrheit ihnen auf keine Weise abgezwungen werden kann. Andre hingegen sind von einer solchen Empfindlichkeit, daß sie lieber lügenhaft gestehen und von sich und Andern Unwahrheiten sagen, als die Qualen dulden wollen.*

Emendationis etiam indigere videtur *L. i. §. i. C. de Quaest.* vbi cum monuissent Seuerus et Antoninus
AA.

AA. seruos non esse torquendos contra dominos, exceptis adulterii criminibus, item fraudati census accusationibus, et crimine maiestatis, ad extremum hoc adiiiciunt: *In pecuniariis vero causis, nec inopia probationum, seruos contra dominum interrogari posse manifestum est.* Sic legitur vulgo. At in Norico edidit Haloander, *ex inopia probationum*; idque placebat Cuiacio *Lib. II. Obseru. Cap. 33.* tum quia pars ista Rescripti hoc pacto referretur in *L. 9. D. eod.* tum quod et rationi summopere id congrueret, cum nec in caput domini interrogentur, qui interrogantur in causis ciuilibus. Haec ille. Ego vero legerim potius, *nisi inopia probationum, seruos contra dominum interrogari non posse manifestum est*: cum quod minus Latine videatur dici, seruos interrogari *ex inopia probationum*, pro eo, quod est, propter probationum inopiam; et contra illud, *inopia probationum*, bene atque vsitate dictum, *L. 3. D. de Reb. cred.* demonstrat: tum quod et plane istum in modum Imperatores suspicer scripsisse *ex d. L. 9.* vbi haec leguntur verba Marciani: *Diuus Pius rescripsit, posse de seruis haberi quaestionem in pecuniaria causa, si aliter veritas inueniri non possit. Sed hoc ita est, ut non facile in re pecuniaria quaestio habeatur. Sed si aliter veritas inueniri non possit, nisi per tormenta: licet habere quaestionem, ut et Diuus Seuerus rescripsit.* Nec tamen diffiteor, Graecos etiam mendosam, quae hodie est in libris Latinis, secutos esse scripturam: etenim *Tom. VII. p. 805. D.* Ἐν δὲ ταῖς χηματατικαῖς δίκαις, inquam, εἰδὲ ἐν ἀπαρτεῖ ἀποδείξεων χεῖρ τὴν δόλως κατὰ τῶν δεσπότην ἐρωτᾶσαι.

Ceterum de re, vt in memoriam revocem, cum et nuper alii causam egerint tormentorum post Leyserum *Sp. DCXXX. ad Pandect. Med. 1. et 3. seqq.* lubet appingere verba Augustini *de Ciu. D. Lib. XIX. Cap. 6.* cui illud solum non assentior, quod tormenta, quae tamquam iniusta damnat, ea tamèn, cogente ita humana societate iudicandique necessitate, adhibere permittit. *Saepe coguntur homines,* inquit Hipponensium Episcopus, *tormentis innocentium testium ad alienam causam pertinentem quaerere veritatem. Quid cum in sua causa quisque torquetur: et cum quaeritur, vtrum sit nocens, cruciatur: et innocens luit pro incerto scelere certissimas poenas: non quia illud commississe detegitur, sed quia non commississe nescitur? Ac per hoc ignorantia iudicis plerumque est calamitas innocentis. Sed* (sic enim malo cum vetere, quo vtor, Basileae 1489. Io. Amerbacensis typis exscripto, quam *Et*, vti vulgo editur) *quod est intolerabilius, magisque plangendum, rigandumque, si fieri possit, fontibus lacrimarum: cum propterea iudex torqueat accusatum, ne occidat nesciens innocentem, fit per ignorantiae miseriam, vt et* (sic scribo cum Basileensi, non et vt) *tortum et innocentem occidat, quem, ne innocentem occideret, torserat. Si enim secundum istoram sapientiam delegerit ex hac vita fugere, quam diutius illa sustinere tormenta: quod non commisit, commississe se dicit. Quo damnato et occiso, vtrum nocentem, an innocentem iudex occiderit, adhuc nescit: quem, ne innocentem nesciens occideret, torfit: ac per hoc innocentem, et* (hanc copulam ex Basileensi interposui) *vt sciret, torfit, et dum nesciret, occidit.*

CAPVT

CAPVT VIII.

*Intra annum luctus nubere cur prohibean-
tur viduae. Sententia L. 1. et L. 8. D. de
His qui not. infam. Abrogasse Romani Iuris disposi-
tionem Pontifices c. 7. C. 2. qu. 3. c. pen. et vlt. X. de
Sec. nupt. De luctu propinquorum, indicata Tri-
boniani manu in L. 23. D. de His qui not. infam.
Nihil mutandum in Paulo Sentent. Lib. I. Tit.
vlt. §. 13. Emendata L. 23. D. de Furtis.*

De luctu viduarum, et de sponsalibus non prohibitis
intra annum luctus quamuis erudite ac diligenter
differerit, vt solet, Ill. Püttmannus *Interpretat. et
Obseru. Iur. Rom. Cap. 33. et Probabil. Iur. Ciu. Lib.
I. Cap. 17. itemque Aduersar. Iur. Vniu. Lib. I. Cap.
10.* tamen hoc praestantissimo Icto non assentior, quod
non tantum ob incertum vteri, turbationemue sangui-
nis, sed etiam ob memoriam et reuerentiam defuncti
mariti viduae mulieri luctum indici annum existimat
cum Cuiacio *ad Nouell. XXII. et Lib. VI. Obseru.
Cap. 32. itemque de Temp. Praescript. Comment. Cap.
20. et aliis idem secutis, ex quibus Cour. Rittershusium
Different. Iur. Ciu. et Canon. Lib. II. Cap. 3. et Ex-
posit. Nouell. Part. IV. Cap. 3. n. 7. Ge. Beyerum
Diss. de concubitu intra tempus luctus, quae inter
Beyeri Dissertationes iunctim editas ordine est tertia,
Cap. 1. §. 25. seqq. Ger. Noodtium Comment. ad D.
de His qui not. inf. Tom. II. Oper. p. 65. ed. Colon.
Ant. Schultingium ad *Περὶ αὐτῆς* h. t. §. 4. p. 236. ed. no-
viss.*

42 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

viff. et ad Pauli Sentent. L. I. Tit. ult. §. 13. I. Ort. Westenbergium *Princip. Iur. Digest. d. t. §. 14.* Greg. Maianfium *Disputat. Iur. Tom. II. p. 191.* Io. Conr. Rückerum denique *Obferuat. Cap. 1.* nominasse fufficiat. Aliter enim fapuisse veteres Legumlatores ac ICros, folamque rationem differendarum nuptiarum cenfuisse, ne oriretur confufio fanguinis et ordinis familiarum, fatis iam probatum dederat, meo quidem iudicio, Bynkershoekius *Obferu. Iur. Rom. Lib. V. Cap. 12.* Sed pretium videtur operae cognofcere, quid mouerit tot eruditos Iuris noftri Interpretes, vt in pofteriorum quorundam cum Cuiacio difcederent fententiam, remque omnem paucis explicare. Nam mihi quidem veteres illi Iuris auctores, cum vnam atque folam luctus rationem dicerent metum incerti partus, rationem videntur fecuti, non fuperftitionem, et priefcorum Romanorum fententiam, quorum conftat primum fuiffe fludium, matrimonia inuitare omnibus modis ac promouere, ne ab ea coniunétione moleftiis deterriti abftinerent ciues; ita vt et poenam viduitatis conftituerint, quod vidubium dicebant, vt caelibatus, vxorium. Atque ex hac, quam dixi, legis ratione pendet quoque decifio quaeflionis, an, quae a defuncto marito peperit mulier, excuffo vtero, nuptum poffit collocari: quam ego de Iuftiniano iure affirmandum puto. Sed iam in rem praefentem veniamus.

Igitur primum Numae Pompilii lege, vt auctor eft Plutarchus in *Numa Tom. I. p. 270. Reisk.* (non Romuli, quod bene contra Iac. Gothofredum *Comment. in C. Th. Tom. I. p. 323. Ritter.* nullius nixum auctoris

ris

ris testimonio, monuere Chr. Henr. Eckardus et Ill. Walchius *Hermeneut. Iur. L. I. C. 4. §. 151.*) decem menses luctui peragendo praefiniti fuere feminis, quod et hoc esset longissimum pariendi hominis tempus, tametsi ipse anno Romuli decimestri duos menses adiecerat; his etiam, quae ante nupsissent, bouem factam immolare iussis: quo monerentur, opinor, hoc ipso sacrificio mulieres, quam turpiter plena fortasse adhuc naui, ut Iulia, Augusti filia dicebat, alium vectorem fustulissent. Sed haec poena cum sperneretur fortassis, praesertim a ditioribus, postea mutata fuit, et ex Edicto Praetoris non solum infames habitae mulieres, quae cum sui iuris essent, non decurso luctus spatio, ad novas nuptias properassent; sed infamia quoque notati sunt, qui, quas haberent in potestate, intra id tempus, quo elugere virum moris est, in matrimonio collocassent; vel qui, quos in potestate haberent, passi essent tales feminas ducere; vel qui scientes, cum sui essent iuris, non iussu eorum, quorum erant in potestate, duxissent.

Praetoris verba dicunt: (ita enim ab Vlpiano erat relatum libro sexto ad Edictum, ex quo cum Schultingio ad *περὶ τῆς ἡ. τ. §. 3.* idemque probante Wielingio *Iurisprud. Restit. p. LXXX.* et in *Praetern. ad Labitt. p. 230.* et sic praeferente denique MS. Campensi, ut auctor est V. C. Petr. Bondam *Spec. Animadu. Critic. Cap. 13.* in *Thef. Diff. Belg. Nou. Vol. II. Tom. II. p. 224.* non ex Iuliano, ut obtinuit, transcriptam censeo *L. 1. D. de His qui not. infam.*) INFAMIA NOTATVR, QVI EAM, QVAE IN POTESTATE EIVS ESSET, GENERO

44 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

GENERO MORTVO, CVM EVM MORTVVM ESSE SCI-
RET, INTRA ID TEMPVS, QVO ELVGERE VIRVM MO-
RIS EST, ANTEQVAM VIRVM ELVGERET, IN MATRI-
MONIVM COLLOCAVERIT; EAMVE SCIENS QVIS VXO-
REM DVXERIT, NON IVSSV EIVS, IN CVIVS POTE-
STATE EST: ET QVI EVM, QVEM IN POTESTATE HA-
BERET, EAM, DE QVA SVpra COMPREHENSVM EST,
VXOREM DVCERE PASSVS FVERIT. Quae verba, meo
quidem animo, optime exposuit Rückerus *Observ.*
Cap. 1. sublata interpunctione post ista, *cum eum mor-
tuum esse sciret*, diuersum tamen, sed frustra suaden-
te Ill. Püttmanno *Interpretat. Cap. 33.* Infamia no-
tatur, ait Praetor, qui filiam, quam in potestate habet,
genero mortuo, antequam virum elugeret, cum sciret
tempus illud nondum effluxisse, in matrimonium col-
locauit. Et hoc quoque Vlpianus *L. 11. §. 4. D. eod.*
*Notatur etiam, qui eam duxit: sed si sciens. Igno-
rantia enim excusatur non iuris, sed facti.* Contra
si receptam sequaris verborum Praetoris interpunctio-
nem, non solum vno spiritu otiose bis idem dixit, *in-
tra id tempus, quo elugere virum moris est*, et *ante-
quam virum elugeret*; verum etiam ita demum notat
infamia patrem, si generum mortuum esse sciuit, et
contra notatum non vult, qui generi mortem ignorans
alteri filiam collocauit: cum tamen loquatur de filia
lugente virum, cui de morte mariti adeo constat.
Comprobant vero plane interpretationem Rückeri Basili-
corum auctores *Tom. II. p. 590. C.* "Ατιμός ἐστιν, in-
quientes, ὁ τὴν ἰδίαν ὑπεξείσταν μετὰ θάνατον τῆ
γαμβρῆ ἐγγαμίσας ἐν εἰδήσει πρὸ τῆ πεθίμης χρό-
υς. Cuius tamen loci sententiam non expressit Fabrot-
tus,

tus, dum ex Pandectis, *post mortem generi sui, cum eum mortuum esse sciret*, scripsit, seruata praua interpunctione. Veri enim locus ille sic potius debuit: *Infamis est, qui filiam, quam in potestate habet, post mortem generi sciens ante elapsum luctus tempus in matrimonium collocat.* Quod autem breuiter et verbum e verbo exprimentes dixerunt Basilici, idem enarratius tradit Scholiasles p. 598. D. Ἀτιμός ἐστι καὶ ὁ τὴν ὑπεξέσσιαν αὐτῆ, inquit, τελευτήσαντος τῆ ἀνδρὸς αὐτῆς, εἰδὼς ἐντὸς τῆ χρόνου, καθ' ἑ ἔθος ἐστὶν ὑπὸ τῆς γαμετῆς πενθέσθαι τὸν ἄνδρα, τετέστιν, εἰδὼς ὅτι ἔπω παρέδραμεν ὁ τῆ πένθες ἐναυτὸς, ἑτέρω πρὸς γάμον ἐκδός. Per quod satis etiam, quantum ego iudico, dilucet, et in L. 8. D. eod. vt Rückerus inouit, licet contrarium hic quoque tueatur Ill. Püttmannus, verba haec ICTI, GENERO, inquit, MORTVO. Merito adiecit Praetor, CUM EVM MORTVVM ESSE SCIRET: ne ignorantia puniatur, perinde accipienda esse, atque si additis, quae supra posuit, verbis scripsisset, cum eum mortuum esse sciret intra id tempus, quo elugere virum moris est. Ita enim solet etiam alibi breuitatis causa omittere Vlpianus, quae facite ex ipso Edicto intellectu suppleri possunt. Quod autem de mulieris infamia, quae, cum sui iuris esset, vltro nuptias contraxit intra legitimum luctus tempus, nihil additur in ea parte Edicti, quae hodie in d. L. i. superest, hoc, velut notissimi iuris, et quod ratio ipsa iuberet, omissum arbitror a Triboniano: et satis apparet, de ea quoque notanda comprehensum Edicto fuisse, ex L. ii. §. 3. D. eod. itemque ex Constitutionibus, quibus pariter sancitur haec mulieris infamia,

et

46 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

et aliae insuper poenae in bonis ei prius delatis adijciuntur, *L. 18. C. Ex quib. caus. infam. irrog. L. 1. et 2. C. de Sec. nupt. Nov. XXII. Cap. 22.*

Exposui Praetoris Edictum: nunc de causa prohibitionis videamus. Et reddit rationem Ulpianus in *L. 11. §. 1. et 2. seqq. D. de His qui not. infam.* his verbis: *Et si talis sit maritus, quem more maiorum lugeri non oportet, non posse eam nuptum intra legitimum tempus collocari. Praetor enim ad id tempus se retulit, quo vir elugeretur: qui solet elugeri propter turbationem sanguinis. Pomponius eam, quae intra legitimum tempus partum ediderit, putat statim posse nuptiis se collocare: quod verum puto. Non solent autem lugeri, ut Neratius ait, hostes, vel perduellionis damnati, nec suspendiosi, nec qui sibi manus intulerunt, non taedio vitae, sed mala conscientia. Si quis ergo, post huiusmodi exitum mariti, nuptum se collocauerit: infamia notabitur. Ait, lugeri debere viros propter turbationem sanguinis, id est, feminis vel subolis; διὰ τὴν σύγχυσιν τῆς γυνῆς, ut Basilici efferunt *Tom. II. p. 594. D.* ex quibus frustra, propter turbationem feminis, tentabat legere Leunclavius *Notator. Lib. II. Cap. 12.* ne scilicet incertus nasceretur partus, si paucis post mensibus vel hebdomatibus a mariti morte alii nuberet vxor; neue superfoetaretur forte, dum grauida coitum patitur mulier, quod raro quidem euenire, sed factum tamen aliquando esse, Medici etiam eruditissimi contendunt. Nam quod Ulpianum dixisse volunt, qui Cuiacii sequuntur iudicium, etiamsi mulier iam peperisset, cum nuberet intra annum ductus,*

luctus, infamia tamen notari, nisi maritus sit, quem more maiorum lugeri non oporteat, id quidem a veritate, mea sententia, longe auersum est. Hoc dicit, etsi femina maritum habuerit, qui lugeri non deberet, tamen eam non posse intra decem menses alteri nubere; quia vir elugeri soleat propter turbationem sanguinis: Pomponium vero scribere, post partum editum quamuis viduam statim posse nuptiis se collocare: idque verum, hoc est æquum, ideo recte censet Vlpianus, quia hoc casu cessat vnica causa impediens nuptiarum iterationem. Et ad hanc sententiam scripta quoque lex est in Basilicis *Tom. II. p. 594. D.* eandemque secutus est Scholiasta prior *p. 621. D.* Et iterum *Tom. IV. p. 288. D.* simpliciter ac sine vlla adiectione Graeci, Ἡ τεύσσει ἐν τῷ πενήμῳ χρόνῳ, inquit, παραχρημαί δύνανται γαμεῖν: nec est, cur id restringamus ad mulierem eius, qui lugeri non debet. Lugere igitur debet femina defunctum maritum, atque elugere, hoc est luctus tempus complere, propter turbationem sanguinis: nec scio, qui ex veteribus aliam rationem dixerit. Frustra enim Rittershusius *Different. Iur. Civ. et Can. L. II. C. 3. p. 48.* et Westenbergius *d. l. provocant ad L. 14. §. 1. in f. D. Sol. matr.* et ad *L. un. §. 4. C. de Rei vx. adf.* quibus in locis reuerentiae quidem maritalis, hoc est, quae maritis, sed viuis, exhibenda sit, sit mentio. Et Theodosius quoque ac Valentinianus AA. hanc vnam luctus dixere causam, *ne quis de prole dubitet*, in *L. 8. §. 4. C. de Repud.* et τὴν τῆς γονῆς ἀδηλίαν Iustinianus in *L. 53. §. ult. C. de Episc. et Cler.* nec quicquam vetat, quod in *L. 1. C. de Secund. nupt.* et in *L. 4. C. ad SCl. Tertull.* dicitur de luctus religione a fe-

a feminis praeflanda, referre cum Bynkershoekio ad religionem de vitanda partus incertitudine, qua maior religio esse nequit. Non omittendum tamen, posteriore aevo ab hac veterum sententia discessum esse, ita vt manes prioris mariti, nisi plene luctui fuisset indul- tum, per secundas nuptias moerore affici putarent. Apud Apuleium *L. VIII. Metam. p. 205. ed. Elmenh.* quae ad secundas nuptias sollicitatur vidua, *Adhuc, inquit, tui fratris meique carissimi mariti facies pulchra illa in meis deuersatur oculis: adhuc odor cinnameus ambrosii corporis per nares meas decurrit: adhuc formosus Tlepolemus in meo vivit pectore. Boni ergo et optime consules, si luctu legitimo miserrimae feminae necessarium concesseris tempus; quoad residuis mensibus spatium reliquum compleatur anni. Quae res cum meum pudorem, tum etiam tuum salutare commodum respicit: ne forte immaturitate nuptiarum, indignatione iusta manes acerbos mariti ad exitium salutis tuae suscitemus. Nec dein priscis tantummodo ecclesiae doctoribus *)*, id quod plurimis probat testimoniiis

Ritters-

*) Gregorii quidem Nazianzeni *Orat. XXXI. Tom. I. Oper. p. 501. A. Morell.* de iteratis nuptiis hoc est iudicium: *Εἰ μὲν γὰρ δύο Χριστοὶ, δύο καὶ ἄνδρες, δύο καὶ γυναικες· εἰ δὲ ἓς Χριστός, μία κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ μία σὰρξ, ἢ δευτέρα δὲ ἀποπνεύμα· τὸ δεύτερον δὲ αὐτῶν κωλύσῃ, τὰ τρίτη τις λόγος; τὸ πρῶτον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία· ὃ δὲ ὑπὲρ τάτῃ χοιρώδης, οἷος ἐδὲ ποτὶ αἰσχρῶν τῆς κακίας τὰ παραδόγματα.* Et Tertullianus etiam durius *de Exhortat. Castit. Cap. 9. Si penitus*, inquit, *sensus Apostoli interpretemur, non aliud dicendum erit secundum matrimonium, quam species stupri.*

Rittershusius *Lection. Sacr. Lib. III. Cap. 25.* et de *Different. Iur. Ciu. et Canon. Lib. II. Cap. 1.* itemque Salmasius de *Foen. Trapezit. p. 54. seqq.* perodiosae fuere secundae omnes, etiam maturae nuptiae, quas permissas magis, quam probatas esse putabant; verum etiam Imperatoribus Christianis, aevi sui opinionem secutis, eadem dignae visae sunt, quia prioris coniugis memoria iis obliterari, nec liberis prioris matrimonii debita videbatur seruari affectio, quas multis non in vxore solum, sed etiam in viro, poenis confringerent atque coercerent. Vnde, vt alia omittam, Imp. Constantinus in *L. 22. §. 8. C. de Admin. tut.* quae se secundis iunxere nuptiis, *feminas immoderatas et intemperantes* appellat, *quae plerumque nouis maritis non solum res filiorum, sed etiam vitam addicunt*; et a Gratiano, Valentiniano et Theodosio M. qui et ipsi Augusti *L. 2. C. de Sec. nupt.* decem mensium luctum annum fecere, mulier in *L. 3. §. 2. C. eod. per secundas nuptias* dicitur *funestata*: et Iulianus denique, qui in *Nov. XXII. Cap. 29. εὐδαίμων καὶ μενέεισιον*, inquit, *μένειν ἐπὶ τῆς προτέρας εὐγῆς*, ob hoc odium secundarum nuptiarum, etiam annuo luctu peracto, vel misso repudio contractas varii generis poenis, principaliter quidem in gratiam liberorum prioris matrimonii, contra quos amari plerumque nouos coniuges constat, immerentes tamen, vt opinor, subiecit *L. 1. L. 3. L. 5. et 6. C. de secund. nupt.* et *Nov. XXII. Cap. 23. seqq.* diuersus licet in hoc sum ab Ill. Ge. Lud. Boehmero, qui in *Diss. de restricta de bonis in fauor. sec. conj. disp. facult. §. 2. Elector. Iur. Ciu. Tom. II. p. 551. Legislationem omnem, quae facta est Iure Ci-*
Kochl. Interpr. L. II D vili

vili de secundis nuptiis, circumspicienti, inquit, non aliae rationes obuersantur, quam vel ab honestate, vel a promouenda spe sobolis, vel a commodis liberorum prioris tori repetitae; nulla vero, quae desumpta sit ab efficto odio secundarum nuptiarum. Quae tamen poenae hodiernum fere exulant a foris, certe Saxonis, teste Carpzouio *Lib. II. Iurispr. Consistorial. Def. 162. n. 4.* et Bergero *Oecon. Iur. p. 87. et 347. ed. nouiss.* Quibus adde, si placet, de hisdem poenis earumque vsu hodierno differentes Wernherum *Sel. Obs. For. Part. III. Obs. 55. et 120. cum Suppl. et Part. VIII. Obs. 280.* Leyserumque *Medit. ad P. Spec. CCC. Med. 3. et 4.* Sanxit autem et *Nou. CXVII. Cap. 11.* Imperator, ne mulieri liceret ob quantumuis longam mariti absentiam alteri prius nubere, quam accepto de morte mariti nuntio, et post eum anno adhuc integro expectato: quo casu tamen nullus erat turbandi sanguinis metus. Et iam Basilicorum Scholiastes Nicaeus diserte duplicem luctus viduarum causam memorat, metum incerti partus, et reuerentiam defuncti mariti, caput, quod supra scripsimus, Vlpiani referens ad maritum eum, quem lugeri leges prohibent. Verba *Tom. II. p. 622. D.* sic habent: ἐν ᾧ ἀνὴρ ἦν τῶν μὴ πενθεμένων· περὶ τοιούτων γὰρ τὸ νόμιμον διδάσκει καὶ ἀνάγνωθι καὶ τὸν Παλαιόν· εἰ γὰρ τῶν πενθεμένων ἦν, τὸν ἐνιαυτὸν ὅλον ἀναμένει, καὶ ἐντὸς αὐτῆ τέλει τῆτο μὲν καὶ διὰ τὴν τῆς γονῆς σύγχυσιν, τῆτο δὲ καὶ διὰ τὴν τιμὴν τῆ ἀνδρός. Similiter Harmenopulus *Προχ. Lib. IV. Tit. 6. §. 62.* Ἡ ἐν τῷ πενθεῖν τὸν ἀνδρα γεννήσασα, inquit, ἐτι κωλύεται γάμω προσελθεῖν· ἢ δὲ τεύσσα, ἐν τῷ πενθεῖμα παραχρηῖμα δυναταί.

τῶν. Idque prolixius inibi declaratur in Scholio, non posse post partum editum a defuncto marito mulierem alii nubere ἐν τῷ πένθει, qui est virorum luctu dignorum; posse vero ἐν τῷ πένθει μω, hoc est indignorum. Et concinunt, quae habent Basilicorum Synopsis p. 230. ad eandemque Scholia, quae protulit Labbaeus *Obs. et Emend. p. 61.* Atque ita quidem sensere Graeci posteriores: quos miscuisse patet suorum temporum superstitionem veteri iurisprudentiae, fortassis etiam obsecutos in hoc Glossographis Latinis. Etenim et Accursius, Pomponii in *d. L. ii.* verba, *eam, quae intra legitimum tempus partum edidit, statim posse se nuptiis collocare*, enarrans, *Cum vir non est lugendus*, inquit, *secundum Ioannem*; eandemque sententiam probat in annotatione ad *L. 2. C. de sec. nupt.* Nos autem veteres Ictos duces potius sequamur, ipsoque iure dicamus nubere quamlibet viduam feminam post partum editum intra annum luctus; sponsalia autem iniri etiam a praegnante, cum aperte id affirmet Paulus *L. 10. §. 1. D. de His qui not. inf.* Imo, quod nec praetereundum, poterant etiam quaeuis viduae mulieres, si sexto aut septimo mense nondum tumeret vterus, vel si, inspecto forte ventre, renuntiarentur vacuae, impetrare hoc a Principe, et olim a Senatu, ut liceret sibi intra tempus legitimum nubere; uti docet Paulus *pr. d. L. 10.* et Plutarchus in *Antonio Tom. V. p. 155. Reisk.* Numquam autem datum fuit privilegium luctus, nisi vacuis, remisso quamvis per publicam laetitia feminis luctu. Sic de Caligula Dio Cassius *Lib. LIX. Cap. 7. Tom. II. p. 908. Reimar.* prohibuisse aliquando scribit publicae laetitiae causa luctus omni-

vm, ita vt et nubere liceret viduis ante legitimum tempus, dum ne essent praegnantes, ἂν γε μὴ ἐν γαστρὶ ἔχουσιν. Et Imp. Gordianus *L. 15. C. Ex quibus caus. inf. irrog.* Sulpitiae cuidam rescribit: *Decreto amplissimi ordinis luctu feminarum deminuto, tristior habitus, ceteraque hoc genus insignia mulieribus remittuntur: non etiam intra tempus, quo his elugere maritum moris est, matrimonium contrahere permittitur.* Ex quo fit, vt diuortio etiam repudiata statim nubere possit alii, nisi praegnans sit; quod docet *L. 8. §. 4. L. 9. C. de Repud. Nou. XXII. Cap. 16.* et Suetonius in *Iulio C. 43.* Neque vero si rationem spectes, quicquam interest, morte viri, an inter viuos soluatur matrimonium. Atque ad extremum id quoque notandum, quod vxores viri non compelluntur lugere, *L. 9. pr. D. de His qui not. inf.* nec sponsi vllus est luctus, *d. L. 9. §. 1.* quamuis recte etiam Cinna scribat, honestatis habita ratione, vt refert *Vlpianus L. 6. D. de R. N.* eum, qui absentem acceperit vxorem, deinde rediens a coena iuxta Tiberim perierit, ab vxore lugendum esse.

Diximus hactenus de luctu viduarum ex Romano Iure: nunc, quid super ea re statuerit Ius Pontificium, videamus. Ac mihi merito de mente Canonum dissentisse videtur Ill. Püttmannus *Lib. I. Probabil. Cap. 17.* cum Bynkershoekio, qui neque his aliud federe scribit, quam explodere denuo superstitionem, quam posterior aetas inuexerat de prohibito intra annum luctus matrimonio, si vel metus turbandi sanguinis cessaret, atque ita malle Canones interpretari, quam Pontifices

tifices et non intellecti loci Apostolici, et simul improbitatis adeo manifestae reos agere. Enimvero nimis manifestum est, quod iure displicebat Bynkershoekio, id plus vno loco decreuisse Pontifices, nubentem intra annum luctus nullam subire infamiam, abrogato hac in parte Iure Ciuili. Audiamus modo ipsos Pontifices. Ac primum quidem apud Gratianum in c. 7. C. 2. qu. 3. haec legimus: *Non fiunt infames lege canonum omnes, quos leges seculi infames pronuntiant; cum Paulus diaconus, qui non impetrata abolitione ab accusatione destiterat, hac auctoritate dignitatem officii sui recuperavit, quem senatusconsultum Turpilianum infamem pronuntiat. Quod etiam de ea fateri cogimur, quae intra tempus luctus nubit: cum matrimonia hodie regantur iure poli, non iure fori; et iure poli, mortuo viro, mulier soluta est a lege viri, et nubat, cui vult. Idemque rescribit Urbanus III. c. pen. X. de sec. nupt. Super illa quaestione, inquit, qua quaesitum est, an possit mulier sine infamia nubere intra tempus definitum, respondemus, quod, cum Apostolus dicat, MULIER, VIRO SVO MORTVO, SOLVTA EST A LEGE VIRI SVI, ET IN DOMINO NVEAT, CVI VOLVERIT; per licentiam et auctoritatem Apostoli eius infamia aboletur. Item Innocentius III. c. vlt. X. eod. Cum secundum Apostolum mulier, mortuo viro suo, ab eius sit lege soluta, et nubendi, cui vult, tantum in Domino, liberam habeat facultatem: non debet legalis infamiae sustinere iacturam, quae, licet post viri obitum, intra tempus luctus, scilicet vnus anni spatium, nubat, concessa sibi tamen ab Apostolo vitur potestate: cum in his praesertim seculares leges*

non dedignentur sacros canones imitari. Et diserte Viuianus in casu *L. i. C. de sec. nupt.* praemisso: *Habes ex hac lege quinque poenas, quae imponuntur mulieribus conuolantibus ad secundas nuptias intra annum luctus. Sed hodie secundum canones impune intra annum luctus nubere possunt.* Omnino igitur sine distinctione edixere Pontifices, viduam, siue plena sit partu, siue non, citra infamiam nubere alii intra tempus luctus lege Romana praeslitutum: at quam recte ac rationabiliter id fecerint, quaestionis est. Ill. Püttmannus quidem, quo diximus loco, mitius hac in causa praedicat Ciuili Iure Ius Canonum: nec videre sese ait, quae sit improbitas, viduis etiam intra annum luctus transeundi ad secundas nuptias potestatem dare, quas, cognitis semel Veneris deliciis, impetuosius fortasse desiderent, quam primas, cum rationes prohibitionis, si iusta lance ponderes, haud magni videantur esse momenti. Ego vero et vile, et honestum arbitror, Romani Iuris de luctu viduarum sanctionem etiam nunc feruari, cum perniciofa Reip. sit incertitudo sobolis ob successiones et hereditates, et publicam honestatem praematuris illis ac festinatis nimis viduarum nuptiis laedi, intemperantiaeque ac libidinibus viam sterni, palam sit. Pontificium autem Ius cum et rationi, vt equidem arbitror, et honestati sit aduersum: miror sane, id neque displicuisse adeo summo quondam Icto, Frid. Es. a Pufendorf, vt *Obseruat. Iur. Vniuers. Tom. IV. Obs. 214.* nubentibus intra annum luctus poenam, qua Iure Romano afficiuntur, omnem et infamiae et iacturae per Ius Canonicum remissam esse hodie contenderet, hoc etiam iudicando
secu-

secutam scribens Curiam prouincialem Cellensem: quo tamen loco etiam in eo fallitur Vir insignis, quod non infamiam festinatorum modo, sed et repetitarum nuptiarum poenas omnino omnes Canonum Iure cessare existimat; cum, ut bene docuerunt Io. Sal. Brunquellus *Diff. de Condit. Si non nups. §. 40. Tom. I. Opusc. p. 211.* et Ill. Püttmannus *Probabil. Iur. Lib. I. Cap. 17. extr.* retinuisse Pontifices eas poenas, quae ad commodum liberorum prioris tori respiciunt, verius sit. Quin et demiror, Leyserum quoque *Spec. CCC. ad P. Med. 9.* vinci se scribere multitudine existimantium, festinatorum nuptiarum poenas abrogatas esse Iure Canonico omnes, et obsoletas dudum moribus, eandemque opinionem Helmstadienses Ictos sequi iudicando et respondendo. Statutis tamen ac moribus Germaniae quamuis plerisque in locis annuus luctus a viduis iterum nubere volentibus amplius non obseruetur; tamen nec secundum Pontificii Iuris dispositionem licet iis statim a morte mariti secundas ad nuptias conuolare, ut docent Rittershusius *Novell. Exposit. Part. IV. Cap. 3. §. 19. seqq.* item *Differentiar. Iur. Ciu. et Canon. L. II. Cap. 5.* Hier. Brücknerus *Decision. Iur. Matrimon. Cap. 15. n. 23.* Iust. Henn. Boehmerus *Iur. Ecclesiast. Protest. Lib. IV. Tit. 21. §. 18.* Et Saxonica quidem lege plane repetita est nuptiarum intra annum luctus prohibitio in *Ordinat. Matrimon. de a. 1624. §. ult. Nou. Corp. Iur. Ecclesiast. Saxon. p. 626.* Eoque iure hodiernum vtuntur Saxones, licet recentius extet *Mandatum d. d. 7. Mart. 1750. wegen Abstellung und Einschränkung übermäßiger Trauer, in Suppl. Cod. August. Tom. I. p. 753.* cuius §. 1. generali-

neraliter sancitum: *Ueber Eltern, Groseltern, und Schwiegereltern von den Kindern, worunter auch diejenigen, so an Kindes statt angenommen sind, zu verstehen, imgleichen über einen Ehemann oder ein Ehe-weib längstens sechs Monate oder vier und zwanzig Wochen.* Ex quo Lipsiensium quondam Antecessor, Chr. Henr. Breuning in *Quaestione iur. contr. de secund. nupt. iust. temp. §. vlt.* posteriori huic legi magis fore consentaneum putabat, si mulieri Saxonicae morte mariti viduae factae post luctum sex mensium nubere alteri concederetur citra legis solutionem: quod tamen minus probabile videtur. Iure autem, quo terrarum Borussiae ciues vtuntur, prohibentur viduae ante lapsum nouem mensium iterum nubere, et viris quoque viduis mora iniungitur trimestris. Sic enim habet Regis quondam ac Domini mei longe Clementissimi, iam ad immortalitatem recepti, FRIDERICI II. *Edictum d. d. 26. Iul. 1747.* in *Christ. Ott. Mylii Corp. Constitut. Marchicar. Continuat. III. p. 179.* vbi in fine legis de luctu viduarum haec leguntur verba: *In Ansehung der Wittwen belassen wir es, der bekanten Ursachen halber, bey der gesetzmässigen Verfassung, dasß solche wenigstens unter einer Zeit von drey Vierteliahren zur zweyten Ehe nicht schreiben dürfen.*

Sed e diverticulò in viam, vt dicitur. De Pauli Apostoli verbis equidem non accefferim Ill. Püttmanno, qui neque his pro ratione suae sententiae abusos esse, cum poenas festinataram nuptiarum abrogarent Pontifices, contendit post Hugonem Donellum *Comment.*

ment. *Iur. Ciu. L. XIII. Cap. 19.* Verba D. Pauli *Epist. I. ad Corinth. VII. 39.* haec sunt: Γυνή δέδεταί νόμω, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐάν δὲ κοιμηθῆ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρως ἐστίν ὡς θελε γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ. Atque eadem aliis verbis repetitur sententia *Rom. VII. 3.* Verum utroque loco profecto non id fuit Apostolo negotium, ut derogaret honestissimae iuris Romani sanctioni, et praemature iteratas commendaret nuptias, quod nec sine crimine laesae maiestatis facere potuisset: sed eorum dumtaxat voluit occurrere errori, quibus iniuiae erant omnes secundae nuptiae. Ac verissime sane, libertatem istam intra annum luctus constitui, perperam existimasse Pontifices, et confusiones inuexisse secundarum nuptiarum ex male in alienum sensum detortis Epistolarum Paulinarum locis, scribit quoque Ill. Boehmerus *Diss. laud. §. 4.* quippe qui non dixerit, marito mortuo esse liberum mulieri, quando velit, nubere, sed cui velit. Neque illud praetereundum, quod addit Apostolus, μόνον ἐν κυρίῳ, dummodo in Domino: hoc est, μετὰ σωφροσύνης καὶ κοσμιότητος, ut bene illa Pauli verba interpretatur Chrysostomus.

Finiam hoc caput, postquam, quid de propinquorum luctu, quo de item Bynkershoekius *Observat. Iur. Rom. Lib. V. Cap. 13.* iudicem, tribus verbis dixero. Ulpianus quidem parentum et liberorum, ceterorumque cognatorum luctum in arbitrio ac pietate cuiusque posuisse dicitur *L. 23. D. de His qui not. inf.* Parentes et liberi utriusque sexus, inquit, nec non et ceteri agnati, vel cognati, secundum pietatis rationem, et animi sui patientiam, prout quisque voluerit,

lugendi sunt. Qui autem eos non eluxit, non notatur infamia. Verum hunc Domitii locum, qui eodem sensu traductus legitur etiam in Βεσιδωνίων libris, et in eorum Scholiis, vereor, uti censebat iam olim Cuiacius *Observat. Lib. XXI. Cap. 10.* huiusque secuti iudicium Io. Kirchmannus *de Funer. Roman. Lib. IV. Cap. 10.* Iac. Gutherius *de Iur. Manium Lib. III. Cap. 28.* et Wissenbachius *Emblem. Tribon. p. 17. ed. Ludovic.* dissentiente tamen Vlic. Hubero *Eunom. Rom. p. 144.* ne interpolauerit finxeritque suo arbitrio Tribonianus, vel animi sui secutus rationem, vel morem sui temporis, remissa scilicet infamiae poena his, qui tempus luctus parentum ac liberorum, nec non cognatorum proximioris gradus, quod iure veterē finitum erat, non expleuissent. Nec enim aliud, opinor, de his lugendis scripserat Vlpianus, quam Paulus, illi aequalis, qui *Lib. I. Sentent. Tit. ult. §. 13.* *Parentes et filii maiores sex annis, inquit, anno lugeri possunt, minores mense, maritus decem mensibus, et cognati proximioris gradus octo. Qui contra fecerit, infamium numero habetur. Qui et ipse videtur adiuvari a Papiniano L. ult. D. de His qui not. inf. cuius haec sunt verba: Exheredatum quoque filium luctum habere patris memoriae placuit. Idemque et in matre iuris est, cuius hereditas ad filium non pertinet. Neque vero turbat, quod Paulus ait, lugeri possunt: etenim saepissime poni posse pro debere apud Ictos, ut et vice versa debere pro posse, Cuiacius et eo, quo diximus loco, monuit, et *Lib. XIII. Observat. Cap. 17.* Rittershusiusque *ad Pauli Sentent. L. III. Tit. ult. §. 1. p. 427.* Schulting. et Christoph. Lud. Crellius *Fascic.**

Fascic. III. Dissertation. Crollianar. p. 484. Ac mihi quidem multo maiorem veri videtur habere speciem Cuiaciana opinio de manu Triboniani in *d. L. 23. correctrice*, utpote iuris rationi magis conueniens, cum ob factum inhonestum ipso iure infames fiant, quam suspicio Bynkershoekii, aut integram illam Pauli sententiam, aut saltem posteriorem eius partem non esse ipsius Pauli, sed Aniani, qui eam ex legibus atque moribus Gothorum interpolauerit. Nec magis Bynkershoekiana crisi mihi probatur, (ut praeteream minime immutata lectione haec quoque in concordiam, sed parum feliciter adducere tentantem Greg. Maiansium *Disputat. Iur. Tom. II. p. 183.*) quod V. C. Herm. Cannegieterus, ne contra Paulus, atque Vlpianus dixisse videatur, *Observat. Iur. Rom. Lib. II. Cap. 16.* ex aiente facit negantem rescribendo, *Qui contra fecerit, infamium numero o*, id est *non, habetur*: qui tamen, vel hac recepta lectione, omni iuri aduersaretur, cum et feminam maritum defunctum decem mensibus non lugentem infamium tamen numero non habendam dixisset. Sed emendationi Cannegieterianae repugnat etiam ipsa orationis series et verborum *συνάφεια*: nec enim quod aduersaretur, sed quod iam dictis conueniret, patet subiungere voluisse Paulum: utque aptius conueniret illi loco negatio, dici certe debuit, *Nec tamen qui contra fecerit, infamium numero habetur.*

Ceterum in transitu quoque illud non omittemus, sub finem *L. 23. D. de furt.* ubi Vlpianus ait: *Nos putamus, cum impubere culpae capace Aquilia agi posse.*
Item

Item verum est, quod Labeo ait, nec ope impuberis furto factio teneri eum; quem locum, quo diximus loco, nec attingit eruditissimus Cannegieterus, Iauchiusque emendari putabat, si legeretur, et ope, pro nec ope, de Negat. Pand. Cap. 17. §. 35. p. 329. eo loci mihi omnino ingeminandam videri negationem, ut negandi vi detracta hoc modo legatur, nec non ope impuberis furto factio, hoc est, opem etiam furto faciendo si tulerit impubes, teneri eum. Et vero Vlpianum ita scripsisse, aperte probant tum ea, quae statim subiiciuntur ex Paulo proxime sequenti L. 24. tum et quae legimus in L. antepen. §. ult. D. eod. tamen non habeat ea lectio a se auctoritatem Graecorum. Nam illi minus probam secuti scripturam, aut legem Principis alicuius posteriorem, ita vertunt Tom. VII. p. 289. A. Σπεδάσας δὲ ἄλλω κλέπτωνι (ὁ ἀνήβος putata) ἔχ' ὑπόκειται τῇ περὶ κλοπῆς ἀγωγῇ. Et ita et Scholiastes p. 331. C. Καὶ τῆτο ἔχει ὁ ἀνήβος τῶν μεζόνων διάφορον, ὅτι ἐκείνοι καὶ συμβεβησάντες ὑπόκειται τῇ περὶ κλοπῆς· ἔτοι δὲ μόνον, ὅταν κλέψωσιν.

CAPVT IX.

E Digestis mendae aliquot sublatae. Cicero de Officiis correctus. Item Suetonius duobus locis fide veteris libri. Columella restitutus. Plinii Iunioris lectio in Panegyrico asserta. Martialis complura emendantur, ab ingenio, aut a libro. Quaedam item Propertii, et Ouidii, et A. Sabinii. Semel etiam corrigitur Anthologia Latina.

I. Pomponius in Enechiridio L. 2. §. 5. D. de Orig. iur. ita scribit Florentiae: *His legibus, puta Decemviralibus, latis coepit, ut naturaliter euenire solet, ut interpretatio desideraret prudentium auctoritate necessariam esse disputationem fori.* Quae verba cum manifeste essent vitiosa, varie ad sanitatem restituere conati sunt Interpretes. Nec male quidem Ant. Goueanus *Variar. Lect. Lib. I. Cap. 23.* Pomponium suspicatur scripsisse, *coepit, ut naturaliter euenire solet, ut interpretatio desideraret prudentium auctoritatem, necessaria esse disputatio fori.* Bachius nosster *Hist. Iur. Rom. L. II. C. 2. Sect. 5. §. 1.* rescribi postulat, *ut interpretatio desideraret prudentium auctoritatem, necessariaque esset disputatio fori.* Verum ita, quod fugerat Virum eruditissimum, emendandum iam censuerat hunc locum Muretus *Comm. de Orig. ac Progr. Iur. Rom. in Thes. Iur. Otton. Tom. IV. p. 154.* Et in eandem coniecturam incidisse iterum reperio *Celeb. Herm. Cannegieterum Obseru. Iur. Rom. Lib.*

Lib. III. Cap. 2. nisi quod is pro necessariam esse, legere nos iubet, et necessaria esset. Praetereo Desid. Heraldi de Rer. Indicator. Auctorit. L. II. Cap. 1. §. 6. Th. Otton. Tom. II. Bynkershoekii in Praetern. ad h. 1. Tom. II. Opusculor. p. 20. Franc. Car. Conradi in Praefat. ad haec Praetern. p. 16. Tom. I. harriolationes. Ego lectionem probo, quam ex vetusto codice, eandem improbens, annotavit in margine Taurellus, et in septem scriptis repperisse testatur Brenemannus, eandemque, quod monere, ut saepe, neglexit Vulgarium quoque, quotquot mihi quidem inspicere contigit, librorum *), ut interpretatio desideraret prudentium auctoritatem, necessariamque esse disputationem fori: hoc est, utque necessaria esset fori disputatio. Transitionis huiusmodi ex vna verbi structura ad alteram exempla vide apud Dau. Ruhnkenium V. C. ad Rutil. Lup. Lib. II. Cap. 6. p. 95. et apud Iac. Fr. Heusingerum ad Cic. II. Offic. Cap. 5. p. 410. Quibus addam ex Ulpiano L. 6. §. 2. D. ad Sct. Trebell. Sed et ad filium, qui in potestate est, hoc senatusconsultum locum habet, et in ceteris necessariis, ut a praetore compellantur miscere se hereditati, sic deinde restituere: quomodo et ibidem §. 1. in Tusca legitur

*) Nam quae apud Carolam Guillard, viduam Claud. Chevallonii, et Guil. Desboys Parisiis 1552. decem minoris formae codicibus prodiit, ita varie passim immutata editio, ut nec Vulgatis accenseri possit, sic habet: *His legibus latis coepit, (ut naturaliter euenire solet) ut interpretatio desideraret prudentium auctoritatem, necessariamque disputationem fori.*

gitur membrana, *Ideoque tractatum est apud Iulianum, ad intestatos locum habeat: et mendum dum tollere volebat Taurellus, si quid video, fecit edendo, an intestato locum habeat.* Item et illud addam eiusdem ICTI L. 1. §. 1. D. de Calumn. *Hoc autem iudicium non solum in pecuniariis causis, sed et ad publica crimina pertinere Pomponius scribit.* Vtrumque enim locum aliter interpungenti non assentior Io. Conr. Rückero *Obferuation. Cap. 2. §. 3. et Cap. 3. §. 2.* cuius tamen priorem in coniecturam inciderat iam ad d. L. 6. §. 2. Brenemannus. Simile est illud Ciceronis L. I. de Offic. Cap. 23. *Adhibenda est igitur quaedam reuerentia aduersus homines, et optimi cuiusque, et reliquorum.* Et item illud Plauti *Afinar. A. III. Sc. 2. v. 31.*

Vt meque, teque maxime, atque ingenio nostro decuit.

Item Catullianum illud *Carm. XCV. v. 1. seq.*

*In te, si quemquam, dici pote, putide Vetti,
Id quod verbofis dicitur et fatuis.*

Atque huc referendum arbitror locum Plinii *Panegyri. Cap. 20.* *Quam dissimilis nuper alterius Principis transitus? Si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hostium exerceret, omniaque dextra laeuaque perusta et attrita, ut si vis aliqua, vel illi ipsi barbari, quos fugiebat, incidereut.* Eruditissimus C. G. Schwartzius ibi censebat scribendum, *exercitus*; idque in *Notarum Supplementis p. 597.* iterum certissimum iudicat hoc sensu, *ut exercitus substantiae accipiatur pro turba magna, et participium sit abactus.*

Et

Et posset etiam minori motu reponi, *exercere*, id est *exerceretur*: sed inouendi quicquam causa idonea, meo quidem iudicio, nulla est.

II. Eiusdem L. 2. §. II. ait idem Pomponius: *Nouissime, sicut ad pauciores iuris constituendi via transisse, ipsis rebus distantibus, videbatur: per partes euenit, ut necesse esset reipublicae per unum consuli.* Nam senatus non perinde omnes prouincias probe gerere poterant. Igitur constituto principe, datum est ei ius, ut, quod constituisset, ratum esset. Hic Muretus eo libro, quem superius diximus, p. 158. probat verborum *per partes* expositionem Accursianam, quae huiusmodi est: *Quia primo de populo ad senatum ventum est, et nunc de senatu ad principem.* Cuiacius quoque interpretatur *κατὰ μέρος* *len- toque progressu.* Bynkershoekius autem in *Praeterm.* p. 24. coniicit legendum, *per patres*, hoc est per senatum. Mihi videtur hunc in modum locus scribendus atque intelligendus: *Nouissime, sicut ad pauciores viros iuris constituendi via transisse, ipsis rebus distantibus, videbatur:* ita etiam *per partes* (id est per factiones et bella ciuilia: nec quicquam opus, ita *per partes*, ut legatur cum Ant. Goueano *Variar. Lect. L. I. C. 24.* cum saepe post *ut* eam particulam veteres subintelligendam omittant, ut Cortius docet *ad Sallust. Iugurth. Cap. 2. p. 414.* et Iac. Frid. Heusingerus *ad Cicer. I. Offic. Cap. 1. p. 4.* quo loco tamen a manu Tullii fuerit, quod habent, teste Ernesto, libri complures, *item tibi censeo faciundum*) *euenit, ut necesse esset reip. per unum consuli.* Et sic dixisse idem arbi-

arbitramur Pomponium, quod Tacitus *I. Annali Cap. 9.* non aliud discordantis patriae remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur. Sunt enim partes hic factiones, αἰρέσεις; atque id verbi plerosque usurpare scriptores in dissensione ciuili, docuit Lipsius *Lib. I. Elector. Cap. 7.* Quod autem inserui, viros, ex Vulgata et manu exaratis quibusdam Brenemanni; (in quot enim libris repererit hic ita scriptum, non habeo dicere, cum nota haec in codice Goettingensi vnus forte vocis omissione sit deprauata) quam facile id fuerit haustum a verbo sequenti, monere nihil attinet. Illud quoque verbo addere lubet, sub finem §. 12. d. L. 2. non adeo certam nobis videri, quam auctori suo, Herm. Cannegietero V. C. videbatur; imo, quod pace dictum sit ICTi alia egregii, superuacaneam et inanem emendationem, qua *Obserrat. Iur. Rom. L. II. Cap. 3.* rescribere iubet, *Senatusconsultum, quod solum senatu constituyente inducitur sine plebe, pro sine lege.* Sed ablegamus lectores ad Bachium *Hist. Iur. Rom. L. II. Cap. 1. §. 12.* cuius tamen opinione non vtimur, libertate etiam vigente, SCTa populum obligasse. Vid. Schultingius ad Περὶ α p. 25. edit. Vhl. et Henr. Io. Arntzenius *Miscellaneor. Cap. 9. et 10.* Bene vero etiam hic Accursius: *Sine lege, id est sine interrogatione populi. Nec enim in SCTis interrogatur populus, vt fiebat in compositione legis.*

III. *Adoptiones*, inquit idem adhuc Pomponius, vt in Florentino codice legitur *L. 43. D. de Adopt. non solum filiorum, sed et quasi nepotum fiunt: vt aliquis nepos noster esse videatur, perinde quasi ex filio, vel*
Koehl. Interpr. L. II. E *incer-*

incerto natus fit. Antiquioribus cufis est, *ex filio, vel deinceps*: ingenioſe vero ex *incerto, incerte* fecit Haloander. Brenemannus quidem nihil mutandum ait; ſed, ſolum commate ſublato, accipiendum, *ex filio vel incerto*, pro ex aliquo filio. Ego vero vocem plane arbitror intercidiſſe, eaque reducta ſcribendum, *perinde quaſi ex filio certo, vel incerto natus fit.* Similiter Florentiae in iſtis eiusdem Pomponii *L. 1. pr. D. de C. et D. Legatis, quae relinquuntur, aut dies incertus, aut conditio adſcribitur*: corrigendum aio, *aut dies certus, aut incertus.* Ob ſubiectam enim interpretationem dubitari nequit, quin et huc in ſua diſiſione de die certo mentionem fecerit Pomponius. Vulgati quidem et Haloander de ſuo forte dederant, *dies aut certus, aut incertus, aut conditio*: et Rückerus *Obſeru. Cap. 3. §. 19.* Taurelli putabat fuiſſe, quod in Tuſca repererat membrana, ſic edere, *inCERTVS, AVT, i. e. incertus, aut certus.* Sed noſtra verior ſine dubio ſententia. Obiter et corrigamus conſimile mendum apud Ciceronem *L. 1. de Offic. Cap. 29. Facilis igitur eſt diſtinctio*, inquit, *ingenui et illiberalis ioci. Alter eſt, ſi tempore fit, ac remiſſo animo, homine dignus: alter ne libero quidem, ſi rerum turpitudini adhibetur verborum obſcenitas.* In qua recepta olim ſcriptura tranſpoſuere Viri quidam docti, et nouiſſime quoque ſummus Erneſtus verba, *homine et libero*; idque ſaltem re iubente: nuper autem, quod non videtur ferendum, doctiſſimus Iac. Fr. Heuſingerus auctore vno libro Gothano et de patruſi ſententia edidit, *ſi tempore fit, remiſſo homine dignus*: nec probo, quod ex ſcriptis Nonii Guelpherbytanis et ex
edi-

editione Merceri repofuit, *fi rerum turpitudine adhibetur, aut verborum obſcenitas.* A Cicerone ſuſpicor fuiſſe, *Alter eſt, ſi tempore fit, ac remiſſo animo, homine libero dignus: alter ne homine quidem, et quae ſequentur.*

IV. Ulpianus in *L. 5. §. 1. D. de Paſſ. Publica conuentio eſt,* inquit, *quae fit per pacem, quotiens inter * ſe * duces belli quaedam paciſcuntur.* Ita ſcriptum eſt Vulgo et apud Florentinos: nec erat, cur ſuſpectum illud, *ſe,* videretur Taurello. Pro *per pacem* autem, quod et habuere conſenſu decem ſcripti a Brenemanno inſpecti, et ipſe, *propter pacem,* putabat corrigendum, dedere cum Haloandro Hugo a Porta et Baudoza, *per principem;* idque placebat Vinio *de Paſſ. Cap. 2.* at ego, cum Graeci quoque ſcriptum inuenerint, *per pacem,* probare non poſſum. Scribam expuncta voce, *quae fit per pacem, quotiens inter ſe duces belli paciſcuntur:* vt intelligatur, publicae conuentionis hoc eſſe exemplum, quando in certas leges conuentione belli ducum pax datur. Ita Baſilica Tom. I. p. 720. B. *ὡς ὅταν οἱ στρατηγοὶ πρὸς ἀλλήλους περὶ εἰρήνης συμφωνήσωσι:* Et Scholiaſtes p. 752. A. *Καὶ δημοσίᾳ μὲν κομβενλίῳ γίνεται, ὅτε πολέμου κρατῆνος συμφωνῶσι περὶ εἰρήνης οἱ ἐκατέρων στρατευόμενων ἡγεμόνες.* Quamquam poſſit etiam, retento *quaedam,* et vna inſuper vocula interiecta, quam facile eliſit vox proxime ſequens, totus locus ſic legi: *Publica conuentio eſt, quae fit per pacem, aut quotiens inter ſe duces belli quaedam paciſcuntur.* Inducias puta ad tempus obſeruandas, aut de reddendis captiuis,

aut remittendis transfugis, aliisque rebus, quae spectant ad belli administrationem. Atque huic coniecturae, praeterquam quod iidem, quos nominavi, Editores post ista, *per principem*, inserunt, aut, valde etiam patrocinari videtur Harmenopolus *προχέρος Lib. I. Tit. 9. §. 1. Δημόσια σύμφωνα*, inquam, τὰ περὶ ἐξουσιασῶν καὶ ἡγεμόνων ἐθνῶν, πρὸς εἰρήνην τυχόν, ἢ ἄλλο τι τοῖστων. In legis autem initio quicquid pro recepta lectione, quam sequi videtur et Psellus *Synops. Leg. v. 989. in Th. Meermann. Tom. I. dixerint Noodtius de Pact. et Transact. Cap. 7. et Schultingius ad Πρωτα h. t. §. 2. p. 187. omnino tamen, ne, quae duo sunt genera, tria faciat Ictus, et divisiones cum subdivisionibus misceat, scribendum videtur: *Conventionum autem Ictus (i. e. duae; non tres, quod e litera numerali pro syllaba posita ortum puto) sunt species. Aut enim ex publica causa fiunt, aut ex privata. Privata aut legitima, aut iuris gentium.* Et tale mendum (vt id obiter addam) est etiam nunc apud Suetonium in *Tiberio Cap. 14. Et mox, inquit, cum Illyricum petens iuxta Patavium adisset Geryonis oraculum, sorte tracta, qua monebatur, vt de consultationibus in Aponi fontem talos aureos iaceret, euenit, vt summum numerum iacti ab eo ostenderent: hodieque sub aqua visuntur ii tali.* Repono fide Berolinensis Regii, qui est anno 1477. vt et nuper ipsi Berolini vidimus, et traditur in Io. Car. Conr. Oelrichii V. III. *Entwurf einer Geschichte der königl. Bibliothek zu Berlin p. 18. in membrana Neapoli ab Ant. Sinibaldo Florentino nitidissime scriptus, cuiusque variantes in Tranquillo lectiones, anno 1666. manu Frid.**

Frid. Bessellii, Tilsa Borussi excerptas, e Bibliotheca Senatus Regiomontani amice a Christ. Jac. Krausio, V. C. et Collega quondam nostro, Bibliothecae illius curam gerente, communicatas habuimus, *duo tali*: id enim sic scriptum fuit nota numerali, *II tali*. Atque huic simillimum errorem iam olim deprehendit acutissimus Jerem. Marklandus *Explication. Vet. Auctor.* post Euripidis *Ικέριδας* p. 266. in Caesaris *B. C. Lib. I. Cap. 66.* ubi equidem malim, *Media nocte IIs*, (i. e. duobus, pro iis, quod nunc editur) qui adaquandi causa longius a castris processerant, ab equitibus correptis, etc. quam, uti Marklandus corrigendum existimabat, *duo correpti*, cum *τελέεια* post hanc vocem distinctione,

V. In Florentino codice *L. 10. D. de Hered. inst.* scripsisse traditur Paulus: *Si alterius atque alterius fundi pro partibus quis heredes instituerit: perinde habebitur, quasi non adiectis partibus heredes scripti essent. Nec enim facile sed diuersitate * partium) portiones inueniuntur. Ergo expeditius est, quod Sabinus scribit, perinde habendum, ac si nec fundum, nec partes nominasset.* Et in Annotatis inibi ad vocem, *partium*, Taurellus: *Sic fecimus, ut minus immutarem lectionem P. ubi est pretium.* Haloander autem et Vulgati habent, *praediorum*, approbantibus idem octo scriptis Brenemanni, et modo *ex*, pro *sed*: quod vtrumque in margine posuit Taurellus. Cuiacio in *Comment. ad h. l.* placebat Florentini, *pretium*; ut id positum esset pro *pretiorum*. Ex notis V. C. Io. Cannegieterus corrigebat, *S. ED. i. e. sine edita diuer-*

fitate partium. Sed vera correctio est, ut arbitror, *Nec enim facile ex diuersitate praedii partium portiones,* hereditariae puta, *inueniuntur.* Simile est in *L. 34. D. de Procur. vbi procurator proprio,* scribendum pro eo, quod legitur, *procuratorio,* (non *proprio,* pro *procuratorio,* ut in Goettingensi editione dicitur) bene vidit Ant. Faber *Coniecturar. Iur. Ciu. Lib. XII. Cap. 10.* probante Bern. Henr. Reinoldo *Varior. Cap. 18.* Noodtioque *Comment. ad D. h. t. p. 71.* frustra vero dissentiente Hilligero *ad Donell. Enucl. L. XVIII. Cap. 13. Lit. H. p. 391.* et, qui sequitur Hilligerum, Schultingio *Thef. Controu. Dec. X. Th. 5. p. 29.* quamuis et hic laudet Fabri emendationem *ad Πρωτὰ p. 253.* Sed firmat eam omnino Scholiasies Graecus *Th. Iur. Meerm. Tom. V. p. 14.* dum vertit, *ἐάν τις in rem suam γενόμενος προκεράτω κινῆ τὴν ἐντεῦθεν ἀγωγὴν.* Et offendi nuper quoque similiter peccatum apud Columellam, quem et insigni eadem nunc opera leuabinus orto ex compendio errore *Lib. VI. de Re Rust. Cap. 14. extr.* vbi, tumentis bouis ceruicibus quibus sit subueniendum remediis, postquam praecepit, deinde subiicit: *Clauorum, qui fere ceruicem infestant, minor molestia est: nam facile operanti lucerna instillatur.* Sic editiones nullo sensu. Rescribit doctissimus I. Bapt. Morgagnus *Epist. in Script. Rei Rust. III. §. 25. nam facile sanantur lucerna instillata.* Minori autem motu Gesnerus, *nam facili opera de lucerna instillatur.* Sed imperfecta est etiam in hac lectione sententia: nec enim commode *oleum,* cuius nulla est in superioribus mentio facta, intelligitur. Equidem crediderim ab auctore profectum, *nam facile oleo per arden-*

ardentem lucernam instillato sanantur. Ut fuerit prioris mendii causa in concisa scriptura, o. per ante, id est, oleo per ardentem, et ex coalitione ortum istud, instillatur. Nec aliter suo in exemplo videtur habuisse, qui multa ex hoc Columellae libro est mutuatus, P. Vegetius Mulomed. Lib. III. Cap. 4. Quae cervicem infestant, inquit, (intellige, eorum: nec enim placet Morgagni correctio, e Columella legendum iubentis, Clavorum, qui ceru. inf.) minor est cura. Nam facile sanantur per ardentem lucernam oleo instillato. Confirmat vero denique et ipse ita se scripsisse Columella Lib. VII. Cap. 5. ubi in ouibus clauos curare docens, Tuberculum, inquit, cui subest vermiculus, ferro quam cautissime circumsecari oportet, ne, dum amputatur, etiam, quod infra est, animal vulneremus: id enim cum sauciatur, venenatam saniem mittit, quae res ipsum (sic enim omnino, nisi me fallit animus, legendum, non qua respersum, etiamsi neminem in his obhaesisse commentantium inueni, sed auctore libro, vade deprauate in Leidensi MS. qua res pressum, et in editionibus primis, quae repressum) vulnus ita insanabile facit, ut totus pes amputandus sit: et cum tuberculum diligenter circumcideris, candens seuum vulneri per ardentem tedam instillato. Est quoque tali omnino errore bis peccatum apud Modestinum L. 72. D. de Furt. quae in hunc modum extat Florentiae: Sempronia libellos composuit, quasi datae centurioni, ut ad officium transmitterentur: sed non dedit. Lucius pro tribunali eos recitauit, quasi officio traditos. Quaero: non sunt inuenti in officio, neque centurioni traditi: quo crimine subiiciatur, qui

ausus est libellos de domo subtraheos pro tribunali legere, qui non sint dati? Modestinus respondit, si clam subtraxit, furtum commissum. Ibi Brenemannus notat, antiquius paulo esse in Florentina membrana correctum, cum non sint inuenti, idque cum Vulgatis maluisse Haloandrum; atque eandem scripturam Redigeranum quoque seruare, Gebauerus monuit. Ego mutilum locum esse dico libris in Latinis omnibus, et veriore restituendam lectionem, repetitis, quae perire, repositisque locum in suum de interpretatione κατὰ πόδα Graeci Scholiastae, in hunc modum: *Lucius* (aut, si mauis, *Lucius Titius*, cum editis Antiquioribus) *pro tribunali eos recitauit, quasi officio traditor. Quaesiti vero, non sunt inuenti in officio, neque centurioni traditi. Quaero, quo crimine subiiciatur, et cetera.* Verba autem Basilicorum Interpretis Tom. VII. p. 364. B. haec sunt: Σεμπρωνια λιβέλλες συγγραφεν, ὡς μέλλουσα δίδοναι αὐτὰς τῷ κεντυρίωνι, ἀλλ' ἐδὲ δέδωκεν αὐτὰς. Λέκιος δὲ τις ἀνέγνω τέρας τὰς λιβέλλας πρὸ βήματος, ὡς πεμφθέντας τῇ τάξει παρὰ τῆς Σεμπρωνιας· ζητηθέντες δὲ παρὰ τῇ τάξει οἱ λιβέλλαι ἐχ' εὐχέθησαν· καὶ ζητῶ, ποιῶ ἐγμλήματι ὑπεβρίλλεται ὁ Λέκιος τέρας τὰς λιβέλλας ἀναγνὼς καὶ πρὸ βήματος τὰς μῆτε τῷ κεντυρίωνι παραδεδόντας, μῆτε τῇ τάξει· καὶ λέγει ὁ Μοδεστίνος, ἐὰν λαθραίως ὑφέλετο αὐτὰς καὶ ἐκ τῶ οἴκου τῆς Σεμπρωνιας, κλοπὴν ἤμαρτεν.

VI. Si bene collocatae sunt pecuniae publicae, inquit Vlpianus L. 33. D. de Vfur. vt referunt P. Florentinae, in sortem inquietari debitores non debent:

et

et maxime si parient vsuras. Si non parient, prospicere reipublicae securitati debet praeses prouinciae: dummodo non acerbum se exactiorem, nec contumeliosum praebat, sed moderatum, et cum efficacia benignum, et cum instantia humanum. Nam inter insolentiam incuriosam, et diligentiam non ambitiosam multum interest. Bynkershoekius autem *Obserrat. Iur. Rom. Lib. VI. Cap. 4.* pro si parient vsuras, vt vbique legitur, censet scribendum, si pareant vsuris, moxque iterum, pareant, pro parient; in quo me non assentientem habet eruditissimus Ictus. Ego haec interpretor, quamdiu vsurae penduntur: nec aliter legisse arbitror Graecos, qui *Tom. III. Βασιλικῶν p. 384. C.* Ἐὰν καλῶς δανεῖθῶσι, inquit, τὰ πολιτικὰ χρήματα, καὶ οἱ τόκοι καταβάλλονται, ἐν ὀχλῶναι περὶ τῶν κεφαλαίων οἱ χρεῶσαι. Sed profecto in eadem lege pro insolentiam incuriosam Florentini exemplaris, quod tuetur Bynkershoekius, et Vulgatorum insolentiam curiosam, Noricique insolentiam iniuriosam, scribi, meo quidem iudicio, sententia postulat, insolentiam incuriosam: cui profus proprie opponitur non ambitiosa, hoc est non affectata, non nimia, diligentia: inuito licet Scholiasta Graeco, qui *Tom. III. p. 444. D.* τῆς ἀμελῆς ἀλαζονείας vertit, et damnante in *Annotat. ad P. Prior. p. 816.* Güil. Budaeo, qui vocabulum ipsum, Gesnero etiam et Lexicographis, quod sciam, omnibus ignoratum, Latinum esse negans, quod solerti non insolens opponatur, sed iners, cum Antiquis, insolentiam curiosam, legendum censet. Ego vero sequor Accursium, diligentem et eruditum fatis pro aeui illius captu Interpretem, qui,

74 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

Alias, inquit, insolentiam incuriosam. Et est insolentia incuriosa, magna negligentia: ut si quaerat quis pecuniam per singulos annos tantum semel.

VII. Manifeste est vbique vitiosa, quae ex libro sententiarum Pauli quinto refertur *L. 2. D. de Fide instrum.* Quicumque, inquit, a fisco conuenitur, non ex indice et exemplo alicuius scripturae, sed ex authentico conueniendus est: ita si contractus fides possit ostendi. Ceterum calumniosam scripturam vim in iudicio obtinere non conuenit. Sic et Vulgo legitur, et in Tusco exemplari. Haloander vero, quem suo more Russardus sequitur, sine libris scripsit procul dubio, ut ita contractus fides possit ostendi. Et apud Paulum *Sentent. Lib. V. Tit. 12. §. 11.* editur, et si contractus fides possit ostendi. Mihi visum aliquando utrobique corrigere, ut si Contractus, i. e. sic contractus, fides possit ostendi. Sed dimouit me postea ab ea opinione Scholiastes βασιλικῶν, quo manucente iam repono: Quicumque a fisco conuenitur, non ex indice et exemplo alicuius scripturae, sed ex authentico conueniendus est. Ita, si contractus fides non possit ostendi. Et haec melior sententia, quia etiam exemplo fides haberi debet, si certum sit et publica fide transcriptum, arg. *L. 57. D. de Adm. tut. L. 2. C. de Testam.* quod et, reiecta Scabinozum Lipsiensium opinione, respondiisse monet anno 1726. Ordinem iuridicum Lipsiensem Vitembergensis nuper ICTus doctissimus, Christoph. Ludov. Crellius *Diss. de Fide instrum. §. ult. in Fascic. V. Dissertation. Crellianar. p. 790.* iis verbis: *Dieweil gerichtlich vidimirte Abschriften für*

für solche Dokumente, so gar nichts beweisen können, und folglich nicht rekognoscirt werden dürfen, keinesweges zu halten. Graeci autem interpretis Tom. III. p. 50. C. haec verba sunt: Οὐ καλῶς ὁ Φίσκος δύναιται μεθοδεύειν τινα, εἰ μὴ τὸ ἀληθὲς ἰντζέμεντον περὸ Φέση· καὶ τῆτο ἐχ' ἀπλῶς, ἀλλ' ἡνίκα ἢ τῆ συν-αλλάγματος πίσις δέινουσαι ἔ δύναιται. Isque locus, cuius sententiam supina sua negligentia plane peruertit Fabrotus, ex impressis Pandectarum libris inferendo, et illud non simpliciter, sed ita si contractus fides ostendi possit, sic potius verti debuit: Non recte conuenitur aliquis a fisco, nisi verum instrumentum proferat: idque non simpliciter, sed si fides contractus non possit ostendi.

VIII. Senatoris filiam, quae corpore quaestum, vel artem ludicram fecerit, aut iudicio publico damnata fuerit, impune nubere libertino, scribit Paulus L. 47. D. de R. N. Nec enim honos ei seruatur, inquit, quae se in tantum * foedus) deduxit. Ita si Florentinum sequimur codicem, cui suspecti loci signum addidit Taurellus; cum in aliis sit, scelus, pro foedus. Corruptus autem hic est sine dubio librorum optimus: quis enim credat cum P. Fabro Lib. II. Semestr. Cap. 12. et cum Ill. Püttmanno Probabil. Iur. L. I. Cap. 3. §. 4. pro eo, quod Graeci τὸ αἰσχρὸν dicunt, hoc est pro foeditate et turpitudine, dixisse Paulum tritum adeo alia potestate vocabulum: aut cum V. C. Io. Gotfr. Sammeto Varior. Iur. Ciu. Cap. 5. Opusculor. p. 232. pro foedere connubiali seu meretricio accipi velit, vt et tantum sit idem, quod tam vile? Sed non enumera-

bimus

bimus coniecturas, quibus ad sanitatem locum reducere tentarunt Critici. Nobis, quae se in tantum dedecus deduxit, a Paulo videtur. Sic enim et Iustinianus *L. vn. §. 2. C. de Rapt. virg.* Nisi etenim eam sollicitauerit, nisi odiosis artibus circumuenerit, non faciet eam velle in tantum dedecus se proderi: parentibus (quorum maxime vindicta intererat) si patientiam praebuerint, ac dolorem remiserint, deportatione plebendis. Nec absimili multum locutione in dedecora incurvere dixit Cicero *L. I. de Fin. C. 14.*

IX. Si quis virgines appellasset, scribit Florentiae in *L. 15. §. 15. D. de Iniur.* Vlpianus, si tamen ancillari veste vestitas: minus peccare videtur. Multo minus, si meretricia veste feminae, non matrum familiarum vestitae fuissent. Si igitur non matronali habitu femina fuerit, et quis eam appellauit, vel ei comitem abduxit: iniuriarum tenetur. In quo quod ait iniuriarum teneri, si quis feminam non matronali habitu de stupro appellet, deprauatum esse; cum sententia pessima, tum et quod id ipsum e superioribus quasi concessis concludit, satis docent: nec possum adeo, quin diuersus abeam a doctissimo olim Marpurgense Icto, Io. Lud. Conrado, qui recte atque emendate scriptum hocce caput, et quocumque deceptus errore virginem quis appellauerit, iniuriarum ex Praetoris Edicto teneri, censebat *Opusc. e Iur. Ciu. Vol. II. p. 3.* Verum non eo loco, si quid video, vitiatum est Vlpianus, cui mendum exinere conati sunt Interpretes. Vulgares libri et Haloander addunt negationem, *iniuriarum non tenetur.* At contra Bynkers-
hoeki-

hoekius (vt omittam Desid. Heraldi *Observ. et Emen-*
dat. Cap. 12. Thef. Iur. Otton. Tom. II. et aliud lau-
chii de Negat. P. Cap. 4. n. 73. f. 41. et Cap. 17. n. 36.
p. 329. itemque aliud Io. Voetii Comment. ad P. h. t.
§. 13. Tom. VI. p. 527. ed. Halens. commentum) ma-
 gis esse ait *Lib. IV. Observat. Iur. Rom. Cap. 25.* quo
 fortius neget ICTus, vt scribatur, interrogationis nota
 addita, *iniuriarum tenetur?* quo sensu tamen *tenebi-*
tur, vel *teneatur,* scribi potius debuisse, bene monuit
 iam loco, quem diximus, Conradus. Nos non dubi-
 tamus Vlpianum scripsisse in praecedentibus sine nega-
 tione, *Si igitur matronali habitu femina fuerit.* Sic
 enim diserte Graecus Scholiastes *Tom. VII. p. 488. B.*
 Τὸ πλάτος ἔσως ἔχει ὀ τῆ τοιαύτῃ ἐν προσβαλῶν ἤτ-
 λον ἀμαρτάνει· εἰ δὲ κατὰ σικιδέσποιαν ἡμφίεσο ἢ γυ-
 νῆ, καί τις αὐτῇ προσέβαλεν, ἢ τὴν παρακλεῖθῃσαν
 αὐτῇ ἀφείλετο παρ' αὐτῆς, τῇ ἰνιστρίαρεμ κατέχεται.
 Quamquam aliud longe hic habent ipsa Basilica, quo-
 rum conditores adeo iam habuisse putes mendosam in
 libris suis lectionem; vel etiam, quod potius videtur,
 dissensisse hac parte ab Vlpiano, aut ex constitutione
 quadam recentiore ius prius correxisse. Verba haec
 Βασιλικῶν p. 466. D. Ὁ προσβάλλων γυναικὶ ἐνδεδυ-
 μένῃ σχῆμα δέλης ἢ πόρνης, ἤτλον μὲν ἀμαρτάνει,
 ὑπόκειται δὲ τῇ περὶ ὕβρεως ἀγωγῇ καὶ ὀ ἀποσπάσας
 τὸν ἀκόλθεον αὐτῆς, εἴτε δέλος ἐσιν ἢ ἐλεύθερος, ἀνήρ
 ἢ γυνῆ, ἐν δημοσίῳ ἢ ἰδιωτικῷ τόπῳ.

X. Ex hoc, quem modo pristino videmur restitui-
 fe candori, Vlpiani loco corrigendum, sed perperam,
 mea quidem sententia, censēbat Bynkershoekius alte-
 rum

rum eiusdem Icti, cui *σχόλιον* aliquod ego potius eximendum arbitror, vt sincerum habeamus. Domitii in *princ. L. 49. D. de Legat. III.* dicuntur haec esse verba: *Item legato continentur mancipia, puta lecticarii, qui solam matremfamilias portabant. Item iumenta, vel lectica, vel sella, vel burdones. Item mancipia alia: puellae fortassis, quas sibi comatas mulieres exornant.* Posteriora vt e P. Florentinis exhibui, manifeste, vt equidem arbitror, sunt mendosa: nec probo horum a Iac. Raeuardo *Coniectaneor. Lib. II. Cap. 18.* proditam interpretationem, vti puellae nobiliorum matronarum comites *comatae* appellentur, quarum comae calido ferro iniustae crispataeque acu comari confueverint ab ornatricibus. Nihilo autem magis placere mihi posse videtur, quod extat, excepta Ludov. Blaublommii Paris. 1523. editione, quae, vt in plurimis, Tuscam lectionem plane refert, in Vulgatis exemplaribus, *quas sibi cosmetas mulieres exornant: nec quod ex ingenio haud dubie Haloander, quae scilicet comant mulieres et exornent*, addita in margine Florentini libri scriptura: nec quicquam denique in MSS. Brenckmanni, teste Gebauero, est praesidii. Cuiacio *Lib. XI. Obseruat. Cap. 16.* reponere visum, *quae sibi comas mulieres exornant.* Bynkershoekio *Obseruat. Lib. V. Cap. 19.* placebat, *quas, sibi comites, mulieres exornant: vt matronarum comitatum, cuius meminerat L. 15. §. 15. D. de Iniur. et quo (vt hoc adiciam) respexisse Plautum etiam manifestum est in Amphitruone A. III. Sc. 2. v. 47. seqq. vbi Alcumenam sic loquentem facit:*

Valeas,

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.
Iuben' mi' ire comites? IVP. Sanan' es? AL. Si
non iubes,
Ibo egomet, comitem pudicitiam duxero:

intellexerit hic quoque Vlpianus. At ego Bynkershoekio non assentior: et ob Vulgatae editionis lectionem (vt omittam Dan. Ge. Trilleri in *Observation. Crit. Lib. IV. Cap. 15.* parum profecto probabiles coniecturas) mihi quidem proxime iam a vero afuisse videtur summus Grotius, cum in *Flor. Sparf. ad Ius Inflin. p. 151.* scribendum censeret, *puellae fortassis, siue cosmetae, quae mulieres exornant.* Et aptius fuerit adhuc ad scripturam et veterem et Florentinam, *puellae fortassis, quae, sicut cosmetae, mulieres exornant.* Ego tamen potius, spurio isto, *siue cosmetae,* quod adscriptum ab aliquo primum in margine, vt et viros, qui mulieribus ornandis seruebant, huc referri potuisse indicaret, in orationem postea Icti, mendose insuper et loco alieno ab imperito librario scriptum, immigrasse videtur, reiecto, censeo emendandum, *Item mancipia alia: puellae fortassis, quae mulieres exornant.* De Ornatricibus autem his, et de Cosmetis legendus Laur. Pignorius *de Seruis p. 390.* Ipse, vt emendatius posthac habeatur, ex Martiale *Lib. II. Epigr. 66.* quod est in Lalagen, vti legendum arbitror, subscribam:

Vnus de toto peccauerat orbe comarum
Anulus, incerta non bene fixus acu.
Hoc facinus Lalage speculo quod viderat, vltia est;
Et cecidit scelis iacta Plecusa comis.

Desine

*Desine tam, Lalage, tristes ornare capillos,
Tangat ad insanum nulla puella caput,
Hoc salamandra voret, vel saeva nouacula nudet,
Ut digna speculo fiat imago tua.*

Hic primum pro vulgato, *speculo*, quo *viderat*, legebam de coniectura, *speculo quod viderat*; idque postea comperi comprobari ab exemplo Lugdunensi anni 1552. quod adiunctos habet Domitii Calderini et Ge. Merulae commentarios. Deinde, *hoc salamandra voret*, pro *notet*, restitui ex margine Codicis Berolinensis Regii, cuius e Bibliotheca Senatus Regiomontani varias olim descripsimus lectiones, a Frid. Besselio anno 1665. ad exemplar Iosephi Langii Argentinae 1595. excusum excerptas; cum a librario aequè vitiose esset, *Hoc salamandra nocet*. Item modo in versu quarto, perperam omnino, si quid iudico, a Nic. Heinsio ad *Albinouani Epiced. Drusi v. 98.* et *Aduersar. L. III. Cap. 15. p. 321.* nec repugnante tamen P. Burmanno Iuniore ad *Propert. Lib. IV. Eleg. 7. v. 41.* tentato, malui *iacsa Plecusa*, pro *ista*, quamvis in scidis Berolinensibus esset, *iacsa*; vbi vero et Besselius, *An iacsa?* inquit: idque est, vt equidem arbitror, caesa, percussa; non, speculo incusso, vt Besselius quoque existimasse videtur, inhaerens nempe vitiosae praecedentis versus lectioni. Similiter autem et in alio libro Horatii Regio, cuius discrepantes a vulgatis lectiones itidem excerpfit in eodem suo *Miscellaneorum Syntagmate MSto*, quo varias lectiones ex scripto Martialis libro, annotauit, idem Besselius *Lib. I. Carm. 25. v. 2.*

*Parcius iunctas quatiunt fenestras
Iactibus crebris inuenes proterui,*

reper-

repertum ab eo video, pro *Idibus crebris*: idque et in aliis veterrimis membranis lectum et probatum Nic. Heinſio *ad Ouid. IX. Metam. v. 36.* et ipſe verum puto. Male denique vulgatis apud Martialem verſu vltimo eſt, *tuo*; pro quo rectiſſime vetus noſter, *tua*.

Atque ita cum iam vnum Regii exemplaris ope reſtitutum a me ſit integritati ſuae Martialis carmen; quo aliquantisper e laborioſis Ictorum agris in amoeniora prata concedam, libet adhuc aliquot Hiſpani Poëtae locos hic ſubiicere, vt et integriores in poſterum legantur eiſdem libri beneficio, recentiſſimae licet aetatis, quippe qui ſeculo demum quinto decimo in membrana ſcriptus eſſe putetur; (vid. V. C. Io. Car. Conr. Oelrichii *Entwurf einer Geſchichte der königl. Bibliothek zu Berlin p. 119.*) de vetuſtis tamen codicibus produiſſe, indicio, vt opinor, hoc eſt, quod praeter monſtra quaedam lectionum etiam multas habet proſus egregias, et indicatas ex libris aliis a nemine dum, quod ſciam. *Lib. I. Epigr. 30. ad Fidentinum*:

*Fama refert noſtros te, Fidentine, libellos
Non aliter populo, quam recitare tuos.
Si mea vis dici; gratis tibi carmina mittam.
Si dici tua vis; haec eme, ne tua ſint.*

Elegantior mihi videtur eſſe cum Beſſelio, et verior omnino lectio ſcripta, *hoc eme*. Eme in hoc, ne mea ſint, ſenſus eſt. *Epigr. 73. ad eundem Fidentinum*:

*Noſtris verſibus eſſe te poëtam,
Fidentine, putas, cupisque credi?
Sic dentata ſibi videtur Aegle,*

Koehl. Interpr. L. II.

F

Emtis

*Emitis ossibus, Indicoque cornu:
Sic, quae nigrior est cadente moro,
Cerussata sibi placet Lycoris.
Hac et tu ratione, qua poeta es,
Caluus cum fueris, eris comatus.*

Pro cadente moro, erat in Regio mendose, *cadente mauro*. Et acute quidem Besselius, *Fortè*, inquit, *calente Mauro, id est Aethiope*. Sic apud Manilium *L. III. Astron. v. 108.*

*Format amicitias, et saepe calentia frustra
Officia, et cultus,*

probo reponentem Cel. Iac. de Rhoer *Feriar. Daventr. L. II. Cap. 9.* pro *cadentia*. Sed mihi contra reliquos libros nihil hic immutandum videtur. Centies enim in antiquis codicibus locum mutat *O* litera cum *Au*. Vide N. Heinsium *ad Ouid. Metam. L. XII. v. 430.* et in *Notis ad Catull.* post *Aduersaria* eius editis *p. 650.* Et videtur in mente fuisse calamo aberranti librario locus ille Ouidii *L. IV. Metam. v. 127.*

— *Madefactaque sanguine radix
Poeniceo tinguit cadentia mora colore.*

Quae illic vera, opinor, lectio; non *pendentia mora*, uti nunc editur. Recte vero mox, ni fallor, Berolinensis, *Hac et iam ratione*, pro *Hac et tu ratione*. Nam haud raro illud, *iam*, adhibetur ut celeritatis particula. Burmannum vide *ad VII. Met. Ouid. v. 306. Epigr. 90. ad Cinnam:*

*Garris in aurem semper omnibus, Cinna:
Garris et illud, teste quod licet turba.*

Rides

Rides in aurem, quereris, arguis, ploras:

Cantas in aurem, iudicas, taces, clamas.

Adeone penitus sedit hic tibi morbus,

Vt saepe in aurem, Cinna, Caesarem laudes?

Hoc tam frigidum quis credat esse a Martiale? Sic tamen omnes hactenus typis vulgati: nec vidi sanando loco quicquam appositum; nisi quod I. Fr. Gronovius: *Nullam vim video in interrogatione. Itaque magis probo, quod est in Arondell. Adeoque penitus.* Sed germanum Auctoris procul dubio est, quod praefert Regius, litera solum immutata, et sine interrogandi nota, *Adeoue penitus.* Atque huius e margine libri (corrupte enim erat in ipso textu, *Garrite et illud*) initio quoque carminis legendum,

Garris in aurem semper omnibus, Cinna,

Garrire et illud teste quod licet turba.

Ita vero iocus lepidus est sane, dum, Cinnam carpens Poëta, morem in aurem omnibus garrandi vel adeo penitus ei infedisse ait, ut nec Caesarem, quod posset, aperte laudaret, sed omne verborum genus in aurem alterius admoneret *Lib. II. Epigr. 82. ad Ponticum:*

Abscissa seruum quid fingis, Pontice, lingua?

Nescis tu populum, quod tacet ille, loqui?

Optime, meo quidem animo, Berolinenfis liber,

Abscissa seruo fugias quid, Pontice, lingua?

Quomodo et in editionibus primis scriptum reperisse se, et in Palatino suo optimo, *quod fugis, Pontice,* scribit Gruterus. Nihil autem opus, ut legatur etiam, *Abscisa,* cum Cl. Ant. de Rooy *Coniectur. Critic. in*

Martial. p. 17. pro Abscissa: nec probo Cl. Ryklof Mich. van Goens Epist. Crit. Coniecturis iisdem adiecta p. 6. legentem cum Thuaneo vetere, figis, sensu impudico. At sequente versu, Nescin' tu, scribendum omnino cum Henr. Io. Arntzenio V. C. Miscellaneor. Cap. 16. p. 176. Vt et apud Propertium (obiter etiam hoc vt adinoneam) dubio est procul, me quidem iudice, legendum Lib. II. Eleg. 13. v. 49. seq.

*Vidistin' toto sonitus percurrere caelo?
Fulminaque aetherea defluisse domo?*

Perperam illic pro *Vidistin'*, quod et dederat Broukhufiana, recepit ex MSS. et editionibus priscais P. Burmannus Secundus, *Vidistis*, totumque ceterum dislichon edidit cum eodem Broukhufio secundum Heinsum, vbi obtemperandum potius fuerat, reiectis Heinsonianis commentis, veterem reducenti lectionem in praeclara sua ad hunc Umbri Poetae locum animaduersione summo Hemsterhusio. *Lib. III. Epigr. 53. ad Gallam:*

*Cum dare non possim, quod possis, Galla, rogantem:
Multo simplicius, Galla, negare potes.*

Explicationem sane admittunt haec: sed magis verius est, Martialem scripsisse, vt est in Regio, deprehenditque in quarto suo Gruterus,

*Cum dare non possim, quod possis, Galla: roganti
Multo simplicius, Galla, negare potes.*

Sensus est: Cum tu, vltra quam possim, praestare possas vices; malim, simpliciter neges noctem roganti, quam cogas impotentem fateri. Ac pari modo placet, quod est in vetere *L. IV. Epigr. 82.*

Epi-

*Epigramma nostrum cum Fabulla legisset,
Negare nullam quo queror puellarum:
Semel rogata bisque terque neglexit
Preces. Amanti iam, Fabulla, promitte.
Negare iussi, pernegare non iussi.*

Nunc editur, *neglexit Preces amantis. Epigr. 85.*
Lib. III. ad Maritum:

*Quis tibi persuast nares abscindere moecho?
Non hac peccatum est parte, marite, tibi.
Stulte, quid egisti? Nihil hic tua perdidit uxor,
Cum fit salua sui mentula Deiphobi.*

*Sui Deiphobi, se in quarto reperisse Gruterus profite-
tur: at in Palatino, tui; idque ferri posse, si iste vel
libertus fit, vel amicus. Ego nulla controuersia scri-
bendum etiam cum Regio,*

Cum fit salua tui mentula Deiphobi.

*Id est, quem tu nares abscindendo fecisti Deiphobum:
sic enim moechum hunc videtur appellare Poeta, allu-
dens ad illud Virgiliū VI. Aeneid. v. 495. seqq.*

*Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora, manusque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, et truncas inhonesto vulnere nares.*

Lib. IV. Epigr. 84. in Naeuolum:

*Securo nihil est te, Naeuole, peius: eodem
Solicito nihil est, Naeuole, te melius.
Securus nullum resalutas, despicias omnes;
Nec quisquam liber, nec tibi gratus homo est.
Solicitus donas, dominum, regemque salutas,
Imitas. Esto, Naeuole, sollicitus.*

Nec tibi natus, ait legendum Gruterus versu quarto ex vetustissimo Palatino suo, laudante etiam Th. Farnabio. Nec defuturos arbitror, quibus et hoc placeat ob locum Ciceronis in *Verrem Lib. I. Cap. 47. Superbia vero qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quemque contemserit, despexerit, liberum numquam duxerit?* Ego vt temere nihil affirmem, inducor tamen auctoritate eximii illius Berolinensis Codicis, cui consentit et totidem literis Bodleianus Farnabii, vt scribendum potius existimem et scripsisse Martialem,

Nec quisquam visus, nec tibi notus homo est.

Et vero scribit ipse Gruterus fuisse, *notus*, in Britannico Iunii et quarto suo. Prudenter quidem Ouidius *L. II. Art. Amand. v. 253. et seq.*

*Nomine quemque suo (nulla est iactura) saluta:
Iunge tuis humiles, ambitiose, manus.*

Et Augustus, referente Suetonio *Cap. 53. die senatus numquam patres, nisi in curia, salutauit et quidem sedentes, ac nominatim singulos, nullo submonente: etiam discedens eo modo sedentibus valere dicebat.* Sic legendus iste locus de exemplari nostro Regio. Contra vero *Q. Cicero de Petit. Consulat. Cap. 7.* id vitio vertit Antonio, quod nescierit homines adiungere atque inuitare ad amicitiam, *quos per se suo nomine appellare non potuerit; cum stultius nihil sit, quam eximare, eum studiosum fore tui, quem non noris.* Ceterum vocabula haec, *natus* et *notus*, saepe confuderunt librarii; vt apud Horatium *Lib. I. Epist. 7. v. 56.* vbi Bentleius adeundus; et apud Ouidium *Remed.*

med. Amor. v. 220. vbi probo, damnis Allia nota suis;
 et apud Ciceronem denique *Offic. Lib. I. Cap. 31. vbi*
recte ex duobus vetuste cufis Lipsiensibus, sermone eo
debemus uti, qui natus est nobis, reduxit Iac. Frid.
 Heusingerus. De A. Sabini autem loco vt id obiter
 addam, in cuius *Epist. II. v. 4.* eiusdem erroris
 exemplum reperisse sibi visus est hic idem Vir doctissi-
 mus, ego totum potius ita conceptum fuisse crediderim:

Phyllidi Demophoon patria hanc dimittit ab vrbe:
Et patriam meminit muneris esse tui.
Nec face Demophoon alia, nec coniuge captus,
Sed tam non felix, quam tibi votus erat.

Epigr. 88. de Bassa:

Infantem semper secum tua Bassa, Fabulle,
Collocat, et lusus, deliciasque vocat.
Et quod mireris magis, infantaria non est.
Ergo quid in causa est? Pedere Bassa solet.

Vetus noster disertim, et lusus deliciasque facit: et sic
 planissime sententia desiderat. Contrario errore peccat
 apud Pedonem *Epiccedio in Drusum v. 147.*

Iamne meus non est, nec me facit ille parentem?
 cum, vt bene iam vidit Burmannus, *vocat,* ibi sit le-
 gendum. Et apud Ouidium, vbi nunc est *Lib. III.*
Amor. Eleg. 4. v. 25.

Quicquid seruatur, cupimus magis: ipsaque furem
Cura vocat;

in plurimis quidem scriptis editisque olim libris legi
 scribit Burmannus, *ipsaque furem Praeda vocat:* sed
 mihi magis placet lectio exemplarium a Nigro annota-

ta, *Cura facit*. Haud paulo enim elegantius, si quid video, ipsa seruandi diligentia facere dicitur furem, quam prouocare. Pergo vterius in Martiale *Lib. V. Epigr. 46.* in Bassam:

Dicis formosam, dicis te, Bassa, puellam.

Isud quod non est, dicere Bassa solet.

Ego, cum ex Regio, *dicere saepe solet*, annotarit Besselius, putem a Martialis manu fuisse,

Isud, quae non est, dicere saepe solet.

vt voluerit Poëta, illam saepe se iactare pro formosa, pro puella, quae nec formosa sit, nec puella. *Epigr. 49.* de Encolpo:

*Quid non cogit amor? Secuit nolente capillos
Encolpus domino, nec prohibente tamen.*

*Permisit, fleuitque Pudens: sic cessit habenis
Audaci questus de Phaethonte pater.*

*Talis raptus Hylas, talis deprensus Achilles
Deposuit gaudens, matre dolente, comas.*

*Sed tu nec propera, breuibus nec crede capillis,
Tardaue pro tanto munere, barba, veni.*

Sic omnes excusi huc vsque, qui mihi quidem in promptu; nisi quod margo Iunii ex libro Anglicano, *ne propera, et ne crede*. Scribendum autem cum membranis Berolinensibus,

Sed tu ne propera, breuibus nec crede capillis.

Noli properare, barba, inquit, nec breuibus crede capillis, quos alioqui grandiores habent, et exoleti; sed tarda veni pro tanto munere, quo profecutus est voti damnatus puer Pudentem, cum is creatus esset primipilaris.

pilaris. Similiter apud Lucanum puto legendum *Lib. I. v. 92. seqq.*

*Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit. Ne gentibus ullis
Credite; nec longe factorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.*

Perperam nunc circumfertur, *nec gentibus ullis*, et *factorum*. Sed placuit quoque, *ne*, pro *nec* Franc. Guie-
to; et illud, *nec gentibus ullis*, ex *v. 82.* videtur re-
petitum *Epigr. 51. in Charopinum*:

*Ceno domi quoties, nisi te, Charopine, vocavi,
Protinus ingentes sunt inimicitiae;
Meque petis stridito medium transfigere ferro,
Si nostrum sine te scis caluisse focum.
Nec semel ergo mihi factum fecisse licebit?
Improbius nihil est hac, Charopine, gula.
Desine iam nostram, precor, obseruare culinam,
Atque aliquando meus det tibi verba coquus.*

Placet magis versu primo, quod erat in Regio, *nec te, Charopine, vocavi*. At versu postremo habet mendo-
se, *utque*, et *iocus*, pro *coquus*. Verum est autem
haud dubie, quod ex Anglicano Codice margo offen-
tat Iunii,

Atque aliquando meus det tibi verba focus.

Id est decipiat, fallat te meus focus. Error natus,
quia *cocus*, pro *coquus*, veteres librarii scribebant: cu-
ius scribendi moris meminit Donatus *ad Ter. Adelph.*
A. III. Sc. 4. v. 60. Epigr. 58. ad Cinnam:

*Cum voco te dominum, nolo tibi, Cinna, placere:
Saepe etiam seruum sic resaluto meum.*

In Regio erat, teste Besselio, *nol. t. Cinna*. Recte vero restituendum censebat ipse Besselius, *noli tibi, Cinna, placere*. Id est, noli te esse, ut interpretatur, qui sic etiam scriptum habuit, Domitius Calderinus: idque erat et in Iuniano, monetque extare in quarto suo, et *nihilo minus rotunde*, ut ait, Gruterus. Versu secundo Regius noster mendose, *serum sic resaluto tuum*. Scribendum autem, quod exigit, meo quidem animo, Auctoris mens, et argutia carminis,

Saepe etiam seruum sic resaluto tuum.

Neque enim assentior Calderino, qui hoc modo interpretatur vulgatam scripturam: *Non appello te dominum, quod eo nomine sis dignus, sed ut impetrem aliquid; quod etiam facio in meo seruo, cum volo aliquid ab eo blandiendo impetrare*. Sed apprime huc faciunt, suntque firmandae correctioni illa Senecae initio *Epist. 3. Epistolas ad me perferendas tradidisti, ut scribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem; quia nec soleas ipse hoc facere. Ita eadem epistola et dixisti amicum, et negasti. Itaque priore illo verbo quasi publico usus es, et sic illum amicum vocasti, quomodo omnes candidatos bonos viros dicimus; quomodo obuios, si nomen non succurrit, dominos salutamus. Epigr. 59. ad Postumum:*

*Cras te victurum, cras dicis, Postume, semper.
Dic mihi, cras istud, Postume, quando venit?
Quam*

Quam longe cras istud? ubi est? aut unde petendum?

Num quid apud Parthos, Armeniosque latet?

Iam cras istud habet Priami, vel Nestoris annos.

Cras istud quanti, dic mihi, possit emi?

Cras vives? Hodie iam vivere, Postume, serum est.

Ille sapit, quisquis, Postume, vixit heri.

Inepta versu tertio, si quid video, est lectio, qua de verbis, qua de sensu. At quis dubium habebit, quin scripserit Martialis, ut in vetere est nostro,

Quam tibi cras istud longe est, aut unde petendum?

Idem vero error, ubi pro tibi, si Regio fidem habere volumus, infedit etiam *Epigr. 59. Lib. III.* cuius lemma hoc habet, *Bononia et Mutina:*

Sutor cerdo dedit tibi, culta Bononia, munus.

Fullo dedit Mutinae. Nunc ubi caupo dabit?

Habet enim absque interrogatione, *Nunc tibi copo dabit.* Sed hic rectius, opinor, servabitur illud, ubi, legeturque interrogando, *Nunc ubi, copo, dabis?* Sic enim, *Nunc ubi caupo dabis?* est in Iuniana, et erat quoque in editione Iosephi Langii Argentoratensi anni 1595. teste Besselio, qui ad eam contulit librum suum Berolinensem. Contra in *Epigr. 49.* eiusdem tertii libri, quod est ad Inuitorem, ubi vetustiores quidam cusi habent, *tibi Massica potas*, et recentius vulgati, *tu Massica potas*, quod manavit a Matth. Raderi conjectura, mihi videtur melior esse scripta lectio nostris et Gruterianorum Codicum,

Veientana mihi misces, ubi Massica potas:

Olfacere haec malo pocula, quam bibere.

Qui

Qui inuitauerat, miscebat conuiuis Veientana, et ipse potabat Massica uina. Se igitur, Poëta ait, pocula haec malle inmensa inuitatoris olfacere, quam bibere. *Epigr. 67. Lib. V. in Pontilianum:*

*Saepe salutatus, numquam prior ipse salutas:
Sic erit aeternum, Pontiliane, vale.*

Ita libri impressi, quod sciam, omnes; nec uidi quemquam, qui suspicionem mouerit de mendo. Optime tamen Regius,

Sic eris aeternum, Pontiliane, vale.

Hominem namque dislichio hoc eludens agrestem et inurbanum Poëta, Tu eris, inquit, et uocaberis Vale aeternum; quia neminem salutas prior, saepe salutatus ab aliis, sed recedens uale tantum dicis amicis. Nec puto respexisse ad Euandri in Pallantem dictum apud Virgilium *Lib. XI. Aen. v. 97.*

— *Salue aeternum mihi, maxime Palla,
Aeternumque uale.*

Id quod putabat Calderinus, quem et ipsum, *eris*, inuenisse credibile est suis in libris, male locum interpretatus, mea quidem sententia, hoc modo: *Vale est uerbum salutantis in discessu, et Pontificale est uerbum, quo in mortuos utebantur. Id Euander in Pallantem usurpauit apud Virgilium. Ancipiti igitur uerbo iocatur Poëta, et quasi uideatur recusare se salutatorum amplius Politianum, ait, tu eris uale aeternum; cum tamen intelligat, tu mihi eris mortuus: nam uale aeternum dicebatur in mortuos. Lib. VI. Epigr. 3. de Domitiani filio:*

Nasce-

*Nascere, Dardanio promissum nomen Iulo,
 Vera Deam soboles: nascere, magne puer.
 Cui pater aeternas post secula tradat habenas:
 Quique regas orbem cum seniore senex.
 Ipsa tibi niveo trahet aurea pollice fila,
 Et totam Phryxi Iulia nebit ouem.*

Niveo pollice longaeuitatem figurari vult Farnabius. Ego mallem interpretari candidum ac nitentem, vt et Ouidius *marmoreum* tribuit puellae *pollicem* L. XIII. *Metam.* v. 746. et Propertius L. II. *El.* 1. v. 9. *digitos eburnos.* Et e contra Claudianus *Epith. Honor.* v. 19.

— *Et, mox quos horruit Ide,
 Thessalicos roseo necebat pollice crines.*

Sic enim malo cum olim vulgatis, quod Propertio *lappos formare capillos* Lib. I. *El.* 3. v. 23. et L. III. *El.* 8. v. 14. *presso pollice fingere comas,* quam *pecebat,* vt post Heinsium edidit etiam Gesnerus. Et idem Claudianus *Epith. Pallad.* v. 25. *seqq.*

— *Peruenit ad cures
 Vox incunda Deae, strepituque excita resedit,
 Et reliquum nitido deterfit pollice somnum.*

Sed sensus hic certe sit melior, cum Berolinensi, *inuito pollice,* si rescribas pro *niveo.* Ipsa tibi Iulia, inquit, Titi filia, Domitiani neptis, cui partes dabunt suas Parcae, pro amore suo inuito pollice, quia fecare etiam debet, nebit felicia vitae stamina. Nec lusisse fere dubitem in ambigua voce Poëtam, cum et accipi posset pro inimico pollice; quia, vt refert Suetonius in *Vita Domit. Cap.* 22. nepti suae impensius amatae patruus

94 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

truus ipse, frequentibus abortiuus datis, causa extiterat mortis. *Epigr. 16. ad Priapum:*

*Tu qui pene viros terres, et falce cinaedos,
Iugera sepositi pauca tuere loci.
Sed tua non intrent vetuli pomoeria fures;
Sed puer, aut longis pulchra puella comis.*

Emendo ex vetere nostro,

*Sic tua non intrent vetuli pomoeria fures;
Sed puer, et longis pulchra puella comis.*

Sic tua, invenit etiam in scriptis et vetustioribus editis, reponendumque censebat in locum illius, *Sed tua*, quod Iuniana inuexit, Gruterus. Et videtur in animo habuisse Noster, cum haec scriberet, illud Tibulli *L. II. El. 5. extr.*

*Annu: sic tibi sunt intonsi, Phoebe, capilli:
Sic tua perpetuo sit tibi casta soror.*

Quem locum aemulatus quoque est *Lib. IV. Epigr. 45. ad Phoebum:*

*Haec tibi pro nato plena dat laetus acerra,
Phoebe, Palatinus munera Parthenius.
Ut qui prima nouo signat quinquennia lustro,
Impleat innumeras Burrus Olympiadas.
Fac rata vota patris: sic te tua diligit arbor,
Gaudeat et certa virginitate soror.
Perpetuo sic flore nices: sic denique non sint
Tam longae Bromio, quam tibi, Phoebe, comae.*

Ibi in Regio etiam est nostro, vt in Palatino veterrimo Gruteri, eoque MS. quo vsus olim Modius Nouantiquar.

quar. *Lesion. Epist. 75.* et idem in membranis N. Heinsio inspectis *ad Ouid. II. ex P. El. 2. v. 82. et Met. IV. v. 387. tua arbor*, laurus scilicet, in quam Daphne puella fuit conuersa; non *uxor*, quod plerique libri retinent. Videturque respexisse Martialis ad illud Apollinis apud Ouidium *L. I. Metam. v. 557.*

— *Coniux quoniam mea non potes esse,
Arbor eris certe mea.*

At, si quid ego video, a Poetae manu est, *Fac rata vota patris*, nec Heinsio auscultandum corrigenti, *Fer rata vota patri*; quamuis, quod in membranis repererat Heinsius, *Fer rata vota patris*, habuerit quoque a manu prima, indice Besselio, Regius, idque ineptus censor cum non intelligeret, *Ferrea* exculperit atque correxerit. Aut vero pro *et* (vt obiter id addamus) est etiam in *Epigr. 71. Lib. VII.* vbi scribendum omnino fide veteris nostri,

*Gratus sic tibi, Paule, sit December:
Nec vani triplices, brutesque mappae,
Nec turis veniant leues selibrae;
Sed lances ferat, et scyphos auorum,
Aut grandis reus, aut potens amicus.*

Nam minus recte hodie editur, *aut scyphos auorum.* Sic quoque (vt in transitu et ea de re Lectores admo-
neam) censeo emendandum *Lib. X. Epigr. 87. v. 15.*

*Mirator veterum senex scyphorum,
Donet Phidiaci toreuma coeli.*

Nam *qui* isti, quod iam I. F. Gronouius vidit, qui scribendum suspicabatur, *laborum*, nihil huc faciunt. *Lib. VIII. Epigr. 34.* in lactatorem:

Arche-

Archetypum Myos argentum te dicis habere :

Quod sine te factum est, hoc magis archetypum est.

Rectius Berolinensis, *hoc magis archetypum*, excluso posteriore, *est*, quod ingrate proxime repetitur. Et in fine iudem carminis optime, ut equidem existimo, eandem voculam omittit *Lib. XII. Epigr. 2.*

Quae modo litoreos ibatis carmina Pyrgos,

Ite Sacra, iam non puluerulenta, via.

Hactenus editum,

Ite sacra; iam non puluerulenta via est.

De Via Sacra, in qua, Varrone auctore *Lib. I. Cap. 2. de R. R.* venalia prostabant Romae poma et fruges, vide quae notarunt doctissimi viri, P. Burmannus maior *ad Ouid. Art. Amand. L. II. v. 266.* et P. Secundus Burmannus *ad Propert. L. II. El. 18. v. 6.* Similiter autem corruptus etiam apud Ovidium locus est, eadem inculcata a librariis voce, quos rhythmus, puto, in pentametro offendeat, initio *Epist. VIII. Heroid.* ubi verba illa Hermiones sic videntur constituenda:

Pyrrhus Achillides, animosus imagine patris,

Inclusam contra iusque piumque tenet.

Quam potui, renui; ne non invita tenerer:

Cetera femineae non valere manus.

Quid facis, Aeacida? non sum sine vindice, dixi:

Haec tibi sub domino, Pyrrhe, puella suo.

Vulgo illic legitur *suo est*. At verbum substantivum, quod testatur doctissimus Iac. Fr. Heusingerus in Goth.

Ephr.

Ephr. Lessingii *Beyträgen zur Gesch. und Litterat. aus den Schätzen der Bibliothek zu Wolfenb. Tom. III. p. 37.* in Guelpherbytano primo ac tertio non comparet, transponitque quartus, *sub domino est.* Scripsi quoque, *Quam potui*, id est, quantum potui, quod habebat, teste Heinsio, Mentelianus liber pro varia lectione, ubi editur, *Quod potui.* Et sic obiter corrigendum dico vexatissimum eiusdem Poëtae locum, cui itidem corrumpendo fuerit sonus ille in inciso et extremo aequalis, auribus, ut videbatur, insuavis, *Epist. IV. v. 20. et seqq.*

*Venit amor grauius, quo serius. Vrimur intus,
Vrimur; et caecum pectora vulnus habent.
Scilicet ut teneros laedunt iuga prima iuencos,
Frenaque vix patitur de grege captus equus:
Sic male vixque subit primo rude peccus amori;
Sarcinaque haec animo non sedet apta meo.
Ars fit, ut a teneris crimen cum discitur annis:
Quae venit exacto tempore, peius amo.*

Id est, si qua venit exacto tempore. Ut apud Liuium *L. III. Cap. 19.* *Aulus ille Virginius, quia in Capitolio non fuit, minus supplicii, quam Ap. Herdonius, meruit? Plus hercule aliquanto, qui vere rem aestimare velit. Vulgo editur, peius amat. Et memini olim placere, Quis venit e. t. peius amat. Simile est illud *Epist. VII. v. 30.**

Sed queror infidum, quæstaque peius amo.

In carmine autem Nostri, quod supra priore loco emendauimus, (ut eo reuertar, vnde sum egressus) illud, *Quod sine te factum est*, a Nic. Heinsio *ad Petron.*
Kochl. *Interpr. L. II.* G Cap.

Cap. 52. qui, *Quid si a te factum est? hoc magis archetypum esse, coniiicit scribendum, cum, quod proferant libri editi, nullum, ipso iudice, prae se ferat acumen, equidem nollem mutatum. Argutia enim iocusque Epigrammatis, quod monuerat iam Adr. Turnebus Aduersar. L. XXI. Cap. 15. latere videntur in vocabulo factum est. Dieis te, inquit, habere toreumata argentea operis antiqui; sed verbosa ostentatione argenti tui multum detrahis pretio, efficisque, ut vasa tua conuiuio molestiae taedioque sint; adeo ut argentum factum, id est vasa, si sine te sit, et si absis, magis sit archetypum, id est pluris censeatur, antiquiusque videatur. Ceterum admonet hic me Martialis locus Ciceroniani illius, in quo sincera mihi semper visa vetus lectio, in Verrem III. Cap. 4. Quid? hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita viuere in pecunia tenui, ut prorsus nihil acquirere velimus: ut dignitatem vestram, populi que Romani beneficia non copiis, sed virtute tueamur? istam, rebus omnibus undique ereptis, impune eludentem circumfluere, atque abundare? huius argento domus vestras, huius signis et tabulis forum, comitiumque ornari? praesertim cum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis? Verrem esse, qui vestras villas suis manibus ornet? Verrem esse, qui cum L. Mummius certet; ut plures hic sociorum vrbes, quam ille hostium, spoliasset videatur? plures hic solus villas ornamentis fauorum, quam ille fana spoliis hostium, ornasset? Et is erit ob eam rem vobis carior, ut ceteri libentius suo periculo vestris cupiditatibus seruiant? Ibi quod est a Grutero, dominia vestra, pro domus vestras, nec inuentum*

ab

ab eo opinor in membranis, sed sumtum forte a Cu-
 iacio, qui sic legi ait in manu exaratis *Lib. XI. Ob-*
feru. Cap. 12. aut ex Nonio in *Dominus*, qui reperisse
 quidem videtur in libris suis, *dominia*, quamvis cor-
 rupte verba laudentur, id post Gesnerum *Thef. L. L.*
 in v. *Dominium* etiam τῶ πᾶντο Ernesto in nouissima
 Ciceronis editione probari, cum iam recte reuocasset
 Graeuus veterem lectionem, equidem demiror. *Do-*
mus vestras, inquit doctor quondam noster in *Clauī*
Cicer. p. 489. non potest esse a Cicerone, quod nullum
exemplum poterit afferri, quo argento domus ornari
dicatur. Signa in domorum ornatu commemorari
memini, argentum non item. Nam et ita Lucretius
Lib. II. v. 27.

Nec domus argento fulget, auroque renidet.

Et Horatius *Lib. IV. Carm. II. v. 6.*

Ridet argento domus.

Itemque Seneca de *Tranqu. Cap. 1. Placet minister*
incultus et rudis vernula, argentum graue rustici pa-
tris, sine ullo opere et nomine artificis, et mensa non
uarietate macularum conspicua, nec per multas elegan-
tium dominorum successiones ciuitati nota, sed in usum
posita, quae nullius conuiuiae oculos nec voluptate mo-
retur, nec accendat inuidia. Et ipse denique Epi-
 grammatographus noster *Lib. VIII. Epigr. 6.*

Archetypis vetuli nihil est odiosius Eulii.

Fista Saguntino cymbia malo luto.

Argenti furiosa sui cum stemmata narrat
Garrulus, et verbis mucida vina facit.

Quo loco sese valde mihi probant Lipsii *Epistoliar. Quaestion. Lib. I. Epist. 5. fumosa stemmata*; quamvis nihil hic variet MS. Regius, nec alii hanc differentiam reppererint in suis. Sic enim, praeter Ciceronem et Iuvenalem a Lipsio iam annotatos, etiam Prudentius, qui respexit forte ad Martialem, *Hymno XII. Cathem. v. 193. seqq.*

*Quin et propago degener,
Ritum secuta inconditum,
Quaecumque dirum feruidis
Bahal caminis coxerant,
Fumosa auorum numina,
Saxum, metallum, stipitem,
Rafum, dolatum, seffile,
In Christi honorem deserit.*

Ita legendus, nec sine libris, me iudice, iste locus Vulgo editur, *coxerat, et seffilem.* Pergamus in Martiale ad *Epig. 39. Lib. IX.* quod est ad Agathinum:

*Summa licet velox, Agathine, pericula ludas;
Non tamen efficies, ut tibi parma cadat.
Nolentem sequitur, tenuesque reuerfa per auras
Vel pede, vel tergo, clune, vel ungue sedet.
Lubrica Corycio quamuis sint pulpita nimbo,
Et rapiant celeres vela negata noti:
Securos pueri neglecta perambulat artus,
Et nocet artificii ventus, et vnda nihil.
Ut peccare velis, cum feceris cinnia, falli
Non potes: arte opus est, ut tibi parma cadat.*

Initio carminis, *laudas, pro ludas, est in Regio nostro,* et e tribus Guelpherbytanis, *pericula laudes, corrigere*
iubet

iubet G. E. Lessingius *Scriptor. Miscellan. Tom. I. p. 274.* vertens: *Rühme dich nur, gewandter Agathon, wie viel Gefährniss bey deiner Kunst sey! Es steht ja doch nicht in deiner Macht, das Schild fallen zu lassen; es verfolgt dich wider Willen.* Verum haec scribentis Viri perspicacissimi oculis nebulas obhaesisse manifestum est, cum nihil sit ista Guelpherbytanorum Codicum lectione hoc loco alienius, et proba omnino lectio vulgata, quam bene explicat Domitius Calderinus hoc modo: *Ludas summa pericula, constructio Graeca est, qui dant accusatiuum his verbis: id est, ludas in summo discrimine, et tentes difficillima quaeque.* Et in Propertio similem notauimus errorem *Lib. III. Eleg. 12. initio:*

*Multa tuae, Sparte, miramur iura palaestrae,
Sed mage virginem tot bona gymnasi;
Quod non infames exercet corpore ludos
Inter luctantes nudam puella viros.*

Illud enim, *ludos*, vt recte hodie legitur, pro *laudes*, debemus pulchrae Io. Aurati emendationi, prodente id Guil. Cantero *Nouar. Lect. Lib. II. Cap. 14.* nec sequar Th. Dempsterum *de Etrur. Regali Lib. III. Cap. 74. p. 421.* luctae intelligentem infames laudes. Rectum autem videtur, quod verfu Epigrammatis quarto praefert liber Regius, et item Modianus, Palatinusque Gruteri, *crine*, pro *clune*. Confirmat enim et hoc Domitius, *Agathinuum*, inquiens, *laudat, qui parmam ita in theatro iactabat, vt nusquam caderet, sed modo crinibus exciperetur, modo pede.* *Lib. XI. Epigr. 43.* quod est ad *Vxorem, v. 9. et seq.* (taedet

enim integrum eum locum describere) haecenus in editis omnibus ita legitur:

*Briseis multum quamuis auersa iaceret,
Aeacidae propior laeuis amicus erat.*

Sed ubi, *vultum quamuis auersa*, pro *multum quamuis auersa*, malebat cum vno Vossiano Codice P. Burmannus ad Ouid. *A. A. Lib. III. v. 786.* ego ex Bero-
linensi meo repono,

Briseis vultu quamuis aduersa iaceret.

Quae vera procul dubio, et elegantissima lectio. Et quod $\tau\delta$ *vultu aduersam iacere* contrarium, *dorsum dare calenti*, legitur in veteri Epigrammate *Anthol. Lat. Tom. I. p. 631.* quod hic adscribam totum, uti sciendum esse censeo, mendis nunc quidem varie, meo animo, deformatum:

Moribus et vultu mulier quaeratur amanda,

Horrida nec facies multo celetur ab auro.

Si quis erit sponsus, talem qui ducat avarus,

Ipse suam horrebit; feritas dissoluet amorem.

Illa calens veniet, dorsum dabit iste calenti;

Cogeturque suo clunem summittere osello,

Concubitu turpi monstrum paritura biforme,

Quemque suum mater timeat pertingere natum.

Discite formosas aurum superare puellas.

Vulgo nullo sensu legitur,

Moribus et vultu mulier quaeratur habenda.

Horrida nam facies multo celatur ab auro.

Amandus vero et habendus ubique fere permutantur in MSS. Vide, si tanti est, Burmanno notata ad Ouid. Epist.

Epist. XX. v. 228. et Amor. III. El. 12. v. 6. aliisque,
 quae ex Indice petere est, locis. At frustra hic P.
 Burmannus Minor contra fidem codicum tentabat le-
 gere, *Moribus et cultu. De Medea apud Ovidium*
Hypsipyle Epist. VI. v. 83.

Nec facie, meritisque placet; sed carmina nouit.

Quomodo scribendus procul dubio iste locus e scriptis
 partim Nic. Heinſii, partim Iac. Fr. Heuſingeri in *Leſ-
 ſingii Beytr. zur Geſch. und Litterat. III. p. 28.* vbi
 edidit Burmannus, *meritisue, et carmine nouit.* Fir-
 matur enim loco ſimili *L. I. Amor. Eleg. 8. v. 5.*

Illa magas artes, Aeaeaue carmina nouit.

Et apud Propertium optat Tarpeia *Lib. IV. El. 4. v.*
49. ſeq.

O uinam magicæ noſſem cantamina Muſæ;

Hæc quoque formoſo lingua tuliffet opem.

Quem locum ſaniſſimum proſecto miror inepta conie-
 ctura tentari a P. Burmanno Secundo. Apud Ouidium
 autem eadem mox *Hypsipyle v. 94.*

— *Male quaeritur herbis,*

Moribus et vultu conciliandus amor.

Et Naſo ipſe eleganter *de Ornatu Faciei v. 43 ſeqq.*

Prima ſit in vobis morum tutela, puellæ:

Ingenio facies conciliante placent.

Certus amor morum eſt: formam populabitur ætas,

Et placitus rugis vultus aratus erit.

Et ſic apud Phædrum quoque *Lib. III. Fab. 8. pater,*
 qui habebat filiam turpillimam, idemque inſigni ac pul-
 cra

cra facie filium, amplexus vtrumque, et carpens oscula,

Quotidie, inquit, speculo vos vti volo,

Tu formam ne corrumpas nequitiae malis:

Tu formam vt istam moribus vincas bonis.

Quem puto respexisse ad Titinnianum illud apud Nonium in *Tandem*,

Sin forma odio sum, tandem vt moribus placeam viro.

Vti vere emendauit corruptum vulgo, *Symphonia odio sum tandem*, Lipsius *Antiquar. L. I. Cap. 2.* Malui vero et post paulo in Epigrammate cum libro Salmasii, *clunem, non furas, summittere asello*; vt apud Iuuenalem *Sat. VI. v. 335.*

— *Mora nulla per ipsam,*

Quo minus imposito clunem summittat asello.

Denique versu penultimo reposui, *Quemque suum mater timeat pertingere natum*, vt ediderat iam Binetus, pro *mulier t. p. n.* Cogitabat enim illa Lucani *Lib. I. v. 562. seq.*

Monstrisque hominum partus numeroque modoque Membrorum; matremque suos conterruit infans.

Claudianus *L. I. in Eutrop. v. 1. metuenda pignora matri vocat.* Voces autem illas, *auerfus* et *aduersus*, (ad Martialem meum vt reuertar) turbari saepe in codicibus, multis docuerunt Drakenborchius *ad Sil. Italicum L. II. v. 618. L. VII. v. 595.* et *ad Liu. L. II. Cap. 31.* Heinsiusque et Burmannus *ad Ouid. Epist. VII. v. 4. et I. Amor. El. 9. v. 11. itemque II. Met. v. 476.*

v. 476. et alibi. Sic recte praetulerunt Viri docti apud Tibullum *L. III. El. 3. v. 27. seqq.*

At si pro dulci reditu quaecumque videntur,

Audiet auersa non meus cure Deus:

Nec me regna inuent, nec Lydius aurifer annis,

Nec quas terrarum sustinet orbis oper.

Vbi vide Broukhufium. Et sic legitur nunc, legendum est apud Propertium *Lib. IV. Eleg. 1. v. 73. seqq.*

Quo ruis imprudens vage dicere facta, Properti?

Non tua sunt dextra condita fila colu.

Auersis Charisyn cantas: auersus Apollo

Poscitur inuita verba pigenda lyra.

Ita enim constituendum cenfeo locum illum, in quo, *Auersis Charisyn cantas*, est emendatio N. Heinsii, cum vulgaretur antea inepta, aut nulla sententia, *Accerfis lacrymis cantus*. Parum autem placebat illud eiusdem Heinsii, *Non sunt ah dextra*, vocus istius modi, *ah, o, io*, nimium saepe praeter rem inculcantis; licet et hoc vulgatum, *a dextra*, commutarit cum Broukhufio P. Burmannus Secundus: nec probo repositum, *vaga facta*. Ouidio autem *Epist. XII. v. 63.* reddendum sine controuersia, quod in multis exaratis inuenit Burmannus, et in quatuor Guelferbytanis suis Heusingerus,

*Disiectamque comas, aduersaque in ora iacentem
Inuenit.*

Id enim est, cubantem in faciem, vel in ora lecto aduersa; non, quod Burmannus ita explicat, ediditque

cum prius vulgatis, *aversa in ora*. Denique et apud Martialem scribendum *Lib. IX. Epigr. 67.*

*Vxor cum tibi sit formosa, pudica, puella:
Quo tibi natorum iura, Fabulle, trium?
Quod petis auerso supplex dominoque, deoque,
Tu dabis ipse tibi, si potes arrigere.*

Vulgo legitur, *Quod petis a nostro*; pro quo reperit in Regio nostro Besselius, *Quod petis aduerso*, et a manu prima, *adurfo*; Burmannus autem in *Addend. ad Ouid. Tom. IV. p. 242.* sibi inuentum memorat in vno Vossiano, *auerfo*, in altero, *aduerfo*, quod ipse putabat verum. Apud Gratium autem *Cyneget. v. 147. Jegg.*

*In quinos sublata pedes hastilia plena
Caede manu, dum pomiferis aduertitur annus
Frondebis, et tepidos autumnus continet imbres;*

non audio Ill. Wernsdorfium, *auertitur*, suadentem, nec interpretantem Burmannum, dum cognoscitur, animaduertitur autumnus per frondes pomiferas. Sensus est: quando adducitur, et aduenit annus cum pomiferis frondibus. Pergamus adhuc bene mereri de Martiale. *Lib. XI. Epigr. 79.* ad Victorem sponsum, cui consulit, vt ante nuptias discat muliebrem palaestram a perita meretrice:

*Vtere femineis complexibus, vtere, Victor,
Ignotumque sibi mentula discat opus.
Flammea texuntur sponsae, iam virgo parata est:
Tondebit pueros iam noua nupta tuos.
Paedicare semel cupido dabit illa marito,
Dum metuit teli vulnera prima noui.*

Saepius

Saepius hoc fieri nutrix, materque vetabunt,

Et dicent, vxor, non puer, ista tibi est.

Heu quantos aestus, quantos patiere labores,

Si fuerit cummus res peregrina tibi!

Ergo Suburanae tironem trade magistræ.

Illam virum faciet: non bene virgo docet.

Quod hic in vulgatis est versu tertio, id vitiose esse, si quid video, conuincit ineptum illud, iam *virgo parata est*: nec melius, quod edidit ex Palatino et quarto suo Gruterus, iam *virgo paratur*. At indubitanter corrigendum ex Regio,

Flammea texuntur, spondæ iam virgo paratur.

Idque cum huic loco sit aptissimum, miror tamen ita Besselio non arrisisse, vt adscripserit, enotata hac libri sui lectione: *An, sponso? Sed non muto. Spondæ vero verbum ex emendatione praeclara N. Heinlii Adversar. Lib. I. Cap. 3. vbi antea legebatur, longa, a P. Burmanno Iuniore repositum, legitur nunc in Epigrammate venustissimo, quod adscribam integrum ex Anthol. Lat. Tom. I. p. 639.*

Sit nox illa diu nobis dilectâ, Nealce,

Quæ te prima meo pectore composuit.

Sit torus, et lecti genius, secretaque sponda,

Quis tenera in nostrum veneris arbitrium.

Ergo age duremus, quamuis adoleuerit ætas,

Vt amurque annis, quos mora parua tenet.

Fas et iura sanunt veteres extendere amores:

Fac, cito quod coeptum est, non cito desinere.

Similem quoque librarii noto errorem ex Suetonii *Iulio Cap. 49.* vbi Dolabellam Caesarem, qui delictum Ni-
come-

comedis audiebat, *spondam internam regiae lecticae* dixisse scribit: ibi enim male liber Regius a Beselio collatus, *sponsam*. Atque haec quidem sufficiant hoc loco ad facetissimum Epigrammistam, Martialem. Revertimur ad ICtos.

CAPVT X.

Alii Digestorum, et Codicis etiam quidam loci restituti, partim de coniectura, partim ope exemplarium et Βασιλικῶν. Paulus emendatus in Sententiis. Lactantius exutus glossa. Suetonii de vetere libro locus castigatus.

I. **V**erbis quibusdam omissis adeo deprauata est quotidiani in foro vsus *L. 44. D. Mand.* vt nullus verus sensus percipi queat: quam, cum opem hic libri non ferant, probabili saltem coniectura emendare licebit. Vlpiani haec sunt in Florentino exemplari verba: *Dolus est, si quis nolit persequi, quod persequi potest: aut si quis non exegerit, quod exigere, soluere.* Haloander, quo vitium in crustaret Tuscae membranae manifestum, vuculas solum adscripsit duas; *aut si quis non exegerit, quod exigere potest, aut soluere.* Vulgo excusis est, *aut si quis non exegerit, quod exigere potest: aut si quis nolit soluere, quod exegerit.* Basilica denique versio *Tom. II. p. 155. A.* sic habet: *Δόλος ἐστὶ τὸ μὴ ποιῆσαι τὴν ὁ δύναται, ἢ τὸ μὴ δεῖναι τὸ ἀπειρηθῆναι.* Et sane videntur Graeci codices habuisse non minus corruptos, quam Florentinus

tinus est liber, vtque integra esset sententia, inseruisse
 ἢ τὸ μὴ, et τὸ ἀπαρτῆθῃ. Neque diffiteor, culpam
 deprauati loci contulisse aliquando in Tribonianum,
 quem breuitati opere in magno studentem, suspicabar,
 vno verbo illo, *soluere*, addito, indicare voluisse, in eo
 quoque dolum esse, si quis non soluat, quod possit
 soluere. Contra Ill. Püttmannus *Coniecturis ad loca*
quaed. Iur. deprau. §. 4. Sylloges eius Varior. p. 74.
 Vlpiano succurrendum putabat hoc pacto, vt, *potue-*
rit reposito pro *soluere*, legeretur, *aut si quis non*
exegerit, quod exigere potuerit. Verum damnant
 eam coniecturam Graeci Iuris conditores, quos inue-
 nisse hoc loco verbum, *soluere*, manifestum est. Ex
 quo neque Nic. Catharino possum assentiri, *quod exi-*
gere solet legenti Obseruat. et Coniecturar. Lib. III.
Cap. I. Thes. Meermann. Tom. VI. nec Bynkershoe-
 kio, *quod exigere solüere*, pro soliti fuerunt, reponen-
 ti in *Annotatione ad h. l. et Obseru. Iur. Rom. Lib.*
VIII. Cap. 2. Mihi certum propemodum videtur, pe-
 riisse versum fere vnum incuria librarii, eoque reducto, sic
 scripserim: *Dolus est, si quis nolit persequi, quod per-*
sequi potest: aut si quis non exegerit, quod exigere pot-
est: aut si quis nolit soluere, quod potest soluere. Errori
 enim etiam huic, vt saepe multis, ansam dedit iteratio
 nominis, *potest*: firmatque plane suspicionem ordo, et
 res ipsa. Nam et ecce hunc in modum Dominus §. 9.
L. 8. D. h. t. Dolo autem facere videtur, qui id, quod
potest restituere, non restituit. Et *L. 36. D. de Pecul.*
Videtur autem dolo facere dominus, qui, cum habe-
ret restituendi facultatem, non vult restituere. Item
 in *L. 1. §. ult. D. Depos.* Quia autem dolus duntaxat

in

in hanc actionem venit: quaesitum est, si heres rem apud testatorem depositam, vel commodatam distrahit, ignarus depositam, vel commodatam: an teneatur. Et quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen vel de pretio teneatur, quod ad eum peruenit? Et verius est, teneri eum. Hoc enim ipso dolo facit, quod id, quod ad se peruenit, non reddit.

II. Ait Vlpianus L. 14. §. 4. D. de Religios. vt in omnibus, quae videre contigerit, exemplaribus conscripta extat: *Impensa peregre mortui, quae facta est, vt corpus perferretur, funeris est, licet nondum homo funeretur. Idemque, et si quid ad corpus custodiendum, vel etiam commendandum factum sit: vel si quid in marmor, vel vestem collocandam.* Et bene quidem funeris impensis peregre mortui annumerari id, quod ad corpus commendandum temporariae sepulturae erogatum erat, nec in his verbis emendatione opus esse ab aliis tentata, docuerunt Rad. Fornerius *Rer. Quotidianar. Lib. III. Cap. 6. Th. Otton. Tom. III.* et S. H. van Idsinga *Varior. Iur. Ciu. Cap. 20.* Verum quid sit, *in vestem collocandam*, vereor, vt a quoquam commode possit explicari: neque id factum arbitror a Iac. Voorda *ad L. Falcid. Comment. Cap. 8.* aut a Io. Lud. Conrado *Tom. II. Opusculor. e Iur. Ciu. p. 9.* Sed nec Bynkershoekii sententiam sequimur *Observat. Lib. VII. Cap. 25.* legentis, *in marmor, vel vestem collocandam: hoc enim parum apte iungeretur antecedentibus, si quid ad corpus custodiendum, vel etiam commendandum factum sit.* Ego omnino a manu Vlpiani opinor fuisse, *vel si quid in marmor,*
vel

vel vestem collocatum, hoc est impensum, erogatum sit. Marmoris autem, id est sarcophago, etiam in *L. 37. pr. D. cod.* iunguntur vestes sepulcrales, si sequaris egregiam, me quidem iudice, emendationem Cuiacii *Observat. Lib. V. Cap. 40.* cum Graecis legentis, *vestiaria*, pro *vestitura*; non pro *vestigalia*, pro quo inibi habent id verbi Vulgatae et Norica. Quo loco (vt id obiter moneam) si quis inspexerit Goettingensem, quae Gebaueri nomen mentitur, editionem; egregie turbatum reperiet, nec quisquam intelliget adscriptam ex Brenemanno annotationem. Neque vero aliter in *d. L. 14.* legisse videntur Graeci *Tom. VI. p. 802. C.* cum verterent, *καὶ τὰ περὶ τὴν Φυλακὴν τῆς σώματος, καὶ τὴν ἐνδοσιν, καὶ σαρὸν, καὶ τὸ παρθέσαι αὐτό.* De genere autem mendae his, quae notauius *Spec. I. Verisimil. Iur. Cap. 1.* et quae praefantissimus Ruhnkenius attulit *ad Vellei. Paterni. L. II. Cap. 29.* hic addemus, recte etiam in *L. 4. C. Ex quib. caus. infam. irrog.* Cuiacium *Comment. ad L. 1. C. de His qui in exil. pro relegatum*, reponere nobis videri, *relegandum*, et pro *damnandum, damnatum*, approbante id etiam Hug. Donello *Commentar. Iur. Ciu. L. XVIII. Cap. 8.* et Schultingio *Thef. Controversar. Dec. IX. §. 10.* et *ad Tit. D. de His qui not. infam. §. 9. p. 240.* Et similiter peccatum fuit *L. 23. pr. D. de Hered. petit.* vbi legendum reor cum eruditissimo Franc. Car. Conrado in nota ad Hoffmanni *Meletem. in Pandect. Diss. VI. §. 5.* adscripta, quam habeo cum reliquis eius ad hunc librum annotationibus, vt et supra dixi, e codice Ill. Iugleri, *Et puto, sequendam clausulam senatusconsulti*; nec mutata cum Hoffmanno

manno voce, *computet*: non cum Florentino, *sequentem clausulam senatusconsulti*: nec cum Vulgatis Noricisque, *sequentem clausulam senatusconsulti sequendam*. Denique et in istis apud Suetonium *Aug. Cap. 96. Circa Perusiam sacrificio non litante, cum augeri hostes imperasset*; tollo non abfimilem mendam, legoque cum scriptis quibusdam Oudendorpii, *sacrificio non litato*; idque fide scidarum etiam Berolinensium, quarum ope, si quando eum edere liceret, perquam multis locis integrior adhuc fieri posset Tranquillus. Verior autem omnino lectio est apud Suetonium, ut dixi, *sacrificio non litato*. Sic enim et Virgilius dixerat *L. IV. Aeneid. v. 50.*

*Tu modo posse Deos veniam, sacrisque litatis,
Indulge hospitio.*

Quamvis noue hoc dictum, positumque pro *Diis litatis*, velit Seruius. Sed et ita Iustinus *Lib. XX. Cap. 2. Litatis hostiis, obtentoque, ut rebantur, quod petebant, haud secus laeti, quam si Deos ipsos secum auerturi essent, puluinaria eis in naui componunt*. Imo et Antias Valerius apud Gellium *Lib. I. Cap. 7. Si hae res diuinae factae, riteque perlitatae essent, haruspices dixerunt omnia ex sententia processurum esse*.

III. Valde, meo quidem iudicio, corruptum est, quod ab eodem Vlpiano dictum traditur *L. 7. §. 1. D. de Iniur. illo loco: Quid ergo de lege Aquilia dicimus? Nam et ea actio principaliter hoc continet: hominem occisum non principaliter. Nam ibi principaliter de damno agitur; quod domino datum est: at*
in

in actione iniuriarum de ipsa caede, vel veneno, ut vindicetur; non ut damnum sarciat. Ita legitur nullo sensu hic Ulpiani locus, nisi quem inuito forte et multum reclamante Icto extorqueas, in Florentino Noricoque codicibus. Vulgo autem excusis est, quod Brenemannus annotare neglexit, *hominem autem occisum*. Vnde colligo, verbis istis Vulgatorum librorum in Florentinum exemplar immissis, totum locum sic emendandum esse, ut hoc modo legatur: *Quid ergo de lege Aquilia dicimus? nam et ea actio principaliter hoc continet, hominem occisum. Hominem autem occisum non principaliter: nam ibi principaliter de danno agitur, quod domino datum est: at in actione iniuriarum de ipsa caede, vel veneno, ut vindicetur; non ut damnum sarciat.* Qua oppido eleganti lectione restituta, dum contrariis opponit ICTus contraria, non tolli accusationem ait Corneliae legis, si quis seruo occiso velit agere Aquilia: etenim dari quidem et Aquiliam de homine occiso, sed non principaliter de caede, verum ad damnum emendandum. Atque eandem etiam secutus videtur lectionem Graecus in Basilicis Scholiastes *Tom. VII. p. 483. D.* Τι ἐν αὐτῷ εἰπομεν, inquit, περὶ Ἀκυιλίης; καὶ γὰρ καὶ ἔτος (sed legendum ἔτος, scil. νόμος) πρωτοτύπως τὴν τῷ ἀθροῦσι ἀναίρεσιν περιέχει· ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἰπὼν ὡς ἐν ἀντιθέσει λοιπὸν ἐπιφέρει τὴν λύσιν, καὶ λέγει ὅτι ἐν ἑστὶ πρωτοτύπως ἐπὶ τῷ Ἀκυιλίης ἢ περὶ φόνος ἐναγωγῆ, ἀλλὰ περὶ μόνου τῆς συμβάσεως τῷ δεσπότῃ ζημίαις. Obiter addam, *Tom. VII. p. 462. C.* Basilicum corrigendum esse hoc modo ex Latinis codicibus. εἰ μὴν ὅτι τόδε, ἢ τόδε, ἀλλ' ὅτι τόδε ὑπέσθη. Ut haec sit verborum illorum sententia: *Qui agit, de-*
Koehl. Interpr. L. II. H *bet*

114 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

bet specialiter dicere, quam iniuriam sit passus, neque se illud, aut illud, sed illud se passum. In Fabroti enim quod est editione, ε μὴ ἔτι τὸδε, ἢ τὸδε, ἢ τὸδε ἐπέση, ipse quoque vertit, non se illud, vel illud, vel illud passum.

IV. L. 16. §. 8. D. de Poen. ait in Florentinis Pandectis Claudius Saturninus: *Euentus spectetur, ut a clementissimo quoque facta.* Quamquam lex non minus eum, qui occidendi hominis causa cum telo fuerit, quam eum, qui occiderit, puniat. Locus est in prioribus manifeste mendosus: et corruptius etiam est Vulgo cufis, *Euentus spectetur, ut a dementissimo quoque facta*; ex facili quippe et saepe obuio literarum *cl* in *d* deflexu. Vide Drakenborchium ad Siliii Lib. II. v. 52. et Bünemannum ad Laëtant. Lib. V. Instit. Cap. 10. §. 4. quem Firmiani locum, tentatum nuper etiam a Iac. Fr. Heusingero ad Cicer. Offic. L. II. C. 7. p. 423. ut in hoc transcurfu emendem, cum in libris sit, *hac pietate dementius*, pro *h. p. clementius*, deletis istis, *hac pietate*, quae a Scholio esse suspicor, totum sic concipiendum esse censeo: *Ac ne quem videar inclementer incessere, aliquam mihi personam poetiicam sumam, quae sit vel maximum pietatis exemplum.* Apud Maronem rex ille,

— quo iustior alter

*Nec pietate fuit, nec bello maior et armis,
quae nobis documenta iustitiae protulit?*

*Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, caeso sparsurus sanguine flammis.*

*Quid potest esse dementius, quam mortuis humanas
victimas immolare, et ignem cruore hominum, tamquam*

quam oleo, pascere? Non repetam autem, (vt ad Saturninum redeam) quae commenti sunt Interpretes ad emendationem vitiosae, quae in Etrusco est libro, scripturae: nec enim placet Desid. Heraldi *Obseru. et Emendat. Cap. 1. Th. Otton. Tom. II.* H. Grotii item *Flor. Sparf. p. 215.* aliorumque ferro fere quaesita medicina. Neque Ill. Püttmanno assentior, qui *Aduersar. Iur. Vniu. Lib. II. Cap. vlt.* ita accipiendum censet, quasi scripsisset Saturninus, *Euentus spectetur, vtut a clementissimo quoquo caedes facta sit*: ea enim interpretatio, vtcumque acuta, vereor tamen, vt Latini fermonis ingenio satis conueniat: ne dicam, ab instituto etiam ICTi nonnihil aberrare videri. Etenim primum *clementissimus quisquis* est, quicumque, qui videtur: et tum non *vtut* legitur hoc in loco, sed *vt*, nisi id scribendo *VT* ita explices per geminationem. Neque vero isti Saturnini loco simile videri debet illud Ciceronis in *Verrem Lib. I. Cap. 2.* *Accessi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam, vituperationemque tollendam: vt, cum haec res pro voluntate populi Romani esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur: postremo, vt esset hoc iudicatum, vt finis aliquando iudiciariae controuersiae constitueretur.* Nam, *vt esset hoc iudicatum*, id est, quomodocumque hoc iudicatum esset: neque geminari velim syllabam cum Ant. Mureto *Variar. Lib. XIV. Cap. 12.* secutisque aliis, sed inuito I. Fr. Gronouio *Obseru. Lib. III. Cap. 6.* Nec longe aliter (vt caetera Gronouio notata omittantur) et Caesar dixit de *Gall. L. III. C. 9.* *Ac iam, vt omnia contra opinionem acciderent, tamen se plurimum nauibus posse.* Vbi *vt* est pro *quamuis*. Itaque et Plinius

*Lib. XXIII. Cap. 2. Surrentinum (vinum) veteres maxime probauere: sequens aetas Albanum aut Falernum. Deinde alia alii iniquissimo genere decreti, quod cuique gratissimum, ceteris omnibus pronuntians. Quin, ut constarent sententiae, quota portio tamen mortalium his generibus posset vti? Apud Columellam autem Lib. I. Cap. 1. prope extr. vulgo quidem legis: Nunc quoniam plerosque nostrum civilis ambitio saepe euocat, ac saepius delinet euocatos, sequitur, ut suburbanum praedium commodissimum esse putem, quo ut occupato quotidianus excursus facile post fori negotia contingat: et scribi volebat hic quoque Gellnerus, vtut occupato: nos existimamus veram esse lectionem Politiani et Lipsiensis Codicum, vel occupato. Equidem dixi iam nuper, cum de libro eruditissimi Icti sententiam dicerem in *Append. III. Biblioth. German. Commun. Sect. I. p. 430.* legendum videri, vt Haloander edidit, *Euentus spectetur, vt a clementissimo quoque facta:* hoc sensu, delicta a viro etiam clemente, nec feditioso, commissa puniri, non voluntate, sed euentu inspecto; cum contra in feditiosis etiam cogitata scelera, non perfecta adhuc, puniantur. Idque confirmabimus iam, quo de veritate lectionis minus dubitet posthac quisquam, ex Basilicis, quae sic habent *Tom. VII. p. 831. D. Ἀποτέλεσμα, ὡς ἐπὶ τῶν ἀμαρτανουμένων ἀπὸ τῶν πρῶτων ἀνθρώπων, εἰ καὶ ὁ νόμος ἐκ ἐσθῆ προσέχειν τῷ ἀποτελέσματι· ὡς ἐπὶ τῷ περιόνῳ ἐνόμῳ ἐπὶ τῷ φονεῦται. Itemque ex Scholiasta p. 855. C. cuius haec sunt verba: Ὁ μὲν πρῶτος ἀνὴρ καὶ μὴ ζασιώδης εἰ λαβῶν ὄπλα ὡς ἐπὶ φόνῳ ἐξέλθη, εἰ κολάζεται ὡς φονεὺς, εἰ μὴ καὶ τὸ ἀπέλεσμα γένηται· ἐπὶ τῶν (leg. ἐπὶ τῶν δὲ) ζασιωδῶν ἀνδρῶν,**

ἀνδρῶν, καὶ δι' ἃ τῆ ἀποτελέσματος ὁ σκοπὸς τιμω-
ρεῖται· ἔ γάρ εἰ ἐφόνευσε μόνον, τιμωρεῖ αὐτὸν, ἀλλ'
εἰ καὶ μὴ ἐφόνευσε. διὰ γὰρ μόνον τὸ ἐνόπλιος παριέναι
τιμωρεῖ.

V. Emendandam arbitror numeri notam apud
Paulum L. 13. D. de Negot. gest. cuius verba Floren-
tiaae sunt haec: *Debitor meus, qui mihi quinquaginta
debebat, decessit. Huius hereditatis curationem sus-
cepi, et impendi decem: deinde redacta ex venditione
vei hereditariae centum, in arca reposui. Haec sine
culpa mea perierunt. Quaesitum est, an ab herede,
qui quandoque extitisset, vel creditam pecuniam quin-
quaginta petere possim, vel decem, quae impendi. Iu-
lianus scribit, in eo verti quaestionem, ut animad-
vertamus, an iustam causam habuerim seponendorum
centum. Nam si debuerim et mihi, et ceteris heredi-
tariis creditoribus solvere; periculum non solum sexa-
ginta, sed et reliquorum (quadragesima — milium)
me praestaturum; decem tamen, quae impenderim,
retenturum, id est sola nonaginta restituenda: si ve-
ro iusta causa fuerit, propter quam integra centum
custodirentur, ne poena traiectionis pecuniae auge-
retur, aut ex compromisso committeretur; non solum
decem, quae in hereditaria negotia impenderim, sed
etiam quinquaginta, quae mihi debita sunt, ab herede
me consequi posse. Scribendum sine dubio, quicquid
obloquatur etiam Glossa, periculum non solum quin-
quaginta, sed et reliquorum quadragesima me praesta-
turum; decem tamen, quae impenderim, retenturum.
Hoc enim comprobatur conuersio Basilicae Tom. II. p.
309. D. Οὐ μόνον τὰ πενήκοντα νομίσματα ἀπόλω,
ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχρην με καταβαλεῖν καὶ ἐμαυτῶ καὶ τοῖς*

118 INTERPRETAT. ET EMENDAT.

δρανευσις, καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς ἐγινθονέη· τὰ δὲ δέ-
κα, ἅπερ ἑδαπάγησα, παρακρητῶ. Vocem autem,
milium, quam velut superfluum et alienam vncis in-
cludit Taurellus, tuetur quidem ad *L. Lecta Cap. 3.*
Tom. I. Opusculor. p. 17. Bynkershoekius: sed eam
Florentiae inductam, et ab omnibus editis exemplari-
bus, et quae manuscripta videre contigerit, abesse mo-
riet Brenemannus; et ex sequenti, *me*, enatam, credi-
bile est. Nec male denique expunxit, mea quidem
sententia, Haloander ista, *id est sola nonaginta resti-
tuenda*, quae ex scholio videntur accessisse, et absunt
quoque Basilio.

VI. Bene quidem audacissimam correctionem in
L. s. §. 1. D. de Reb. eor. qui sub tutel. a Iac. Voordz
Interpretat. et Emendat. Lib. III. Cap. 5. tentatam
reiecit Ill. Püttmannus *Probabil. Iur. Ciu. Lib. II.*
Cap. 9. §. 2. verum tam de lectione, quam de inter-
pretatione loci a praestantissimo ICto cogor dissentire.
Verba haec Vlpiani Florentiae: *Sed si curator sit furio-
si, vel cuius alterius non adulescentis: videndum est,
vtrum iure veteri valebit venditio, an hanc oratio-
nem* (Severi puta de rebus pupilli sine decreto non alie-
nandis) *admittemus. Et puto, quia de pupillis prin-
ceps loquitur, et coniunctim tutoribus curatores acci-
piunt, pertinere. Et de ceteris puto ex sententia
orationis idem esse dicendum.* Balbutiisse hic paulu-
lum pro follenni suo Vlpianum ait Püttmannus, *acci-
piuntur* vero legendum, *vice accipiunt*, et haec, *quia
coniunctim tutoribus curatores accipiunt*, sic intelli-
genda, coniungi eos in Oratione Severi. Ego pri-
mum, *coniuncti*, lego cum Vulgatis editionibus, quas
inspicere datum fuit, ipsaque membrana Florentina,
in

in qua ita scriptum extare testis est in nota apposita
 Taurellus, in textu Haloandrum secutus: et dein, ac-
 cipiuntur, repono itidem ex Vulgatis Noricisque libris,
 et scriptis quibusdam Brenemanni, ut hic sensus sit:
 Et puto, quia de pupillis Imperator loquitur, et con-
 iuncti tutoribus curatores accipiuntur, hoc est, finita
 tutela statim curatores accedunt, ad curatores furiosor-
 um et aliorum non adolescentium Orationem Severi
 pertinere; et de cetero quoque ob similitudinem ratio-
 nis idem esse dicendum. Quam lectionem interpreta-
 tionemque nostram confirmat etiam Accursius, cuius
 haec est ad hunc locum annotatio: *Et quod dicit, Et
 puto, soluit de curatoribus aduultorum, qui sunt con-
 iuncti tutoribus, eo quod finita tutela ipsi accedunt,
 ut Inst. Quid. mod. tut. fin. §. fin. et etiam ratione
 similitudinis.*

VII. Pandectarum quotquot extant formulis ty-
 pographicis descripta exempla, conueniunt in illo Pau-
 li, quod in *pr. L. 6. D. Iur. de Patron.* ita legitur: *Adi-
 gere iureiurando, ne nubat liberta, vel liberos tollat,
 intelligitur etiam is, qui libertum iurare patitur.
 Sed si, ignorante eo, suus filius adegerit, stipulatus
 fuerit: nihil ei nocebit. Certe si iussu patroni is, qui
 in potestate est, idem fecerit: dicendum est, cum hac
 lege teneri.* Miror autem, nemini ex eis, qui Pan-
 dectas corrigere professi sunt, suboluisse vitium, quod
 hisce verbis inest manifestum. Corrigen- dum, *qui li-
 bertam iurare patitur.* Quod et sumat Βασιλικῶν
 interpretatio *Th. Meerm. Tom. V. p. 1. Ὁ δεκτῶν, ἢ
 ἀνεχόμενος ὁμῶσαι τὴν ἀπελευθέρων, ὡς ἔ γαρ μὲ ἢ
 παιδοποιεῖ, ἐπιπέει τῶν πατρωνικῶν.* Et contrarium
 errorem errarunt *L. 16. D. de In ius voc.* Quae si-

tum est, an tutor pupilli nomine patronam suam sine permissu praetoris vocare possit. Respondi, eum, de quo quaeritur, pupilli nomine etiam in ius vocare patronam suam potuisse sine permissu praetoris. Scripserat Paulus, patronum suum. Sic enim Basilicus Interpretes Tom. I. p. 332. B. Ἀπελευθερος ὀνόματι τῶ παρ' αὐτῶ ἐπιτροπευόμενος, καὶ χωρὶς ἐπιτροπῆς τῶ πατρὸς καλεῖ τὸν πάτρωνα. Sub finem autem d. L. 6. ex Vulgatis codicibus Noricoque, et ex Graecis etiam, qui verterunt, τῆ ἀπελευθερα ὀμνύσῃ, ὡς ἔ γαμῆν, (sic enim, non ὀμνύσῃ γαμῆν, scribendum) συγχωρεῖται ὁ ὄρκος, pro Florentini exemplaris, permittitur iusiurandum, quod Cuiacio *Observat. Lib. XXI. Cap. 29.* valet pro remittitur, extinguitur, Lipsio ad *Tac. Annal. I. Cap. 8.* Iac. Gothofredo ad L. 3. C. *Th. de Div. reser.* aliisque suffragantibus, ego omnino cum I. F. Gronouio *Lib. IV. Observat. Cap. 2.* et in Burmanniani *Corporis Epistol. Tom. II. p. 612.* huncque secuto Abr. Wielingio *Lectio. Iur. Civil. Lib. II. Cap. 5.* reponendum esse censeo, remittitur iusiurandum.

VIII. Ulpianus in L. 5. §. 1. D. de S. P. R. *Neratius*, inquit, *libris ex Plautio ait, nec haustum pecoris, nec appulsum, nec tretae eximendae, calcisque coquendae ius posse in alieno esse, nisi fundum vicinum habeat: et hoc Proculum, et Atilicinum existimasse, ait. Sed ipse dicit, ut maxime calcis coquendae, et tretae eximendae seruitus constitui possit, non ultra posse, quam quatenus ad eum ipsum fundum opus sit.* Et hic Wielingius *Lib. I. Lectio. Iur. Civ. Cap. 18.* probat immutatum a I. G. Hoffmanno *Meletem. ad P. Diff. IX. §. 3.* verborum ordinem, *nec haustum, nec pecoris appul-*

appulsum. Sed rectius omnino iudicat acutissimus Franc. Car. Conradus, qui correctioni Hoffmannianae in ora libri sui adscripsit: *Imo haec lectio necessario retinenda. Loquitur enim ICtus de iis seruitutibus praediorum rusticorum, quae non regulis iuris definitae, sed inter reales et verbales fluctuant.* Vide L. 14. §. *fin. de Alim. leg.* Haec ille. Leue est, quod addo, *Sed ipse dicit, mox scribendum ex tribus Brenncmanni, Sed ipse adicit; Neratius puta ex Plautio allatis, scriptura Florent. Pandectis frequenti, nec tamen peculiari. Nam et Lucretius Lib. III. v. 890. seq.*

*Nec radicitus e vita se tollit, et eicit;
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.*

Item Martialis Lib. IV. Epigr. 54.

*Nil adicit penso Lachesis, fufosque sororum
Explicat, et semper de tribus una secat.*

Ac pariter subicit prima breui legitur apud Senecam Tragicum *Octau. v. 827.* vbi vide Viros doctos, et quae Dukerus ad *Flor. L. 1. Cap. 10. p. 79.* quosque laudat Iac. Frid. Heusingerus ad *Mall. de Metr. C. 8.* Vulgati autem codices nostro loco, (vt, vnde deslexi, redeam) Brenncmanno etiam iudice, praeferunt, *Sed et ipse adicit,* et Haloandrinus, *Sed et ipse dicit.* Estque idem error in Vulgatis, quos equidem viderim, omnibus L. 26. §. 6. *D. de Cond. indeb.* vbi pro Florentini, *Idem Marcellus adicit,* habent, *Idem Marcellus dicit.* In L. 25. §. 9. *D. de Aed. ed.* autem quod Pandectae habent Etruscae, *Praeterea in edicto adicitur sic: ET QVANTA PECVNIA etc.* vbi similiter Haloander, *dicitur,* scripsit pro *adicitur,* ego cum G. Budaeo *Annotat. ad P. Prior. p. 787.* restituendum

cen-

cenſeo ex Antiquis, *Præterea in edicto adicitur: Et ſi quanta pec. et quæ ſequuntur.*

IX. In *L. 2. C. de Obſequ. patron. præſt. Imp. Alexander* reſcribit Leontogono: *Libertæ, quæ voluntate patroni, aut iure nuptæ ſunt, non coguntur officium patronis ſuis præſtare.* Et ibi poni aut pro et, monet Accuſius. Equidem ego, cum ſæpe particulas, aut et ac, confuderint librarii, vt Bentleius docet ad *Horat. L. II. Serm. 1. v. 31.* qui recte, meo quidem animo, apud Plinium quoque *Paneg. Cap. 44. extr. Pauci adeo ingenio valent, vt non turpe honeſtumque, prout bene aut ſecus ceſſit, expetant fugiantue,* legebat pro vulgato, *bene ac ſecus,* hoc quamvis tuente Schwarzio, etiam hoc loco in diſpunctiuae locum reponendam arbitror copulam, vt ita legatur, *quæ voluntate patroni, ac iure nuptæ ſunt;* ac ſtatim interponendum moneo ex aliis vetuſtioribus libris, *non coguntur officium patronis ſuis de cetero præſtare.* Sic enim Graeci *Theſ. Iur. Meermann. Tom. V. p. 11. Ἐὰν ἀπελευθέρῃ κατὰ γνώμην τῷ πάτρωνος τῷ ἰδίῳ νομίμως γαμήθῃ, ἐκείνι ἀναγκάζεται ὑπηρεσίαν αὐτῷ παρεῖχεν.* Vbi perperam G. O. Reitzius poſt τῷ ἰδίῳ intercidiffe putabat ἢ vel ἡτοι; ſi Latino, inquires, *Codici fides.*

X. Reſcriptum dicitur fuiſſe ab Imp. Anaſtaſio in *L. 3. C. de Aduoc. diuerſ. iudicum,* vt vulgo eſt: *Iubemus pro tempore primatem aduocatorum fori viri illuſtris comitis Orientis, per biennium ſiſci patroni fungi officio, et ſolatia ſibi communi conſenſu deputata per idem biennium conſequi: hoc quoque tranſaſſo, profeſſionem aduocationis deponere: conſortio videlicet ſorordem aduocatorum ad quadraginta tantum viros redi-*

redigendo: ita ut, si qui superflui sunt iam eidem consortio sociati, de aduocationis officio minime reiciantur: nemine alio eis adiciendo, ne quadraginta virorum numerum aduocatorum consortium excedere contingat. Scribo hic primum, hocque transactio; et deinde, nemine alio eis adiciendo, donec quadraginta virorum numerum aduocatorum consortium non excedere contingat. Hoc enim sensus exigit: nec aliter Graeci *Th. Meerm. Tom. III. p. 33.* *ἕως ὅτε εἰς μέγες τεσσαράκοντα περιζῶσιν.* Quibus obseruatis, addatur et *προθύρονον* illud, in *L. 8. C. praec. tit. qui de Aduocatis diuerforum iudiciorum* inferibitur, legendum esse, a cohortalis, vel alterius vilioris conditionis nexibus; non a cohortis: quomodo et ex hac Theodosii et Valentiniani lege Graeci habent *d. l. p. 27.* *πάσης ταξιατικῆς, καὶ τῆς χείρονος ἐλευθεροθήσαν μετὰ τῶν κείρων τύχης.* Nec aliud suo in codice Accursium reperisse puto, qui, *Haec cohors*, inquit, *vilium officium. Inde cohortalis.* Quamquam ve-reor, ne ipsa haec glossa corrumpendo loco fuerit.

XI. Iustiniani sunt verba *L. 49. §. 7. C. de Episc. et cler.* Haec tamen omnia locum habere sancimus, quando non certi xenonis, vel certi ptochothrophii, vel certae ecclesiae nominatio a testatore subsequuta est, sed incertus est eius sensus. Sin autem in personam certam, venerabilemve certam domum respexerit, ei tantummodo hereditatem vel legatum competere sancimus, nulla Falcidia nec in hac parte intercedente. Quibus in verbis addubitat Io. Leunclauus *Notator. Lib. I. Cap. 21.* ne legendum sit, in ecclesiam certam; quia haec ita verterit Balsamo *Constitut. Ecclesiast. Collect. Lib. I. Tit. 3. §. 49.* *Εἰ δὲ εἰς πρόδηλον, εἰς Koehl. Interpr. L. II.* I ἀδηλον

ἀδελφὸν ὄνομα ἐκκλησίας, ἢ εὐαγγέλιος οἷα ἀπιδὼν κατέλιπεν, αὐτὸς μόνος λαμβάνει, μὴ ὑφιστάμενος Φαλκιδίου. Ego personae vocabulum mutandum, et locum restituendum video; sed scripserim potius, propius abiens a scriptura recepta, in xenonem certum.

XII. Paulus Libro V. Receptar. Sentent. Tit. 4. §. 15. *Carmen facit, inquit, non tantum, qui satyras et epigrammata, sed legitimam insectandi alicuius causam, quidue aliud alio genere componit.* Quibus in verbis non dubito vitium quoddam latere. Schultingius sensum aliquem fore ait, si scriptum esset, *sed et illegitimum insectandi alicuius causa quid aliud alio genere componit.* Quae coniectura ut nec suo auctori satis arrisisse videtur, itidem nec mihi Paulum ita scripsisse sit verisimile, nec, puto, fiet aliis. Mederi post Schultingium voluit eruditissimus Iod. Ioann. Struchtmeyerus *Animadversion. Criticar. Lib. I. Cap. 13.* rescribendo, *sed et elegiam insectandi alicuius causa.* Sed iure meritoque hoc quidem displicebat, qui et indicavit nobis Struchtmeyeri coniecturam, III. Püttmanno *Probabil. Iur. Ciu. Lib. I. Cap. 5. §. 8.* et ipse nihil immutandum censebat de vulgata lectione. Ego animum inducor manum primam fuisse, *sed et qui librum insectandi alicuius causa.* Et quod sequitur, *quidue aliud alio genere,* hoc ita intelligo: si picturam forte fecit, aut aliud non scriptum, quod pudorem alicuius laedat. Nam et ita Ulpianus iniuriarum teneri etiam eum scripsit *L. 5. §. pen. D. de Iniur. qui ἐπιγράμματα, aliudue quid sine scriptura in notam aliquorum producerit:* atque omnia haec carminis appellatione Paulus ait contineri.

 ADDEN-

A D D E N D A.

Amice Lector,

Absoluta igitur tandem mearum Iuris Ciuilis Interpretationum impressione, cuius recipiendi operis, vt extremo demum mense Iulio ad me venit secundus liber, et quarto ab hinc die primus quoque, chartis et formis luculentis vterque quam correctissime descriptus, vix vlla nuper spes erat, vt et curam eius editionis prope abiecissem; (quinguennium enim fere est, cum mitterem secundum Interpretationum librum ad Amicum Lipsiam, nec longo post tempore priorem quoque iam olim editum, sed auctum varie et correctum, vt curaret nostri laboris editionem: a quo et traditus denique nobili Lipsiensium Typographo, et bono et docto Viro, nunc prodit) itaque postquam excusum totum opus ab eodem Lipsiensi librario accepi, visum mihi est, non ab re fore, si deinceps hic et Addenda quaedam ad vtrumque libellum at-
texterem, quae vel memoriae non occurrerunt,

vt suis statim inferi possent locis, vel quae longo intervallo editum opus relegenti ex dictis explicanda magis visa, aut mutanda, adscriptis etiam, quae commissa a typothetis obuia se dederunt, nisi quod minutiora, et quae cuique facile emendare, hic annotare non visum, et his tamen nec magni fere momenti erratis. Illud non nego, defuisse mihi quaedam Critices subsidia, libros aliquot recentiores Scriptorumque veterum editiones: quorum si maior adfuisset nobis copia, et in opere ipso, et in his illi adiciendis, plura fortasse dedissem ac meliora. Quaecumque autem ea sint, quae Tibi nunc elargimur, Lector, vel aliquod studio nostro hac scriptione contulisse stipendium non inutile fuerit, nec ingratum fore laborem genuinae Iurisprudentiae et doctrinae solidioris candidatis speramus. Scripsi pridie Idus Octobres MDCCXCII.

AD LIB. I.

Pag. 16. vers. 22. lege *Φησιν*, et *συνάδει*.

P. 18. v. 6. *βαύζες*, pro *βαύζες*.

P. 19. v. 25. suppones. P. 21. v. 17. item, pro *idem*.

P. 22. v. 6. post haec, *habebatur iudicium*, deleri, quae statim sequuntur, et supponi oportet: *quam quod triumpharetur*, nempe Romae a Domitiano ficto triumpho. Sic enim interpunctionibus distinguendus et intelligendus ille Plinii locus, qui nec suppeditati a Schwarzio e scriptorum Codicum vestigiis supplementi, qui et ipsi iam audaces subierant Criticorum manus, neque ullius medicae indiget opis, cum, ut vulgo habetur, procul dubio sit sanissimus. Dixitque idem Tacitus in *Agricola Cap. 39. Inerat conscientia derisui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus et crines in captivorum species formarentur. Et German. Cap. 37. extr. proximis temporibus hostes ait fuisse triumphatos magis, quam victos. Eundemque Tacitum, postquam facta eius est mentio, testatum sit obiter, cum et dudum idem monuerit callentissimus Latinarum elegantiarum I. Fr. Gronovius *Observ. L. III. C. 2.* ipsum quoque exquisito isto usum videri loquendi compendio *Annali VI. Cap. 35. Varias hinc, inquit, belantium species, cum Parthus sequi vel fugere parvi arte suetus distraheret turmas, spatium ipsis quaereret; Sarmatae, omisso arcu, quo brevius valent, contis gladiisque ruerent. Interpretatur quidem Pichena, brevius valent, brevi temporis spatio, seu pri-**

mis congressibus, quasi non diu soleant arcu praeliari. Cuius mentem et vernaculus Taciti secutus Interpres, I. Sam. Müllerus, illa postrema sic reddidit: *da die Sarmaten hingegen, anstatt des Bogens, dessen sie sich nicht lange bedienen können, mit Stangen und Schwerdtern auf den Feind losgiengen.* Et Celeb. Ernestus quoque, qui recta quo diximus loco monentem Gronovium forte non legerat, nihil impedire arbitrat, quo minus *breuius* pro breuiter dictum accipiamus, non diu. Sed hoc neminem puto veterum dixisse *breuius valere arcu*, potiusque retulerim *quò quo* ad contos gladiosque, vt sit sententia: quo armorum genere breuius valent, hoc est, cominus appliciti, omisso ob loci vitium arcu. Ac pariter etc.

P. 22. v. 20. pro *Grammianus Codex*, lege, *Crammianus Codex*.

P. 23. v. 14. leg. *et pater eius*.

P. 24. v. antepenult. *quo Phœges appellantur fures*.

P. 28. v. 2. post haec verba, *ad Πρωτα h. t. §. 3. p. 153.* addatur: et in annotatione adscripta Brenckmannum.

P. 34. v. 11. lege, *quam futuis*. V. 25. contra illum.

P. 37. v. 28. corrige, *L. 15. pr. D. de Legat. praest.*

P. 40. v. 23. *pacemque et victoriam*, deleta voce, *ei*.

P. 44.

P. 44. v. 17. verbum, hisce, deleatur.

P. 49. v. 13. post verbum, *perceptio*, inferantur haec:
 Atque eodem modo vsus est duobus genitiuis Tacitus
Lib. I. Histor. Cap. 71. Marium Celsum, consulem de-
signatum, per speciem vinculorum suauitiae militum
subtractum, acciri in Capitolium iubet: clementiae
titulus e viro claro, et partibus inuiso petebatur.
Celsus, constanter seruatae erga Galbam fidei crimen
confessus, exemplum vltro imputauit. Nec Otho, quasi
ignosceret, sed ne hostis metum reconciliationis adhi-
beret, statim inter intimos amicos habuit, et mox
bello inter duces elegit: mansitque Celso, velut fatali-
ter, etiam pro Othone fides integra et infelix. Sed
 Interpretes, quotquot hunc attigerunt locum, immane
 quantum a vero aberrasse video, et in totum non in-
 tellexisse praestantissimi Scriptoris mentem, dum in-
 anibus scripturam vexant coniecturis procul dubio fa-
 nissimam. Censebat Lipsius emendandum, *sed nec*
hostis metu reconciliationi se adhiberet, vt duo dixerit
 cauisse Othonem: ne aut ignoscere videretur, vt in
 vero magnoque crimine: (quod quidem ego hic in Cel-
 so nullum video) aut ne hostis, id est, Vitellii metu,
 adfcescere sibi virum nobilem et fortem. Vtque cete-
 ros omittam, nuper et Ernestus cum reperisset in MSto
 Guelpherbyitano *quasi* repetitum post *metum*, suspi-
 catus est fuisse, *ne hostis metum falsae, vel fictae, re-*
conciliationis adhiberet, scil. Celso, aut omnino
 omnibus, hoc sensu: Verebatur, ne, si Celsum non
 exquisita humanitate tractaret, hostis Vitellius auerte-
 ret ceteros ab Othone, suspicione fictae reconciliatio-
 nis admouenda animis. Sed nihil, vt dixi, corrigend-

dum, ac longe alio sensu hoc voluit Cornelius, Otho-
nem, non quasi ignosceret, sed ne reconciliati nunc
demum hostis, Celsi nimirum, metum adhiberet, sta-
tim habuisse inter intimos amicos Celsum.

P. 57. v. 6. post verba, *Fata queat*, adde: nec ibi
legendum, *avertere*, cum I. Fr. Gronouio *Observat.*
Lib. I. Cap. 2.

Ead. pag. v. 16. pone comma post *decori*.

P. 73. v. 2. lege, adiectiue accepto vocabulo.

P. 80. v. 3. haec sufficiant.

P. 90. v. 21. τὸς τὶ ποιεῖν/ας.

P. 97. v. 2. post *fili*, dele comma.

P. 111. post verba, *Flor. Sparsf. p. 140.* deletis istis,
Alii fortasse aliter, adscribantur haec: Bynkershoekius
in nota apposita mallet, *nec*, pro *sed*: Gebauero autem
videbatur legendum simpliciter, *et profusa erga se*
facilitate; puta, spoliarentur.

P. 115. v. 24. leg. *fuerit pronuntiatum*, pro *appel-*
latum.

AD LIB. II.

P. 11. v. 2. post verbum, fiat, addantur haec: Item
Lib. VII. Cap. 50. Incertum ac fragile nimium est hoc
manus naturae, quicquid datur nobis: malignum vero
et breue etiam in his, quibus longissime contigit, vni-
uersum vtique aevi tempus intuentibus. Quid, quod
aestimacione nocturnae quietis, dimidio quisque spatio
vitalis

vitae suae vivit? Pars aequa morti similis exigitur, aut poenae, nisi contigit quies. Nec reputantur infantiae anni, qui sensu carent: non senectae, in poenam vivacis.

Ead. v. 18. post *formam*, dele comma.

P. 12. v. 20. post haec verba, *ingenio stat sine morte decus*, interferi velim ista: Et ab hoc corruptelae modo nuper quoque damno auctum vidi Quintilianum loco insigni et elegantissimo *Institut. Orat. Lib. IV. Cap. 3.* cui ut eluatur macula illa commodius, a nemine adhuc, quod equidem sciam, exempta suavissimo Scriptori, apponemus integrum eum locum. *Incundissima, inquit, sunt lenia, et (ut sic dixerim) boni stomachi: ut Afer ingrato litigatori conspectum eius vitanti in foro, per nomenclatorem missum ad eum, Amas me, inquit, quod te non vidi. Et dispensatori, qui, cum ad reliqua non responderet, dicebat subinde, Non comedi panem, et aquam bibo: Pasce, et redde quod debes. Quae ὑπερωπείας vocant. Salmasium quidem ad Spartiani *Hadr. Cap. 7.* legentem, cum reliqua non responderent, et in *Addendis*, non responderet, iam remouisse videatur summus Io. Frid. Gronovius *Observ. Lib. II. Cap. 4.* et recte quoque exposuisse idem ista, *Pasce, et redde quod debes.* Quod tam ineptum praeceperat tamen iam raro in re Critica acutum videns Ian. Gebhardus *Crepundior. Lib. III. Cap. 1.* qui et hoc ex MS. Palat. ait reponere in hominem tenuis victus et aquae potorem conuicium. Sed neque Gronouium probo sufficientem istis, *Non comedi panem, Nigrum edo panem:* quam suspicionem tamen vellem adscriptis-*

set P. Burmannus in sua editione, quae nunc sola apud nos est, loco manifeste vitioso. Legam ipse mitiore ac meliore, ut reor, coniectura, *Non comedi praeter panem*, retracta nimirum, quae effugerat, voce. Dispensator igitur cum reliquaretur, ingerebat appellatus suam frugalitatem, dicebatque subinde, se non comedis praeter panem, nec bibere nisi aquam, neque adeo per luxum consumpsisse herilem pecuniam. Sed ei Afer, Tu vero vel *pasce*, inquit, id est, lautius et luxuriosius epulare: modo reddas, quod debes. Quo sensu Martialis quoque eam vocem vsus *Lib. IX. Epigr. 81.* quod contra quemdam Gellium scripsit, qui pauper uxorem duxerat diuitem, his verbis:

*Duxerat esuriens locupletem pauper, anunque
Uxorem pascit Gellius, et futuit.*

Hic enim et haud dubie frustra est idem P. Burmannus ad Gratianum v. 348. dum mutata legit distinctione sensuque obscenior, *Uxorem pascit Gellius*, nimirum fellatricem.

P. 13. v. 10. *annotauit*, corrige, annotauerit.

P. 15. v. antep. *et idem*, emenda, et item.

P. 25. v. 17. post verbum, *legendum*, subiiciantur ista: Sic Cicero *Lib. I. de Inuent. Cap. 17. Sin res dabit, non inutile est, ab aliqua re noua, aut ridicula incipere, aut ex tempore quae nata sit; quod genus strepitum, acclamationem: aut iem parata, quae vel opologum, vel fabulam, vel aliquam contineat irrisionem: aut, si rei dignitas adimet iocandi facultatem, aliquid triste, nouum, horribile, statim non incommo-
dum*

dum est iniicere. Ita enim pungendum. *Quod genus strepitum, acclamationem, id est, cuiusmodi res aut strepitum contineat, aut acclamationem. Ne enim iustae videatur aduersari loquendi consuetudini, quod dependeant ista, strepitum, acclamationem, post interiecta alia a sequenti, contineant, prorsus simile est illud Propertii Lib. II. Eleg. 1. v. 5. et seqq.*

*Sine illam Cois fulgentem incedere totis,
Totum de Coa veste volumen erit;
Seu vidi ad frontem sparsos errare capillos,
Gaudet laudatis ire superba comis.*

Quod et hanc ipsam ob causam mutandum censebat Io. Schraderus V. C. *Observation. Lib. II. Cap. 6.* reponens ex vno Vossiano, *fulgentem incedere vidi*, sed nec probante Cel. Burmanno Secundo.

P. 36. v. 2. post *aduocavit*, adde: et Rhedigerani, teste Gebauero.

P. 37. v. 19. vocem, quae excidit, adscribendum: *tacita bona est mulier semper, quam loquens.*

P. 39. v. 18. leg. *L. 3. C. de Reb. cred.*

P. 48. v. 13. *et optimi consulis.*

P. 50. v. 24. distinctione peccatum est, vt et alibi interdum, hoc maxime libro, in Graecis, vbi nec iudicare visum, cum facile sit cuius tales emendare mendas. Ponendum vero punctum hic post *διδάσκεις*, et *Παλαιόν*, et *τένη*.

P. 52.

P. 52. v. 17. post verba, *d. L. 9. §. 1. deleri quae sequuntur, et supponi velim haec: quamuis recte etiam Cinna scribat, honestatis habita ratione, apud Vlpianum L. 6. D. de Rit. nupt. eum, qui absens accepit uxorem, (ita enim potius legendum cum P. Fabro Semestr. Lib. II. Cap. 23. p. 348. extr. quam ut vulgo, absentem uxorem) deinde rediens a cena iuxta Tiberim perisset, ab uxore lugendum, responsum esse.*

P. 56. v. 12. post haec verba, *quod tamen minus probabile videtur, adiiçantur ista: Idque et nuper demum post haec scripta et typis data bene iam observatum reperi ab Ill. Schotto in Quadriga Observation. Forens. edita Lipsiae 1780. Observ. I. p. 4. quo loco in Ordinat. Matrimon. praefinitum luctui viduarum annum ad secundas tantum earum nuptias, non aequae ad trisliorem habitum spectare scribit; et contra quae Mandato d. d. 7. Mart. 1750. de luctu compescendo circa tempus luctus a vidua muliere observandum cauta sunt, ad solum vestitum pertinere lugubrem.*

P. 69. v. vlt. adscripto, cuius mentio excidit, libro lege: Ex notis V. C. Io. Cannegieterus *Disquis. de Notis p. 305. corrigebat, S. ED. i. e. sine edita.*

P. 72. v. 19. scribe: *Λέκιος δὲ Τίτιος* (ita enim legendum, non *Λέκιος δὲ τίς*, ut et libris in Pandectarum Vulgatis esse diximus, *Lucius Titius*) *ἀνέγνω.*

P. 80. v. 2. *et insanum, pro ad insanum.*

Eadem v. 15. post verbum, *nocet*, ponantur haec: Possēt et legi propius ad corruptae lectionis vestigia,

Hoc

Hoc salamandra potens, vel scaena nouacula nudet.

Ita Samonicus Serenus Praeceptor. Medic. v. 105. seqq.

*Defluet expulsus morbo latitante capillus,
Si raro lauitur, seu vis epota veneni,
Seu salamandra potens, nullisque obnoxia flammis,
Eximium capitis tacitū deiecit honorem.*

Quem id accepisse fortasse an arbitrere a Martiale, nisi frequens esset Sereno epitheton *potens*. Sed certe melior et haud dubie verissima scriptura est, quam posui, Berolinensis.

P. 81. v. 23. lege, *ne mea sint*.

P. 85. v. 6. post haec verba, *Preces amantis*, subiungantur ista: At contrarium plane errorem corrigendum apud Propertium *Lib. I. Eleg. 1. v. 17*.

*Et quaecumque voles, fugient te verba querentem;
Nec poteris, qui sis, aut ubi, nosse miser.*

Perperam editur, *fugient tibi verba querenti*, quamvis et Passeratio et Broukhufio non displiceret, accipientibus pro obmutescere, sed reluctante natura Latini sermonis; censebatque acutissimus Santenius legendum,

Et quaecumque volet, fugient tibi verba querenti,
i. e. ex ore fluent, evolabunt verba, quaecumque volet ac praescribet Cynthia, et valde laudante, quod miror, Cel. Burmanno. Nostram enim emendationem, nisi totus forte hallucinor, poscit ac pene efflagitat versus proxime sequens.

Pag. 88. v. 6. post *Bassa solet*, omiſſa hæc velim
inferi: Fide Palatini ſui dedit Gruterus,

Iſtud, quæ non eſt, dicere, Baſſa, ſolet.

P. 98. v. 2. ſcribe, *ar. actypum eſt.* Ibid. v. 19.
iſtum.

P. 101. v. 23. *luclæ intelligentem non infames
laudes.*

INDEX LEGVM,
QVAE HIS IN LIBRIS VEL CORRI-
GVNTVR VEL EXPLICANTVR.

Numerus Romanus librum, barbarus paginam notat.

EX INSTITVTIONIBVS.

§. 16. de Actionibus.	I. 31.
§. 2. de Hereditat. quae ab intest. defer.	I. 96.
§. 2. de Interdict.	I. 31.
§. ult. de Nuptiis.	I. 92. seqq.
§. 2. de Obligation.	I. 31.
§. 2. de Societ.	I, 60. et seq.
§. 1. de Tutelis.	I. 25.

EX PANDECTIS.

L. 43. de Adoption.	II. 66.
L. 6. §. 1. ad SCt. Trebellian.	II. 63.
Ead. L. §. 2.	II. 62.
L. 4. §. 1. de Aedilit. edict.	I. 104.
L. 23. §. 3. eodem.	I. 49. seq.
L. 25. §. 9. eod.	II. 122.
L. 2. A. quib. appell. non lic.	I. 121.
L. 12. §. ult. de Bonor. possess.	I. 31.
L. 1. §. 1. de Calumniat.	II. 63.
L. 12. pr. de Captiu. et de postlimin.	I. 66.
L. ult. Commun. praedior.	II. 24. et seqq.
L. 26. §. 6. de Condit. indeb.	II. 122.
L. 1. pr. de Condit. et demonstrat.	II. 66.
L. 27. eodem.	I. 110.
L. 1. §. ult. Deposit.	II. 109.
L. 1. §. 2. de Dol. mal.	I. 35.
L. 7. pr. eod.	I. 45. et seqq.
L. 11. de Donat. int. vir. et vx.	I. 111.
L. 12. pr. de Duob. reis constituend.	I. 35.
L. 8. §. 1. de Edendo.	I. 102.
L. 32. Ex quib. caus. maior. in integr. restit.	I. 122.
L. 2. de Fide instrument.	I. 108. II. 74.
	L. 1.

<i>L. 1. pr. de Furtis.</i>	I. 24.
<i>L. 21. §. 1. eod.</i>	I. 105.
<i>L. 23. eodem.</i>	II. 60.
<i>L. 32. §. 1. eod.</i>	I. 25.
<i>L. 72. eod.</i>	II. 72.
<i>L. 10. de Hereditib. instituend.</i>	I. 111. II. 70.
<i>L. 23. pr. de Heredit. petit.</i>	II. 111.
<i>L. 1. §. 4. de His quae in testam. del.</i>	I. 26.
<i>L. 1. de His qui not. infam.</i>	II. 44.
<i>L. 8. eodem.</i>	II. 45.
<i>L. 11. §. 1. eod.</i>	II. 46.
<i>L. 23. eod.</i>	II. 58.
<i>L. vll. pr. eod.</i>	II. 58.
<i>L. 1. pr. de Iniur. et fam. libell.</i>	I. 30.
<i>L. 5. §. pen. eod.</i>	II. 124.
<i>L. 7. §. 1. eod.</i>	II. 113.
<i>L. 15. §. 4. eod.</i>	I. 73.
<i>Ead. §. 15.</i>	II. 77.
<i>L. 15. de In ius vocando.</i>	I. 3.
<i>L. 16. eodem.</i>	II. 120.
<i>L. 30. de Iudiciis.</i>	I. 10.
<i>L. 57. eodem.</i>	I. 9. seq.
<i>L. 57. in fin. de Iure dot.</i>	I. 105.
<i>L. 6. pr. de Iure patronat.</i>	II. 119.
<i>Ead. §. vlt.</i>	II. 120.
<i>L. 40. de Legat. I.</i>	II. 23.
<i>L. 91. §. 6. eod.</i>	II. 19. 20.
<i>L. 114. §. 6. eod.</i>	II. 23.
<i>L. 49. §. 2. de Legat. II.</i>	II. 21.
<i>L. 11. §. 16. de Legat. III.</i>	II. 23.
<i>L. 23. eodem.</i>	I. 25.
<i>L. 49. pr. eod.</i>	II. 79.
<i>L. 29. §. 7. de Liber. et postum.</i>	II. 33.
<i>L. 28. §. 4. de Liberat. legata.</i>	I. 11. seq.
<i>L. 31. §. 2. eodem.</i>	I. 15.
<i>L. 8. §. 9. Mandati.</i>	II. 109.
<i>L. 12. §. 11. eod.</i>	I. 114.
<i>L. 44. eod.</i>	II. 109.
<i>L. 56. §. 3. eod.</i>	I. 24.
<i>L. vlt. de Manumissionibus.</i>	II. 25.
<i>L. 3. §. 6. de Minorib. XXV. ann.</i>	I. 41.
<i>L. 18. §. 1. eodem.</i>	II. 16.
	L. 13.

L. 13. de Negot. gest.	- - - - -	II. 117.
L. 18. eodem.	- - - - -	I. 33.
L. 21. pr. eod.	- - - - -	I. 35.
L. un. §. 2. et 3. Nihil innox. appellat. interpos.	I. 115. seq.	
L. 30. de Operis libert.	- - - - -	I. 24.
L. 2. §. 5. de Orig. Juris.	- - - - -	II. 62.
Ead. §. 11.	- - - - -	II. 64.
Ead. §. 12.	- - - - -	II. 65.
Ead. §. 33.	- - - - -	II. 32.
L. 1. pr. de Passis.	- - - - -	I. 17. 26.
L. 4. §. ult. eod.	- - - - -	I. 32.
L. 5. pr. eod.	- - - - -	II. 68.
Ead. §. 1. eod.	- - - - -	II. 67.
L. 7. §. 6. eod.	- - - - -	I. 32.
Ead. §. 11.	- - - - -	I. 37. seq.
Ead. §. 12.	- - - - -	I. 36. seq.
Ead. §. 16.	- - - - -	II. 22.
L. 10. pr. eodem.	- - - - -	I. 38.
L. 17. §. 3. eod.	- - - - -	I. 43.
L. 22. eod.	- - - - -	I. 44.
L. 23. eod.	- - - - -	I. 44.
L. 11. §. 8. de Peculio.	- - - - -	I. 42.
L. 36. eodem.	- - - - -	II. 109.
L. 16. §. 8. de Poenis.	- - - - -	II. 116.
L. 34. de Procuratoribus.	- - - - -	II. 70.
L. 43. §. 6. eodem.	- - - - -	I. 32.
L. 17. pr. Pro Socio.	- - - - -	I. 103. seq.
L. 29. §. 1. eod.	- - - - -	I. 54.
L. 30. Pro Socio.	- - - - -	I. 52. seqq.
L. 52. §. 3. eodem.	- - - - -	I. 51.
L. 1. §. 23. de Quaestio.	- - - - -	II. 36.
L. 9. eodem.	- - - - -	II. 39.
L. 16. §. 2. Quand. dies legator. ced.	- - - - -	II. 20.
L. 22. eodem.	- - - - -	I. 31.
L. 10. Qui satisd. cogantur.	- - - - -	I. 28.
L. 40. de Reb. credit.	- - - - -	I. 48.
L. 5. §. 2. de Reb. eor. qui sub tut.	- - - - -	II. 6.
L. 8. §. 1. eod.	- - - - -	II. 119.
L. 41. §. 1. de Recept. qui arbitr. recep.	- - - - -	II. 15.
L. 6. §. 1. de Religiof. et sumptib. fun.	- - - - -	I. 78.
L. 9. eodem.	- - - - -	I. 24.
L. 14. §. 4. eod.	- - - - -	II. 110. seq.
Koehl. Interpr. L. II.	K	L. 37.

L. 37. pr. eod.	- - - - -	II. 111.
L. 6. de Rit. nupt.	- - - - -	II. 52. 134.
L. 47. eodem.	- - - - -	II. 76.
L. 5. §. 1. de Seruitut. praedior. rustic.	- - - - -	II. 121.
L. 11. eodem.	- - - - -	II. 30.
L. un. §. 1. Si quis ius dic. non obtemp.	- - - - -	I. 29. seq.
L. 13. de Stat. hom.	- - - - -	I. 6.
L. 15. eodem.	- - - - -	I. 2.
L. 3. §. 5. de Testibus.	- - - - -	I. 114.
L. 14. de Transaction.	- - - - -	I. 12. 30.
L. 1. pr. de Tutelis.	- - - - -	I. 25.
L. 93. de Verbor. signif.	- - - - -	I. 30.
L. 195. §. 2. eodem.	- - - - -	I. 26.
L. 236. §. 1. eod.	- - - - -	I. 24.
L. 2. §. 1. de Vi bonor. raptor.	- - - - -	I. 121.
L. 33. de Vfur. et fruct.	- - - - -	II. 73.
L. 26. de Vulg. et pupill. substit.	- - - - -	II. 32. 34.
L. 36. pr. eodem.	- - - - -	I. 123.

EX CODICE.

L. 22. §. 8. de Administr. tut.	- - - - -	II. 49.
L. 4. ad Sct. Tertut.	- - - - -	II. 47.
L. 6. pr. ad Sct. Vellei.	- - - - -	I. 43.
L. 8. de Aduoc. divers. iudicior.	- - - - -	II. 123.
L. 3. de Aduoc. divers. iudicior.	- - - - -	II. 123.
L. 4. de Crim. expil. heredit.	- - - - -	I. 48. seq.
L. 29. C. de Episc. et cler.	- - - - -	I. 86. seqq.
L. 42. eodem.	- - - - -	I. 88. seqq.
L. 49. §. 7. eod.	- - - - -	II. 124.
L. 53. §. ult. eod.	- - - - -	II. 47.
L. 4. Ex quib. caus. infam. irrog.	- - - - -	II. 111.
L. 15. eodem.	- - - - -	II. 52.
L. 22. de Fideiussor.	- - - - -	I. 81. seq.
L. ult. de His qui sibi adscrib. in testam.	- - - - -	I. 112.
L. 10. de Natural. liber.	- - - - -	I. 96.
L. 1. Ne fil. pro patr.	- - - - -	I. 118.
L. 2. de Obsequ. patron. praestand.	- - - - -	II. 122.
L. 1. pro Socio.	- - - - -	I. 60.
L. 1. §. 1. de Quaestio.	- - - - -	II. 39.
L. 8. §. 4. de Repud.	- - - - -	II. 47. 52.
L. 9. eodem.	- - - - -	II. 52.
L. ult. de Reuoc. donat.	- - - - -	I. 113.
		L. 26.

<i>L. 26. de SS. eccles.</i>	- - - - -	<i>I. 85. seq.</i>
<i>L. 1. de Secund. nupt.</i>	- - - - -	<i>II. 47. 49.</i>
<i>L. 3. §. 2. eodem.</i>	- - - - -	<i>II. 49.</i>
<i>L. 5. et 6. eod.</i>	- - - - -	<i>II. 49.</i>
<i>L. 3. de Summa Trinit.</i>	- - - - -	<i>I. 84. seq.</i>
<i>L. 20. de Transaction.</i>	- - - - -	<i>I. 16.</i>

EX NOVELLIS.

<i>Nou. XXII. Cap. 16.</i>	- - - - -	<i>II. 52.</i>
<i>Ead. Cap. 23. seqq.</i>	- - - - -	<i>II. 49.</i>
<i>Nou. LIII. Cap. 5.</i>	- - - - -	<i>I. 97. seqq.</i>
<i>Nou. XCVII. Cap. 4.</i>	- - - - -	<i>I. 100.</i>
<i>Nou. CLX. Cap. 1.</i>	- - - - -	<i>I. 126.</i>
<i>Nou. CXVII. Cap. 11.</i>	- - - - -	<i>II. 50.</i>

EX IVRE CANONICO.

<i>c. 7. C. 2. qu. 3.</i>	- - - - -	<i>II. 53.</i>
<i>c. pen. et ult. X. de Secund. nupt.</i>	- - - - -	<i>II. 53.</i>

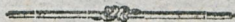
EX IVRE RECENTIORE.

<i>Edict. Frider. II. Boruff. R. d. d. 26. Jul. 1747.</i>	<i>II. 56.</i>
<i>Lex Sax. Elect. d. d. 7. Mart. 1750 wegen Abstell. und Einschr. der überm. Trauer.</i>	<i>II. 56. 134.</i>
<i>Ord. Matrimon. Sax. d. a. 1624.</i>	<i>II. 55. 134.</i>

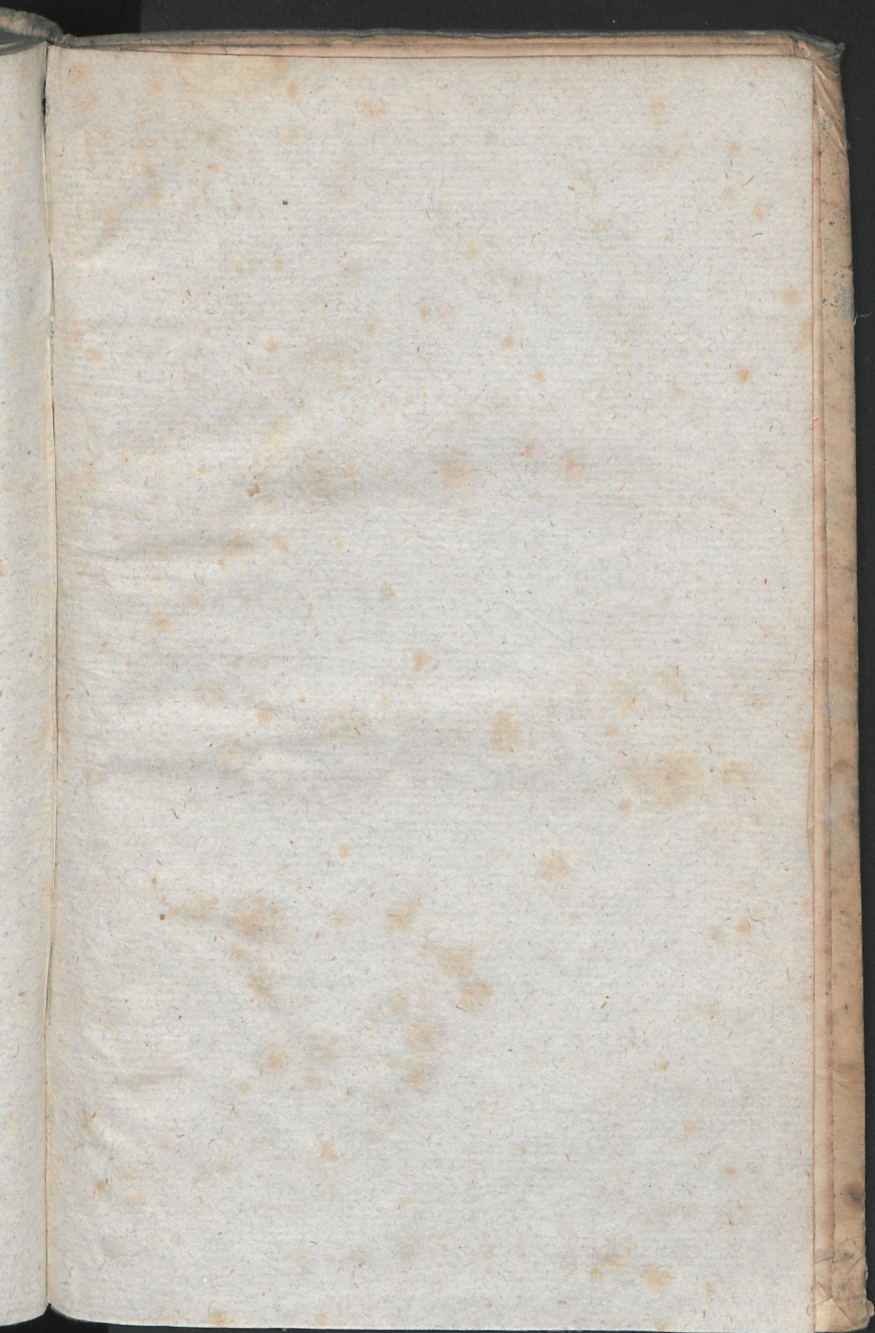

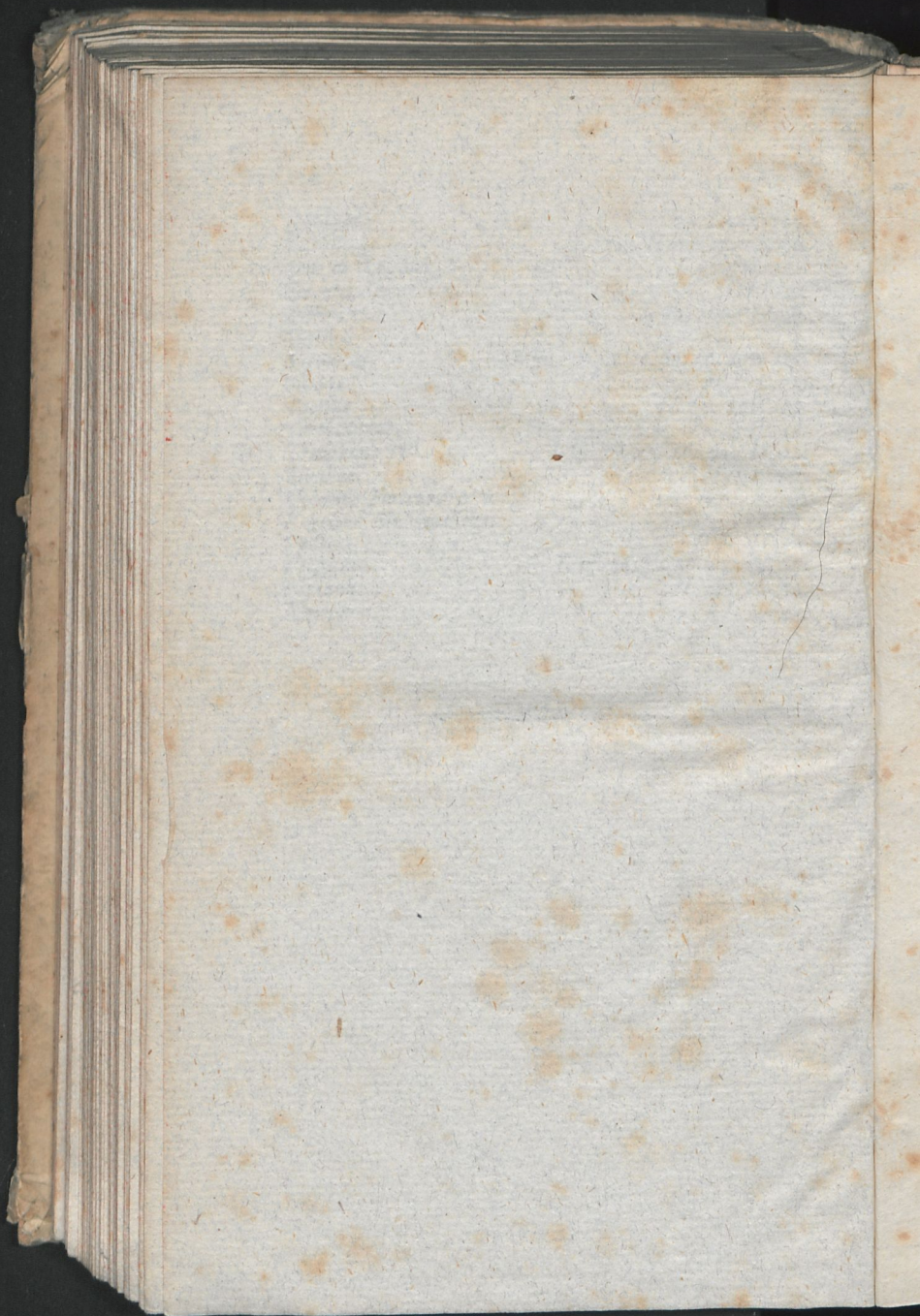
Gellius.	I. 40. 58. II. 112.
Glossæ nomicae.	I. 62. et seqq. usque ad 80.
Gratius.	II. 106.
Gregorius Nazianzenus.	II. 48.
Harmenopulus.	I. 71. II. 22. 50. 68.
Herodotus.	I. 90.
Homerus.	I. 17. II. 36.
Horatius.	I. 110. II. 80.
Ioannes Euangelista.	I. 23.
Iulianus IC. Constantinop.	I. 98.
Iustinus.	II. 112.
Lactantius.	I. 125. II. 114.
Liuius.	I. 42. II. 33. 97.
Longus.	I. 90.
Lucanus.	I. 38. II. 89. 104.
Lucianus.	I. 21.
Lucretius.	I. 40. 56. II. 121.
Mantilius.	I. 57. II. 82.
Martialis.	I. 33. 34. 108. 110. II. 79. ad 107. 121. 132. 135.
Nonius.	I. 74. II. 99. 104.
Oppianus.	II. 37.
Ovidius.	I. 5. 39. 40. 106. 107. 112. II. 37. 82. 87. 88. 96. 97. 103. 105.
Paulus Apostolus.	II. 57.
Paulus IC.	I. 105. II. 58. 74. 124.
Phaedrus.	II. 104.
Plautus.	I. 125. II. 37. 63. 79.
Plinius.	II. 116.
Plinius Iunior.	I. 21. 56. 112. II. 63. 122. 126.
Plutarchus.	II. 17. 42. 51.
Propertius.	I. 52. 57. 58. 59. II. 12. 84. 101. 103. 105. 133. 135.
Prudentius.	II. 100.
Psalmi.	I. 23.
Pselli Synopsis Legum.	I. 65. II. 68.
Quintilianus.	II. 13. 131.
Rufinianus Rhetor.	II. 13.
Rutilius Lupus.	II. 17.
A. Sabinus.	II. 87.
Sallustius.	I. 21. 40. 58.
Scholiastes Sophoclis.	I. 100. II. 36.

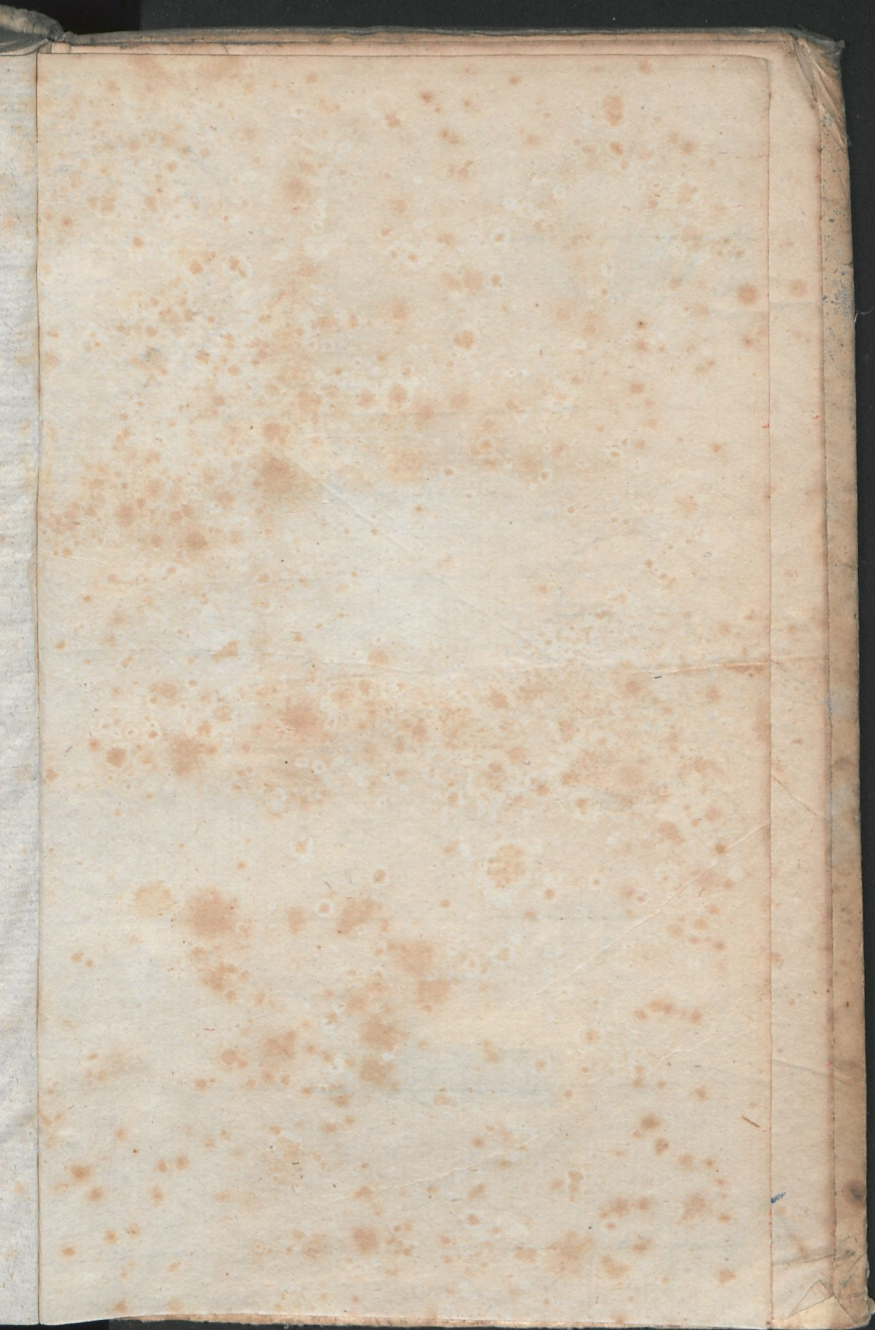
<i>Sedulius.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	I. 108. 125.
<i>L. Seneca.</i>	-	-	-	-	-	I. 124.	II. 11. 17. 90. 99.			
<i>Seneca Tragicus.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	I. 55. II. 121.
<i>Serenus Samonicus.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	II. 135.
<i>Sophocles.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	I. 19. 100. II. 36.
<i>Stattius.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	I. 4.
<i>Suetonius.</i>	-	-	-	-	-	I. 50.	II. 9. 33. 69. 86. 108. 112.			
<i>Suidas.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	I. 78.
<i>Tacitus.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	II. 65. 127. 129.
<i>Tertullianus.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	II. 48.
<i>Theophilus IC.</i>	-	-	-	-	-	I. 63. 70. 75. 86. 92.	II. 22.			
<i>Tibullus.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	II. 94. 105.
<i>Valerius Flaccus.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	I. 57.
<i>Vegetius Mulomedicus.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	II. 71.
<i>Velleius.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	I. 4. II. 12.
<i>Virgilius.</i>	-	-	-	-	-	I. 17. 36. 52. 56. 59.	II. 85.			
<i>Vivianus.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	II. 27. 28. 54.
<i>Xenophon.</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	I. 20. 21.

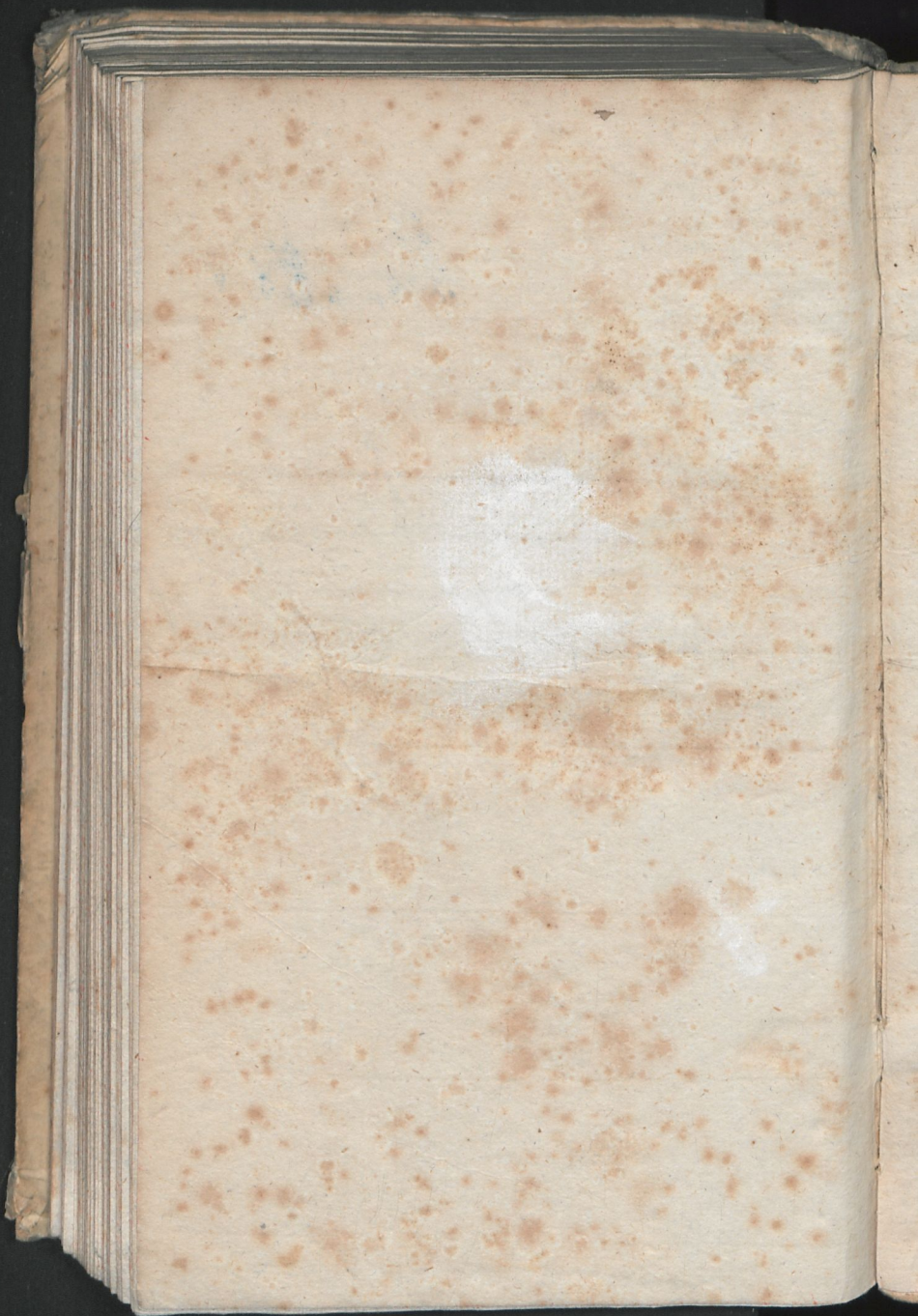

Kc 1813

W 18

ULB Halle

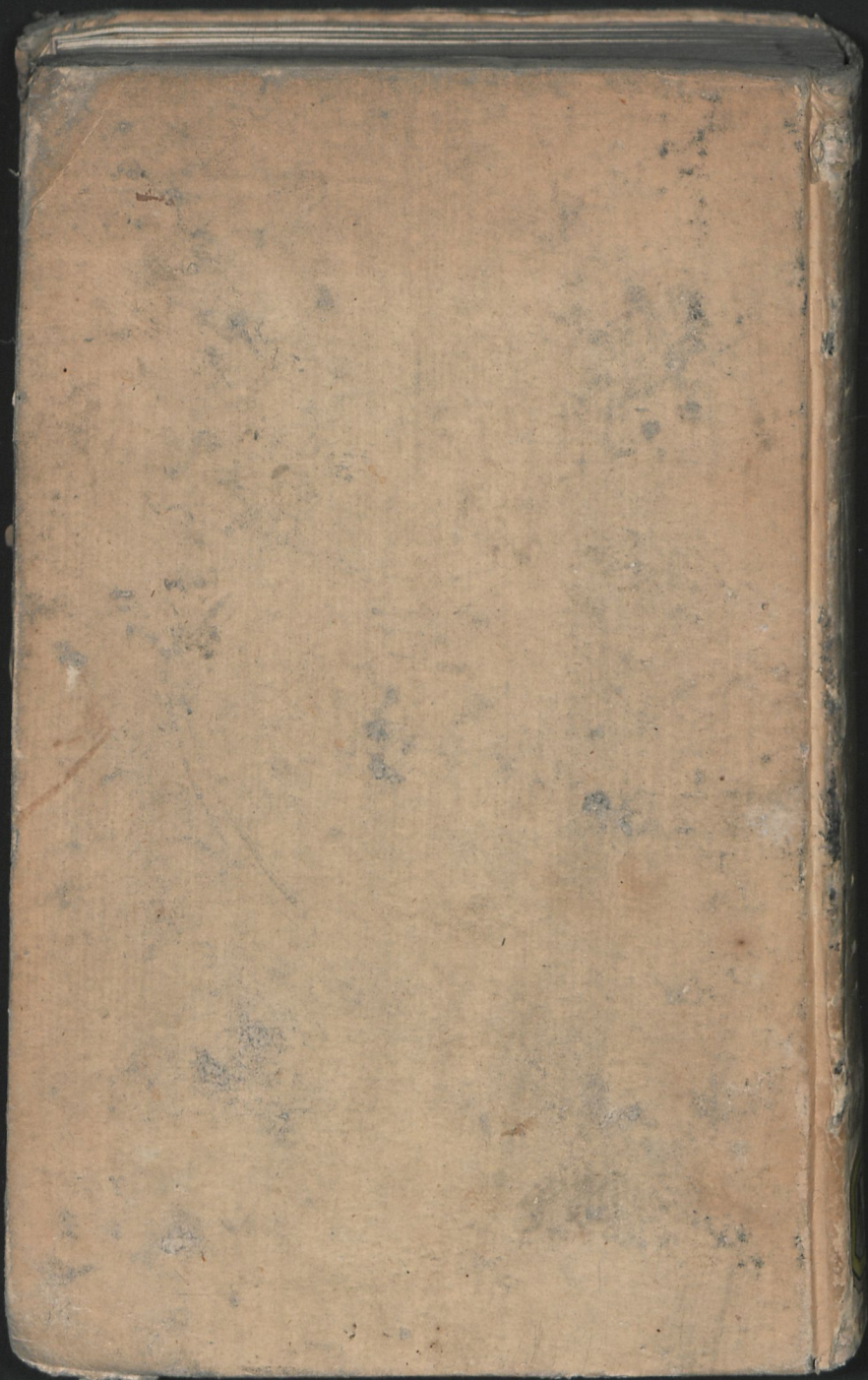
007 679 440

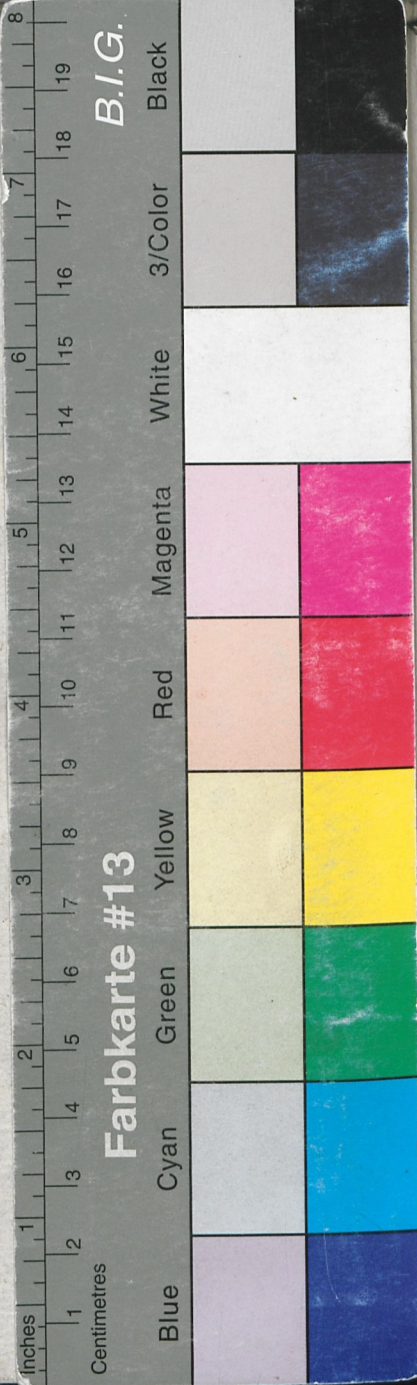
3

mi

IO. BERNARDI KOEHLERI IC.
INTERPRETATIONVM
ET
EMENDATIONVM
IVRIS ROMANI
LIBER SECVNDVS.

LIPSIÆ
APVD IO. G. EMMAN. BREITKOPF ET SOC.
MDCXCII.

